

MARAMUREȘUL MEDICAL

DIN CUPRINS: Praful industrial – Potențial factor de risc de îmbolnăvire profesională /
Dimensiuni ale trăsăturilor de personalitate ... / Considerații privind calitatea pâinii /
Nanotehnologia în medicină: De la diagnostic la terapie și prevenție / Iatroristorie în opera lui Dimitrie Cantemir

CUPRINS

Praful industrial – Potențial factor de risc de îmbolnăvire profesională (Ing. Lazăr-Aurel Pantea, Baia Mare)	3
Dimensiuni ale trăsăturilor de personalitate utile în evaluările mediului ocupațional din domeniul educației (Dr. Dorin-Gheorghe Triff, Baia Mare)	5
Considerații privind calitatea pâinii (Chim. med. Aurelia Tecușanu, Vișeu de Sus)	7
Nanotehnologia în medicină: De la diagnostic la terapie și prevenție (Conf. Univ. Dr. Anca Pop, Dr. Coriolan Pop, Baia Mare)	8
Calendar 2024 de Istoria Medicinii și Farmaciei (I) (Farm. pr. Maria Gabriela Suliman, București).....	10
Sorcova, ram de viață dătător (Prof. Dr. Dana Baran, Iași)	17
De peste milenii – ni se adresează, un medic sumerian! (Dr. George M. Gheorghe, București)	20
Iatroistorie în opera lui Dimitrie Cantemir (Prof. Dr. Dana Baran, Iași)	21
Medici din Maramureș: Dr. Nicolae Rednic (Dr. Felix Marian, Baia Mare)	32
Zodia lui Orlando sub pana umorului (Dr. Valeriu Lupu, Vaslui)	32
Violența conjugală! (Dr. Geta Elena Răducanu, București).....	36
Viața – simbolul existenței noastre terestre (Dr. Claudia Lucia Ionescu, București).....	36
Între miracol și terapie (Studenți medici Matei Ionescu și George Răducanu, București)	37
Evoluționismul transformist și creaționismul științific în viziune paulesciană (Dr. Valeriu Lupu, Vaslui).....	37
S.U.A. de la izolaționism și neutralitate la statutul de supraputere (Prof. Liviu Tătaru, Baia Mare).....	42
In Memoriam Dr. Farmacist Ovidiu Maior	47

**Mulțumim firmei AC HELCOR pentru sponsorizarea acestui număr al revistei.
Poza de pe coperta față, cu amabilitatea dl. Victor Mihalca.**

Consiliul editorial:

Prof. Dr. DANA BARAN (Iași)
Prof. Dr. CRISTIAN BÂRSU (Cluj)
Prof. Dr. DAN DUMITRAȘCU (Cluj)
Dr. GEORGE M. GHEORGHE (București)
Dr. IOAN IEȚCU (Suceava)
Dr. VALERIU LUPU (Vaslui)
Dr. GIULIANO PETRUȚ (Baia Mare)
Conf. Dr. CĂLIN POP (Baia Mare)
Dr. CORIOLAN POP (Baia Mare)
Dr. DORIN TRIFF (Baia Mare)

„MARAMUREȘUL MEDICAL” – publicație trimestrială

editată de Colegiul Medicilor din Maramureș

ISSN: 1841-4508

COLECTIVUL DE REDACȚIE

Director fondator: Dr. CONSTANTIN PRIE

Redactor șef: Dr. FELIX MARIAN

Redactori: Dr. EMILIA ARMEANU, Dr. DAN FLORIN FILIP

Secretar de redacție: ELISABETA MOLNAR

Culegere: CORNELIA POP

Tehnoredactare computerizată, fotoredactare: ALEXANDRU BREZOVSKI

Redacția: Baia Mare, Str. G. Coșbuc nr. 25A/4, Tel: 0262-218018,

E-mail: office@colmedmm.ro, www.colmedmm.ro

Tipărit la CECONII SRL Baia Mare, Tel: 0722 366 945

PRAFUL INDUSTRIAL – POTENȚIAL FACTOR DE RISC DE ÎMBOLNĂVIRE PROFESIONALĂ

Ing. Lazăr-Aurel Pantea, Baia Mare

ÎN LITERATURA DE SPECIALITATE, termenul de praf în general, este definit ca o substanță solidă fin divizată care, în funcție de dimensiunile particulelor, concentrația și compoziția acestora, poate rămâne o perioadă limitată de timp în stare de suspensie în atmosferă. Majoritatea particulelor de praf în suspensie au o mișcare proprie, care se încheie după un anumit interval de timp și după parcurgerea unui anumit spațiu, prin depunerea particulelor. Așa spre exemplu, în urma unui autocamion care circulă cu viteză pe un drum de pământ sau pietruit, se observă că se ridică un nor de praf care, după 10-15 secunde dispăre ca urmare a revenirii particulelor de praf pe sol. Factorii de mediu cu potențial risc pentru sănătate sunt clasificați: factori climatici (ceață, vapori, gaze, pulberi); factori fizici (radiații ionizante, zgomote și vibrații, temperatură și presiune etc); factori biologici (contaminarea bacteriană a apei); factori ergonomici (vizibilitate slabă).

Este cunoscut, praful afectează toate componentele mediului înconjurător (sol, apă, aer). Mediul de dispersie al prafului este aerul. Antrenarea materialului fin de către curenții de aer face ca acesta să încarce atmosfera cu pulberi dăunătoare pentru om, animale și plante. Dimensiunea particulelor este la fel de importantă ca natura prafului pentru a se putea stabili dacă acesta este periculos sau nu.

Schimbările climatice, tot mai frecvente în ultimul deceniu, încălzirea globală cu temperaturi deosebit de ridicate, urmate de secetă, incendii de vegetație, incendii de pădure, topirea ghețarilor, inundații, furtuni, tornade, conduc la poluarea atmosferei, solului și a apei, la formarea și dispersia pe mari suprafețe și la distanță a prafului. În aria localității Moldova Nouă, județul Caraș-Severin, în lunile de iarnă și primăvară, își face apariția un fenomen eolian numit de localnici „Coșava”. Acest fenomen constă în mișcări ale curenților de aer, la nivelul solului, cu viteze foarte mari, curenți care antrenează praful din carieră (exploatare la zi) și de pe drumurile de transport, cât și particule de steril de pe taluzele și platformele iazurilor de decantare, pe care le transportă la mari distanțe, impurificând atmosfera și apoi cu depunere pe terenurile și localitățile învecinate. Turcoazul ireal al apei lacurilor glaciare, lacuri situate în munți la altitudine, se datorează mineralelor care se dispersează în apa dulce, după ce au fost spălate de torenți de pe pantele munților.

Praful industrial rezultă, în urma unor procese mecanice (roaderie, frecare, pulverizare, sfărâmare, măcinare etc), aplicate asupra corpurilor solide. Cantități mari de praf se formează, îndeosebi, în procesele tehnologice din minerit, metalurgie, siderurgie, la fabricarea cimentului, fabricarea sticlei și a faianței, fabrici de cherestea, fabrici de prelucrare mase plastice, turnătorii ale uzinelor constructoare de mașini etc.

În minerit, cea mai importantă sursă de praf este roca însăși. Cele mai mari cantități de praf rezultă la operațiile de perforare a găurilor de mină, tăierea mecanizată a rocilor, împușcarea cu explozivi, încărcarea materialului derocat, pe fluxul de transport în subteran sau la

suprafață, silozuri, operațiile de concasare, sfărâmare, măcinare a substanțelor minerale utile în uzinele de prelucrare, operațiile de manipulare de pe platformele de depozitare, etc. În afară de rocă, la poluarea atmosferei subterane contribuie și praful introdus din atmosfera de la suprafață. Minerii cunosc că praful acționează asupra pielii, ochilor și aparatului respirator și că perforajul uscat, praful silicogen, provoacă îmbolnăviri profesionale.

Din punct de vedere al riscurilor potențiale pentru sănătatea și securitatea personalului, redate în literatura de specialitate, praful se poate încadra în cinci categorii (toxic, cancerigen, fibros, exploziv și nociv).

- Praful toxic poate genera reacții chimice în interiorul sistemului respirator prin compușii toxici ai acestuia care sunt absorbiți în sânge prin intermediul pereților alveolari.
- Praful cancerigen poate conduce la formarea unor tumori în urma inhalării fibrelor azbestoase sau a particulelor de cuarț.
- Praful exploziv provine din stratele de cărbune cu un conținut de peste 10 % materii volatile raportată la masa combustibilă.
- Praful nociv, acel praf care nu are un efect direct asupra organismului, dar poate produce iritarea ochilor, a nasului și a laringelui.

În funcție de concentrația medie de praf silicogen în atmosfera de la locurile de muncă, acestea se împart în două categorii:

- Categoria I-a – Cele care în timpul lucrului concentrația medie de praf nu depășește concentrația (limita) maximă admisă;
- Categoria a II-a – Cele care în timpul lucrului concentrația medie de praf depășește concentrația (limita) maximă admisă.

Concentrația de praf se determină la interval de cel mult un an pentru locurile de muncă din categoria I-a și la șase luni pentru cele din categoria a II-a. Dioxidul de siliciu liber cristalin se determină în laboratoarele de specialitate o singură dată pentru fiecare strat, filon sau formațiunile petrografică și ori de câte ori în formațiunile de lucru apar roci noi. De asemenea, concentrația de praf se determină ori de câte ori intervin schimbări importante în caracteristicile geologice, mineralogice, în fluxul tehnologic, aeraj, aplicarea mijloacelor de combatere a prafului etc.

Potrivit Prescripțiilor tehnice PT-M25 privind determinarea gradului de prăfuire a locurilor de muncă și combaterea prafului industrial, elaborate de M.M.P.S. 1998, sunt considerate periculoase din punct de vedere al îmbolnăvirilor pneumoconiotice locurile de muncă în care în timpul lucrului concentrația medie de praf depășește concentrația (limita) maximă admisă. Valorile concentrațiilor maxime admise de pulberi în atmosfera locurilor de muncă sunt:

A. – Pulberi cu conținut de SiO₂ liber cristalin**1. – Pulberi totale**

- a. – cu SiO₂ liber cristalin peste 10%;
CMA = 50 / % SiO₂ [mg/mc]
- b. – cu SiO₂ liber cristalin între 5-10 % inclusiv;
6 mg/mc;
- c. – cu SiO₂ liber cristalin sub 5%: 8 mg/mc.

2. – Pulberi respirabile (cu aparatura care realizează curba de reținere a pulberilor recomandată de grupul de experți O.M.S. 1986).

- a. – pulberi cu SiO₂ liber cristalin:
CMA = 5 / % SiO₂ [mg/mc]
- b. – pulberi de SiO₂ liber cristalin: 0,05 mg/mc.

B. – Pulberi fără SiO₂ liber cristalin (alumina, carbonat de calciu, ciment, carborund, caolin, feldspat, lemn etc.):**1. – Pulberi totale: CMA = 10 mg/mc.****2. – Pulberi respirabile: CMA = 5 mg/mc.****C. – Pulberi de azbest: 1 fibră > 5μm/cmc (φ < 3μm).****Nocivitatea prafului industrial**

Nocivitatea prafului industrial este cu atât mai mare cu cât conține mai mult dioxid de siliciu liber cristalin. În cazul amestecurilor de pulberi care se încadrează în două sau mai multe concentrații maxime admise se va adopta concentrația maximă admisă cea mai scăzută.

Literatura de specialitate, cât și Prescripțiile tehnice la Normele specifice de protecție a muncii, scot în evidență cei mai importanți factori care determină gradul de nocivitate a prafului în apariția pneumoconiozelor, precum: compoziția mineralogică a rocilor; concentrația de pulberi; mărimea particulelor de praf; durata (timpul) de expunere; intensitatea efortului fizic; starea de sănătate a celor ce lucrează în asemenea mediu. La aceștia se adaugă factori care diminuează rezistența organismului, precum, alcoolismul, fumatul, subalimentația. Multe țării ale lumii, inclusiv România, au emis reglementări de interzicere a fumatului în spații închise cu caracter public. Dacă cantitățile de praf inspirate de om depășesc posibilitățile de eliminare ale aparatului respirator, în decursul vremii, particulele de praf care pătrund în țesutul pulmonar, pot cauza îmbolnăviri. Afecțiunile cardio - respiratorii generate de inhalarea prafului sunt cunoscute sub denumirea de pneumoconioze.

Bolile profesionale produse de praf

Silicoza, boala profesională, produsă prin inhalarea prelungită a pulberilor de dioxid de siliciu liber cristalin (cuarț, gresii, silex), una dintre cele mai frecvente și periculoase pneumoconioze în minerit și în mai mică măsură în alte ramuri industriale (sticlărie, faianță, turnătorii, fabricarea cimentului, metalurgie, siderurgie, materiale refractare etc).

Denumirile celorlalte pneumoconioze sunt date de natura prafului care o provoacă. Azbestoza, provocată de praful de azbest, este cea mai importantă dintre silicoze prin gravitate și incidență. Azbestul este un complex de silicați hidratați de magneziu, fier și mai rar de calciu, sodiu, aluminiu. Este folosit în construcții (plăci de azbociment), industria textilă (fibre speciale), în tehnica auto (frâne, izolatori), în electricitate și electrotehnică (izola-

tori), la cazane cu temperatură înaltă etc. Guvernul României a emis câteva hotărâri privind utilizarea azbestului.

Antracoza, boala generată de expunerea îndelungată (10-15 ani) și acumulare de praf de antracit, de huilă sau de cărbune brun, în țesuturile pulmonare. Antracitul este folosit în metalurgie și siderurgie, industria gazului de cărbune, cauciucului, vopselelor etc.

Talcoza, provine ca urmare a inhalării în perioade îndelungate de pulberi de talc care în zăcămintele este impurificat cu bioxid de siliciu liber, sericit, dolomit, magnezit. Talcul este folosit în industriile: hârtiei, cauciucului, vopselelor, postavului, farmaceutică, textilă, electrotehnică etc.

Combaterea prafului industrial

Se cunoaște, dacă se aplică măsurile preventive, cât și cele de combatere a prafului industrial, numai o mică fracțiune din praful produs poate să se afle în suspensie sau chiar deloc. Normele specifice de protecție a muncii stipulează, este interzisă efectuarea oricărei operații generatoare de praf, fără aplicarea măsurilor și mijloacelor de combatere a acestuia. La combaterea prafului prin perforaj umed, pulverizarea apei, se poate folosi apa industrială, dacă nu prezintă nocivitate, iar folosirea ei este aprobată de organele sanitare teritoriale. La locurile de muncă unde este necesară folosirea măștilor de protecție contra prafului se vor repartiza numai oameni sănătoși din punct de vedere al aparatului cardio - vascular și al aparatului respirator.

Măsurile și mijloacele tehnice de combatere a prafului se vor completa cu măsurile organizatorice și medico - sanitare pentru creșterea rezistenței organismului recomandate de organele Ministerului Sănătății. Întregul personal din subteran și de la instalațiile anexă de la suprafață, va fi supus periodic examenelor medicale preventive, la intervale stabilite prin normativele sanitare.

Acțiunea biologică a prafului, mai ales a prafului de cuarț, este o problemă nerezolvată în totalitate, motiv pentru care constituie obiect de studiu a multor cercetători în scopul prevenirii îmbolnăvirilor, de înlăturare și lichidare a factorilor favorizanți în producerea pneumoconiozelor. Cuarțul, este unul dintre cele mai comune minerale ale scoarței terestre, fiind întâlnit în cele mai variate tipuri de roci și minereuri. Cuarțul transparent și frumos colorat este folosit la confecționarea bijuteriilor. Cristalul de stâncă este folosit în optică și radiotehnică, la fabricarea unor instrumente și aparate medicale etc. Cuarțul comun este folosit la fabricarea produselor ceramice de laborator rezistente la acizi, în industria ceramică fină, industria sticlei, la fabricarea carborundului etc.

Bibliografie:

1. Prescripții tehnice la „Norme specifice de protecție a muncii pentru exploatarea în subteran a minereurilor feroase, neferoase, rare, radioactive și a nemetaliferelor”. M.M.P.S. 1998.
2. Norme specifice de protecție a muncii pentru exploatarea în subteran a minereurilor feroase, neferoase, rare, radioactive și a nemetaliferelor. M.M.P.S. 1998. Minerale și Roc. Editura Științifică și Enciclopedică. București, 1983. I. Matei și alții. Ingineria mediului și ventilația în subteran. Editura Tehnică, București, 2000. D. Fodor, G. Baican. Impactul industriei miniere asupra mediului. Editura Infomin Deva. 2001.

DIMENSIUNI ALE TRĂSĂTURILOR DE PERSONALITATE UTILE ÎN EVALUĂRILE MEDIULUI OCUPAȚIONAL DIN DOMENIUL EDUCAȚIEI

Dr. Dorin-Gheorghe Triff, Baia Mare

TRĂSĂTURILE DE PERSONALITATE ale unui individ, ca șabloane trainice privind percepția și gândirea despre sine însuși și despre mediu, manifestate într-o varietate situațională de factori individuali și de mediu, se disting de tulburările de personalitate disfuncționale ce sunt inflexibile și dezadaptative, producând dereglare adaptativă și funcțională (DSM-5, 2016, p. 647).

„Trăsăturile de personalitate sunt diagnosticate ca tulburare de personalitate numai când sunt inflexibile, dezadaptative și persistente, și cauzează o deteriorare funcțională sau detresa subiectivă semnificativă.” (DSM-5, 2016, p. 648).

Tratarea diagnostică folosită în cel mai recent manual ce ierarhizează tulburările de personalitate constituie perspectiva categorială, în accepțiunea căreia acestea constituie sindrome clinice calitativ separate. O alternativă la tratarea categorială este reprezentată de perspectiva dimensională, după care tulburările de personalitate semnifică variante dezadaptative ale trăsăturilor de personalitate care trec insesizabil în ceea ce se consideră normalitate (în acord cu normele și valorile socio-culturale ale unei comunități). Tentativele în a identifica cele mai fundamentale dimensiuni de la baza funcționării personalității normale și patologice au fost foarte numeroase. Un astfel de model des studiat și aplicat cuprinde următoarele cinci dimensiuni: introversiune versus extroversiune, nevrotism, închidere versus deschidere la experiență, concordanță versus antagonism și conștiinciozitate (DSM-5, 2016, p. 646, 770).

Numeroase evidențe susțin aserțiunea că trăsăturile patologice de personalitate au constituit sisteme adaptative importante în trecut (Pollock, N. C. și colab., 2016). Spre exemplu, afectivitatea negativă a corespuns identificării pericolului iminent pe termen scurt (a riscului de vătămare), detașarea s-a potrivit procurării de resurse (impulsionării rezultate din dobândirea și întrebuițării resurselor), antagonismul a corespuns focalizării energiei pentru depășirea unui obstacol, dezinhibirea a corespuns evaluării pe termen lung a raportului cost/ beneficia al comportamentului iar psihotismul s-a asemuit modelării realității sau a alcătuirii și stocării de engrame interne ale mediului în vederea planificării comportamentelor. Procurarea de resurse, identificarea pericolelor și concentrarea energiei sunt apreciate ca fiind sisteme adaptative fondate pe emoții, adaptabile la cerințele mediului (Harkness, A. R. și colab., 2014).

Modelarea dimensională a trăsăturilor disfuncționale de personalitate înglobează cinci dimensiuni-trasatură corespunzând structurii personalității, parțial suprapuse celor din modelul Big-Five fiind însă forme de inadaptație, de extrem ale acestora, astfel: afectivitatea negativă corespunde cu stabilitatea emoțională scăzută (nevrotismul crescut), detașarea concordă extroversiunii diminuate, iar antagonismul cu agreabilitatea micșorată, respectiv dezinhibiția cu conștiinciozitatea diminuată câtă vreme și

psihotismul este analog raționalității (lucidității) scăzute (DSM-5, 2016, p. 773).

Disfuncția globală a personalității ce decurge din tulburările și trăsăturile de personalitate componente, este indicată prin totalul tulburărilor personalitate sau „disfuncționalitatea generală” (DSM-5, 2016, p. 772).

Modelul trăsăturilor de personalitate disfuncționale se operaționalizează prin „Inventarul de personalitate pentru DSM 5 - Forma Scurtă - Adulți” (notat prescurtat PID-5) (*Proiectul ResearchCentral n.d.).

Acest Inventarul de personalitate, cu un număr de 25 de itemi, are o consistență internă și validitate abună în eșantioanele de subiecți (Bach B. și colab., 2015; Gomez R. și colab., 2020; Góngora V. C., Castro Solano A., 2017).

De remarcat că tulburarea de personalitate antisocială este mai frecvent diagnosticată la bărbați (DSM-5, 2016, p. 647), bărbații având niveluri mai mari de psihotism, antagonism, detașare și dezinhibiție comparative cu femeile (Jonason, P. K., Zeigler-Hill, V., Baldacchino, J., 2017).

Numeroase studii au arătat importante asocieri, negative, respectiv între extraversiune și detașare, între agreabilitate și antagonism și între conștiinciozitate și dezinhibiție. Nevrotismul se asociază pozitiv cu afectivitatea negativă iar relația dintre deschiderea către experiență și psihotism este variabilă. (Góngora V. C., Castro Solano A., 2017).

Trăsăturile PID-5 au o capacitate predictivă mărită pentru variabile descriptive ale funcționalității generale și ale satisfacției cu viața și ale disfuncției psihosociale având o stabilitate în timp crescută. Cei cu un nivel mai scăzut perceput al bunăstării au un nivel perceput mai mare al detașării (Hopwood C. J. și colab., 2013).

Trăsăturile PID-5 se asociază cu cognițiile disfuncționale (Hopwood C. J. și colab., 2013) iar afectivitatea negativă se asociază cu depresia și cu anxietatea (Few L. R. și colab., 2013).

Faptul că trăsăturile modelului PID-5 pot prezice în timp problemele din relațiile interpersonale și funcționalitatea psihosocială (Wright A. G. C. și colab., 2015), justifică studierea lor în raport cu stresorii în mediul ocupațional din școală.

Un concept multidimensional rezultat dintr-un sumă de trăsături de personalitate, considerat la rândul-i ca fiind o trăsătură de personalitate este nucleul evaluărilor centrale. Acest concept, reprezentând evaluarea de bază a indivizilor în privința abilităților și eficacității lor, este o caracteristică superioară integratoare a trăsăturilor de personalitate componente (stima de sine, locul de control, nevrotismul și autoeficacitate generală) (Judge T.A. și colab.). Nucleul evaluărilor centrale se asociază pozitiv cu încrederea și stima de sine ca și cu motivația în rezolvarea problemelor de la locurile de muncă și totodată se asociază pozitiv cu aprecieri favorabile ale situațiilor, co-

relându-se negativ atât cu stresorii cât și cu copingul dezadaptativ (Chang C. și colab., 2011). Nucleul evaluărilor centrale înraurește semnificativ, la locul de muncă, angajamentul organizațional, satisfacția în muncă ca și epuizarea emoțională. Atât angajamentul organizațional cât și satisfacția în muncă au în plus un impact puternic asupra epuizării emoționale de la locul de muncă. (Haydock și colab., 2011).

Există studii care arată că satisfacția în muncă se corelează pozitiv cu toate dimensiunile epuizării emoționale (Haydock și colab., 2011). Concluziv, pentru diminuarea epuizării emoționale de la locurile de muncă ale lucrătorilor, măsurile ar trebui să se concentreze supra cultivării și stimulării dimensiunii nucleului evaluărilor centrale și a satisfacției în muncă. Nucleul evaluărilor centrale este un predictor pentru motivație, pentru implicare la locul de muncă și pentru satisfacția în muncă și pentru performanța în muncă (Judge, T. A., Erez, A., Bono, J. E., Thoresen, C. J., 2003).

În cadrul nucleului evaluărilor centrale reține atenția locul de control considerat în prezent ca fiind trăsătură de personalitate separată. Indivizii cu predominanța locusului de control extern consideră că principalele cauze ale fenomenelor aparțin unor factori externi necontrolabili și prin urmare nu sunt influențați de acțiunile lor voluntare.

Locul de control intern este asociat cu disponibilitatea de a fi legătură cu alte persoane care au probleme iar nevrotismul se asociază negativ cu empatia întrucât persoanele nevrotice vor să evite riscul emoțional legat de interacțiunile sociale (Klis M., & Kossewska J., 1996).

O scală mai ușor de aplicat prin numărul mai mic de itemi și care permite rezultate valide este cea a lui Pettijohn. Un studiu pe 268 studenți care a urmărit comparativ fiabilitatea și validitatea între scalele locusului de control ale lui Rotter și a lui Pettijohn (1992) a indicat valori similare (Pettijohn T. F., Pettijohn T. F., Sacco D. F., 2005).

În interrelaționarea socială dintre lucrători specifică mediului ocupațional școlar social se remarcă empatia ca trăsătură de personalitate care poate contribui la îndeplinirea cu succes a funcției profesorilor fiind corelată la aceștia cu performanța în muncă. Aceasta fiind o trăsătură de personalitate ce indică dorința de a-i ajuta și grija față de ceilalți semeni (Hoffman, 1978) indică la concordanța naturală și promptă cu manifestări afective ale celorlalte persoane. Empatia are o componentă cognitivă (înțelegerea celorlalți și capacitatea de a urmări punctul lor de vedere) și una afectivă (răspunsul emoțional concordant al lucrătorului la starea emoțională a interlocutorului).

Aceste două componente ale empatiei se asociază cu alte dimensiuni ale personalității cum sunt extroversiunea, nevroticismul, stima de sine, locusul de control. O revizie de literatură a arătat că din cele 5 dimensiuni ale modelului Big Five doar agreabilitatea se asociază pozitiv cu empatia, asocierea celorlalte patru trăsături (extraversia, deschiderea către experiență, nevroticismul și conștientizarea) cu empatia, fiind inconstantă. Empatia se asociază negativ cu extroversiunea și cu însingurarea deoarece capacitatea de a împărtăși semenilor opiniile și emoțiile favorizează evitarea sentimentului de singurătate iar profesorii care percep o satisfacție în muncă crescută au un nivel mai ridicat al empatiei ceea ce arată efectul protectiv al empatiei față de sindromul de burnout.

CONCLUZII

În mediul ocupațional în care interrelaționarea umană este un stresor perceput, prezent sau potențial, cum este domeniul educației, utilitatea studiului trăsăturilor de personalitate este de mare importanță.

Astfel, trăsăturile de personalitate pot avea un rol adaptativ sau unul dezadaptativ în funcție de conjunctura în care se află o persoană. Intervalul dintre manifestările trăsăturilor de personalitate adaptative se poate intersecta cu cel al trăsăturilor de personalitate patologice, dezadaptative.

Totodată deosebirea dintre manifestările trăsăturilor de personalitate și patologia personalității în care apar distorsiuni chiar și episodice ale realității este dificilă.

Această dificultate în delimitarea dintre normal și patologic în manifestările personalității se translatează în dificultatea în medicina muncii a formulării inaptitudinii temporare sau permanente pentru un lucrător cu atribuții de profesor, în acord cu cerința legală (HG 1169/2011) ca tulburările psihice de orice natură să reprezinte contraindicație în practicarea unei profesii în domeniul educației.

La un individ, manifestările comportamentale ale trăsăturilor de personalitate ca urmare a unui cumul aleator de factori pot sugera un substrat patologic, infirmat însă de intervenția mecanismelor autoreglatorii cognitive și emoționale, chiar dacă au o latență mai mare și care indică discernământul în percepția evenimentelor și adaptarea ulterioară la realitate.

În mediul occupational educational, normat, adică supus frecvent raportărilor sau evaluărilor dintre cerințele comportamentale și rezultatele acestora, probabilitatea dintre asocierile unor variabile relativ stabile date de condițiile organizării procesului de muncă și de mediul social occupational și manifestările relativ stabile ale trăsăturilor de personalitate ale unui lucrător este una crescută.

Fapt ce subliniază importanța cunoașterii semnificației trăsăturilor de personalitate în exprimarea lor comportamentală.

BIBLIOGRAFIE

- ***American Psychiatric Association. (2016). *DSM-5. Manual de Diagnostic și Clasificare Statistică a Tulburărilor Mintale*. Ed. 5, ISBN 978-606-8043-14-2
https://www.rand.org/health-care/surveys_tools/mos/36-item-short-form.html
- ***Proiectul ResearchCentral (n.d), disponibil la URL: <http://www.researchcentral.ro/>
- Chang C., Ferris D. L., Johnson, R. E., Rosen, C. C., Tan, J. A. (2011). *Core self-evaluations: A review and evaluation of the literature*. Journal of Management, 38, 81–128. doi:10.1177/0149206311419661
- Few L. R., Miller J. D., Rothbaum A. O., Meller S., Maples J., Terry D. P., MacKillop J. (2013). *Examination of the Section III DSM-5 diagnostic system for personality disorders in an outpatient clinical sample*. Journal of Abnormal Psychology, 122, 1057-1069.
- Góngora, V. C., Castro Solano, A. (2017). *Pathological personality traits (DSM-5), risk factors, and mental health*. SAGE Open, 7(3), 1-10. <https://doi.org/10.1177/2158244017725129>
- Harkness, A. R., Reynolds, S. M., Lilienfeld, S.O. (2014). *A review of systems for psychology and psychiatry: Adaptive systems, personality psychopathology five (PSY-5), and the DSM-5*. Journal of Personality Assessment, 96(2), 121–139. <https://doi.org/10.1080/00223891.2013.823438>
- Haydock, D., Mannix, J., Gidman, J. (2011). *CPTs' perceptions of their role*

satisfaction and levels of professional burnout. *Community Practitioner* 84: 19-23.

Hoffman, M. (1978). *Developmental synthesis of affect and cognition and its implications for altruistic motivation*. *Developmental Psychology*, 11, 607-622.

Hopwood, C. J., Schade N., Krueger, R. F., Wright, A. G. C., Markon, K. E. (2013). *Connecting DSM-5 personality traits and pathological beliefs: Toward a unifying model*. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 35, 162-172.

Jonason, P. K., Zeigler-Hill, V., Baldacchino, J. (2017). *Before and after: Personality pathology, childhood conditions, and life history outcomes*. *Personality and Individual Differences*, 116, 38-43.

Judge, T.A., Erez, A., Bono, J.E. (1998). *The power of being positive: The relationship between positive self-concept and job performance*. *Human Performance*, 11, 167-187. doi:10.1037/0021-9010.90.2.257

Judge, T.A., Erez, A., Bono, J.E., Thoresen, C.J. (2003). *The core self-evaluations scale: Development of a measure*. *Personnel Psychology*, 56(2), 303-331.

Klis, M., Kossewska, J. (1996). *Empathy in the Structure of Personality of Special Educators*. Reports - Research, <https://eric.ed.gov/?id=ED405323>

Pettijohn, T. F., Pettijohn, T. F., Sacco, D. F. (2005). *A Locus of Control Measure as a Teaching Demonstration*. *Psychological Reports*, 97(2), 666-666. <https://doi.org/10.2466/pr0.97.2.666-666>

Terry Pettijohn's Locus of Control - University of Virginia, http://faculty.darden.virginia.edu/clawsonj/General/SELF_ASSESSMENT_TOOLS/OB-786_Locus_of_Control.pdf

Pollock, N.C., McCabe, G.A., Southard, A.C., Zeigler-Hill, V. (2016). *Pathological personality traits and emotion regulation difficulties*. *Personality and Individual Differences*, 95, 168-177.

CONSIDERAȚII PRIVIND CALITATEA PÂINII

Chim. med. Aurelia Tecușanu, Vișeu de Sus

PÂINEA, constituie un aliment fundamental a cărui sursă principală este regnul vegetal. Sub denumirea de alimente se înțeleg acele substanțe din natură, care în urma ingerării sunt capabile de a suferi în organism transformările necesare menținerii vieții și formării țesuturilor. Pentru ca acestea să corespundă scopului pentru care sunt ingerate, este necesară transformarea lor în substanțe solubile, capabile de a fi absorbite de sânge. În acest scop, alimentele trebuie supuse în prealabil unei pregătiri speciale, pentru îndepărtarea părților nedigerabile.

Alimentele trebuie să conțină toate substanțele și elementele hrănitoare necesare organismului, să fie folosite numai în cantitatea cerută de necesitățile fiziologice ale organismului, iar hrana să fie constituită din substanțe alimentare variate. Alimentele ingerate trebuie să fie curate, nealterate și să nu cuprindă substanțe toxice.

Controlul chimico-sanitar al alimentelor are ca scop depistarea produselor alterate, descoperirea agenților nocivi sănătății și îndepărtarea din consumația publică a alimentelor improprii consumului. Un aliment este considerat alterat, atunci când a suferit transformări care-l poate face vătămător sănătății. De asemenea, un aliment devine impropriu consumului și prin substanțele toxice pe care le poate conține.

Pâinea reprezintă produsul rezultat prin coacere, a amestecului format din apă, făină de cereale (grâu, seacă) și drojdie. Sub acțiunea drojdiei de bere se produce fermentarea zahărului provenit din amidon, se formează CO₂ - bioxid de carbon, sub acțiunea căruia are loc transformarea aluatului în stare spongioasă, factor deosebit de important în fabricarea pâinii.

După obținerea aluatului, acesta este introdus în cupatoare, la temperatura de 200-270°C, când o parte din amidon se transformă în dextrină și gume, iar o parte din zahărul format, se caramelizează, dând pâinii un gust plăcut, aromatic. Totodată, prin evaporarea apei și dezvoltarea gazelor, se mărește porozitatea acesteia.

Compoziția pâinii cuprinde: apă - 33-48%, substanțe proteice - 7-8%, corpi grași - 0,5-1,5%, zahăr - 2-3%,

substanțe extractive libere de azot - 42-55%, celuloză - 0,8-1%, cenușă - 0,9-1.5%.

O pâine de calitate bună trebuie să aibă miezul poros și coaja uniformă fără a prezenta spații libere între coajă și miez. Prin învechire pâinea pierde apă și își schimbă gustul, revenind la starea de prospețime prin încălzire la 70°C.

În condiții de păstrare necorespunzătoare - neventilare și umezeală - sub acțiunea unor microorganisme, pâinea se poate altera, căpătând gust și miros de mușgai, cu apariția unor pete colorate, uneori devine cleioasă, având un gust neplăcut.

Din punct de vedere fizico-chimic, pentru determinarea calității pâinii și a punerii în consum a acesteia, se fac o serie de analize.

- APA, se determină prin uscarea în etuvă la 105°C a 5-10g pâine mărunțită bine, până la greutate constantă și cântărire, se calculează în gr. %.

- CENUȘA, se determină prin incinerarea probei de pâine, după uscarea pâinii de seacă 2,5%.

- CLORURA DE SODIU, se determină din cenușa rezultată, diluată cu 50 ml de apă fierbinte, după care se filtrează și din filtrat se determină prin metoda clasică de titrare a ionului clor.

- ACIDITATEA, 50 grame miez de pâine mărunțit se pun într-un cilindru gradat de 250 ml, cu dop rodat, se adaugă 200 ml apă caldă, se agită și se lasă în repaus o oră la temperatura camerei. Se completează la semn cu apă distilată, se strecoară printr-un tifon curat și, într-o cotă parte, se titrează cu NaOH 0,1 n în prezența fenolftaleinei ca indicator. Rezultatul se exprimă prin numărul de ml de NaOH întrebuințați la titrarea a 100 grame pâine (grade de aciditate). Aciditatea normală este de 3-5 grade.

În afara acestor analize frecvente, pentru certificarea calității pâinii se mai fac determinări calitative și cantitative privind prezența zaharurilor, a substanțelor proteice, glutenul, substanțelor minerale adăugate și a corpiilor grași.

NANOTEHNOLOGIA ÎN MEDICINĂ: DE LA DIAGNOSTIC LA TERAPIE ȘI PREVENȚIE

Conf. Univ. Dr. Anca Pop*, Dr. Coriolan Pop**

*UMF Carol Davila, Facultatea de Farmacie, **Compania farmaceutică AC HELCOR

Ce este nanotehnologia?

Nanotehnologia este "știința de a construi la scară mică". Aceasta implică manipularea materialelor la scară nanometrică (a milioana parte dintr-un milimetru, 10^{-9}), adică la nivelul atomilor și moleculelor. Nanotehnologia cuprinde domenii ca nano-medicamente, nano-materiale, nano-senzori.

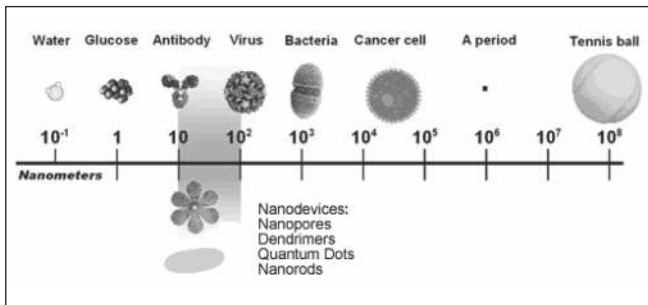

Figura 1. Dimensiunea obiectelor

Proprietăți unice: Materialele la scară nanometrică prezintă proprietăți și comportamente speciale, diferite de cele observate la scară macroscopică.

Utilizarea nanoparticulelor în ultimii ani, ca nou model științific, a câștigat o importanță semnificativă în diverse domenii datorită proprietăților unice, care contribuie la implicarea sporită a științei și tehnologiei.

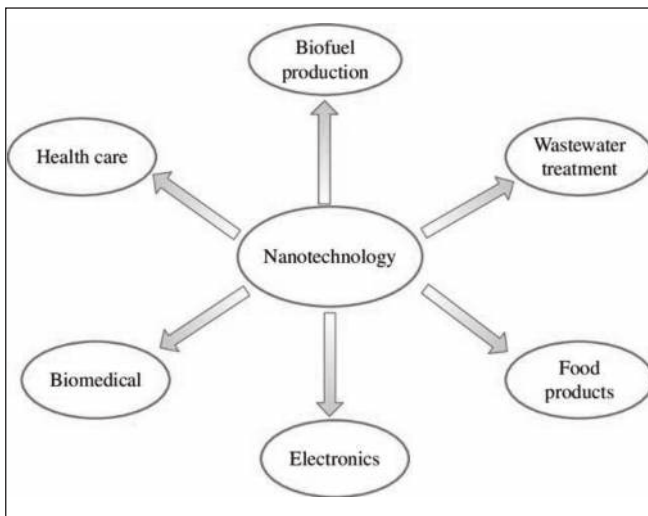

Figura 2. Domenii de cercetare a nanomaterialelor

Nanoparticulele

Nanoparticulele sunt particule extrem de mici, cu dimensiuni de ordinul nanometrilor. Ele pot fi proiectate pentru a avea diverse proprietăți și funcționalități, cum ar fi capacitatea de a se lega de ținte specifice în organism sau de a elibera medicamente în mod precis, în locuri, țesuturi sau aparate specifice.

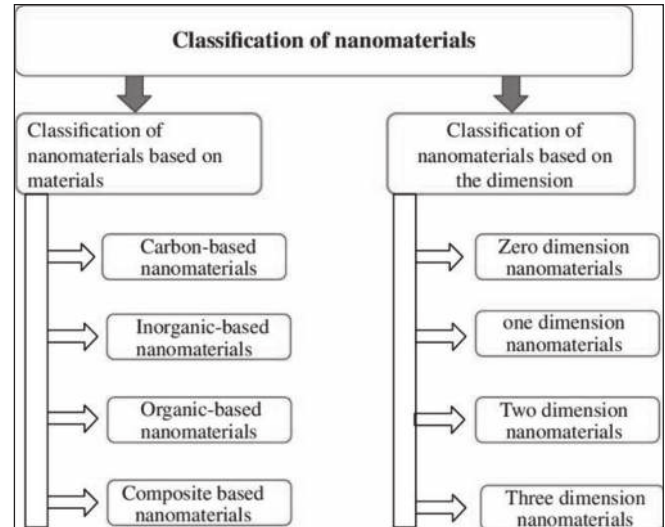

Figura 3. Clasificarea nanomaterialelor după compoziție și dimensiune

Nanotehnologia în medicină

Aplicații în diagnostic

Utilizarea nanoparticulelor pentru detectarea precoce și precisă a bolilor, inclusiv a cancerului este în continuă dezvoltare. Imagistica medicală avansată folosește nanoparticule funcționale pentru localizarea și caracterizarea țintelor specifice.

Aplicații în tratament

Terapia cu nanoparticule pentru eliberarea precisă a medicamentelor către ținte specifice, prin reducerea efectelor secundare și îmbunătățirea eficacității tratamentului este o nouă direcție de cercetare.

Utilizarea nanotehnologiei pentru regenerarea țesuturilor și vindecarea rănilor prin scaffold-uri nanofibrilare și terapii bazate pe nanoparticule.

Protejarea celulelor

Se cercetează utilizarea nanoparticulelor pentru protejarea celulelor împotriva stresului oxidativ și a altor daune, studii ce contribuie astfel la menținerea sănătății celulare și la prevenirea îmbătrânirii premature.

Nanotehnologia în fabricarea de medicamente

Nanotehnologia se utilizează în dezvoltarea și producția de medicamente pentru îmbunătățirea solubilității, biodisponibilității și eficienței acestora.

Nanoparticulele funcționale sunt utilizate pentru a îmbunătăți procesele de livrare și eliberare a medicamentelor în organism.

Creșterea eficienței medicamentelor

Utilizarea nanotehnologiei pentru a îmbunătăți eficiența medicamentelor prin îmbunătățirea absorbției

și distribuției lor în organism, reduce astfel necesitatea dozelor mari și efectele secundare.

Nanomedicina a oferit noi abordări pentru îmbunătățirea administrării orale a medicamentelor cu solubilitate, stabilitate și biodisponibilitate scăzute și diverse restricții de administrare.

Noile formulări farmaceutice pentru sistemele de administrare a medicamentelor includ purtătorii de lipide nanostructurate (NLC) sau nanocapsulele lipidice. Acestea sunt nanoparticule coloidale de ultimă generație, cu stabilitate îmbunătățită și eficiență de încărcare a medicamentelor. Lipidele utilizate în prepararea NLC sunt de obicei fiziologice (biocompatibile și biodegradabile). Este important să înțelegem impactul nanoparticulelor asupra sănătății umane și asupra mediului. Siguranța și interacțiunile biologice ale nanomaterialelor sunt investigate utilizând nanotoxicologia. Astfel, pe măsură ce nanotehnologia avansează, înțelegerea repercusiunilor biologice ale nanoparticulelor devine crucială. Testele nanotoxicologice preclinice colectează informații privind testarea toxicității (doză unică și doză repetată) a nanoparticulelor lipidice încărcate cu ingrediente farmaceutice active.

Nanocapsulele lipidice (NLC) sunt un nou tip de nanoparticule care oferă multe avantaje în anumite circumstanțe în comparație cu alți purtători coloidali, în special cu prima generație de nanoparticule lipidice solide (SLN), dezvoltate de Müller la începutul anului 1991. NLC-urile sunt compuse dintr-o matrice lipidică care conține un amestec de lipide solide și lichide (responsabile pentru o cristalinitate mai mică și o incidență mai mare a defectelor în interiorul miezului lipidic), înconjurate de o coajă de amestec de agent tensioactiv. Acele nanocapsule lipidice în care particulele lipidice cristalizate (cu diametre medii ≤ 500 nm) sunt dispersate într-o fază apoasă care conține emulgatori, sunt sisteme eficiente de eliberare pentru îmbunătățirea biodisponibilității orale a medicamentelor lipofile (principalele aplicații), dar în ultimii ani a fost investigată și utilizarea lor adecvată pentru administrarea medicamentelor hidrofili. Datorită numeroaselor imperfecțiuni ale nucleului lipidic, NLC-urile prezintă avantaje multiple, cele mai semnificative fiind capacitatea îmbunătățită de încărcare a medicamentului (LC%) și proprietățile de eliberare împreună cu încorporarea stabilă a medicamentului în timpul depozitării. În ultimii ani, au fost dezvoltate noi compoziții de lipide, iar îmbunătățirea biodisponibilității multor medicamente bioactive a fost bine argumentată și demonstrată. Această nouă generație de SLN-uri a îmbunătățit eliberarea controlată a medicamentelor slab hidrofili și posedă o stabilitate fizico-chimică excelentă, și comportament ecologic. Astfel, o matrice NLC are avantajul de a crește biodisponibilitatea unui extract de natural.

Inovațiile includ direcționarea nanocapsulelor către destinații celulare specifice folosind liganzi bioactivi și valorificarea "efectului calului troian" pentru o absorbție îmbunătățită a medicamentului prin intermediul sistemului limfatic, ocolind efectul primului pasaj hepatic.

Nanotehnologia în prevenția anumitor boli

Nanoparticulele sunt utilizate pentru dezvoltarea de vaccinuri și terapii preventive împotriva anumitor boli, cum ar fi cancerul sau bolile infecțioase.

Scopul fundamental al nanomedicinei este de a transforma asistența medicală într-o procedură complet preventivă. Acesta poate fi fixat înainte de a ajunge la nivelul în care terapia este necesară prin detectarea precoce a afecțiunilor. Nanomedicina își propune să îmbunătățească viața umană prin eliminarea ridurilor, a excesului de grăsime și a celulitei, întărirea musculară și osoasă, restaurarea părului și reabilitarea vederii. Nanomedicina ar putea fi utilizată pentru a regla sistemul imunitar pentru a spori răspunsurile imune împotriva infecțiilor.

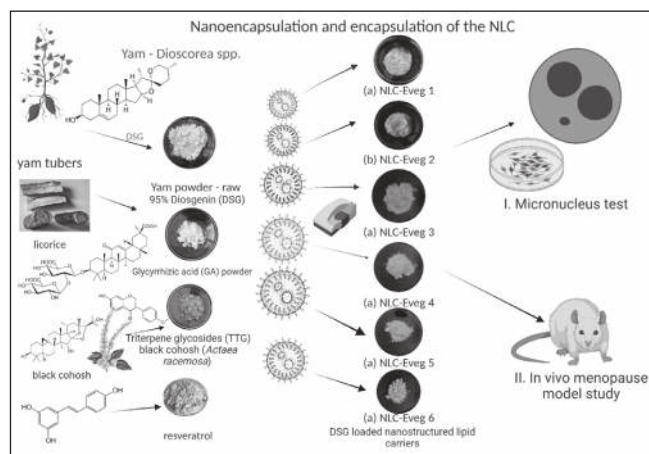

Figura 4. Nanoîncapsularea și încapsularea NLC

Viitorul nanotehnologiei

În viitor, nanomedicina va juca un rol crucial, de la predicție la monitorizare. Materialele la scară nanometrică stau la baza unor senzori și biomarkeri din ce în ce mai sensibili, care pot fi utilizați pentru a identifica mai multe boli într-o fază preliminară concomitent și precis. Nanomedicina permite cartografierea foarte exactă a bolii, cu o direcționare crescută și sensibilitate chimică. După diagnosticarea unei afecțiuni, nanomedicina poate fi utilizată mai eficient pentru a ataca celulele, reducând în același timp efectele secundare și daunele aduse celulelor sănătoase.

Limitări

- Siguranța: Necesitatea unei investigații riguroase a efectelor asupra sănătății umane și a mediului înainte de aplicarea largă a nanotehnologiei.
- Costul: Nanotehnologia poate fi încă costisitoare, limitând accesul la aceste tehnologii în unele regiuni sau pentru anumite grupuri de pacienți.
- Reglementarea: Reglementări stricte sunt necesare pentru asigurarea siguranței și eficacității nanomaterialelor și a produselor bazate pe nanotehnologie.

Nanotehnologia promite să aducă schimbări semnificative în domeniul medical și al industriei farmaceutice, oferind soluții inovatoare pentru diagnostic, tratament și prevenție. Cu toate acestea, este important să fim conștienți, atât de potențialul său imens, cât și de provocările și limitările asociate cu implementarea sa în practica medicală și farmaceutică. Prin continuarea cercetărilor și colaborării între diferite sectoare, putem exploata pe deplin beneficiile nanotehnologiei și să contribuim la îmbunătățirea sănătății și calității vieții.

Referințe:

1. Singh, V., Yadav, P. and Mishra, V. (2020). Recent Advances on Classification, Properties, Synthesis, and Characterization of Nanomaterials. In Green Synthesis of Nanomaterials for Bioenergy Applications (eds N. Srivastava, M. Srivastava, P.K. Mishra and V.K. Gupta). <https://doi.org/10.1002/9781119576785.ch3>
2. National Cancer Institute, Bethesda, USA
3. Elmowafy, M.; Al-Sanea, M.M. Nanostructured lipid carriers (NLCs) as drug delivery platform: Advances in formulation and delivery strategies. Saudi Pharmaceutical Journal 2021, 29, 999-1012. doi: 10.1016/j.jsps.2021.07.015
4. Lacatusu, I.; Iordache, T.A.; Mihaila, M.; Mihaiescu, D.E.; Pop, A.L.; Badea, N. Multifaceted Role of Dual Herbal Principles Loaded-Lipid Nanocarriers in Providing High Therapeutic Efficacy. Pharmaceutics 2021, 13, 1511. doi: 10.3390/pharmaceutics13091511
5. Crișan S, Pop AL, Lacatusu I, Badea N, Mustaciosu C, Radu M, Varlas VN, Peneș ON, Ciobanu AM, Ghica M, et al. Safety of Innovative Nanotechnology Oral Formulations Loaded with Bioactive Menopause Molecules: Influence of Genotoxicity and Biochemical Parameters on a Menopausal Rat Model. Nutrients. 2023; 15(23):4951. <https://doi.org/10.3390/nu15234951>
6. Coc, L. M. C.; Lacatusu, I.; Badea, N.; Penes, O.; Cobelschi, C. P.; Pop, A.; Meghea, A. Curcumin co-loaded with a lipid mediator in the same nanostructured lipid delivery system. Farmacia 2022, 70, 932-943. doi: 10.31925/farmacia.2022.5.20
7. Pisoschi AM, Pop A, Cimpeanu C, Turcuș V, Predoi G, Iordache F. Nanoencapsulation techniques for compounds and products with antioxidant and antimicrobial activity - A critical view. Eur J Med Chem. 2018 Sep 5;157:1326-1345. doi: 10.1016/j.ejmech.2018.08.076. Epub 2018 Aug 30. PMID: 30196058.
8. Lasoń, E.; Sikora, E.; Ogonowski, J. Influence of process parameters on properties of Nanostructured Lipid Carriers (NLC) formulation. Acta Biochimica Polonica 2013, 60(4), 773-777.
9. Uner, M. Preparation, characterization and physico-chemical properties of solid lipid nanoparticles (SLN) and nanostructured lipid carriers (NLC): their benefits as colloidal drug carrier systems. Die Pharmazie 2006, 61, 375-86.
10. Müller, R.H.; Alexiev, U.; Sinambela, P.; Keck, C.M. Nanostructured lipid carriers (NLC): the second generation of solid lipid nanoparticles. In Percutaneous penetration enhancers chemical methods in penetration enhancement, 1st ed.; Dragicevic, N., Howard I. Maibach, H.I., Eds.; Springer, Berlin, Heidelberg, Germany, 2015. pp. 161-185.
11. Chauhan, I.; Yasir, M.; Verma, M.; Singh, A.P. Nanostructured Lipid Carriers: A Groundbreaking Approach for Transdermal Drug Delivery. Advanced Pharmaceutical Bulletin 2020, 10, 150-165. doi: 10.34172/apb.2020.021
12. Nguyen, V.H.; Vy Nguyen Thuy, V.N.; Toi Vo Van, T.V.; Anh Hoang Dao, A.H.; Lee, B.J. Nanostructured lipid carriers and their potential applications for versatile drug delivery via oral administration. OpenNano 2022, 100064. doi: 10.1016/j.onano.2022.100064

Istoria medicinei și farmaciei

CALENDAR 2024 DE ISTORIA MEDICINEI ȘI FARMACIEI (I)

Farm. pr. Maria Gabriela Suliman, București (SRIF, SRIM)

Farmacia românească în anul 1924 - (100 ani):

Ian. 1 – În Transilvania și Banat funcționează 516 farmacii publice (dintre care 346 cu drept personal) și 22 farmacii cercuale, cele din urmă aprovizionate de 4 depozite de medicamente situate în Brașov, Arad, Sibiu și Timișoara. În același timp, în Basarabia sunt 143, iar în Bucovina 56 farmacii publice.

În România funcționează un depozit sanitar central militar, 7 depozite regionale sanitare și 48 farmacii militare.

Ian. 22 – Cu adresa ministerială nr. 2618, conform recomandării consiliului profesoral al Facultății de Farmacie din data de 2 ian 1924, Alexandru Iteanu, doctor în farmacie de la Universitatea din București, este numit pe 1 ian. a.c. conferențiar provizoriu de *Tehnică, Deontologie și Legislație farmaceutică*;

Febr. 7 – Libera practică în țară o pot obține numai acei farmaciști care prezintă diploma obținută în țară sau străinătate, cât și certificatul de absolvirea liceului;

Febr. 12 – Decizia nr. 2655 referitoare la instituirea unei comisii de studii pe lângă Ministerul Sănătății și ocrotirilor sociale format din medici, farmaciști, juriști, în vederea întocmirii proiectelor de legi pentru organizarea Ministerul Sănătății și ocrotirilor sociale;

Febr. 24 – Dispoziție privind combaterea șarlatanismului medical și farmaceutic din țară;

Febr. 25, Focșani – Ia ființă societatea anonimă *Carpați*, pentru comerțul en detail și cu ridicata de coloniale, băuturi spirtoase, produse agricole ș. a. Printre acționarii fon-

datori, farmacistul Alexandru Rădulescu (ales membru în consiliul de administrație) și Șerban Dimitriu (cenzor);

Martie 5, București – Este înființată societatea anonimă industrială *Făclia*, printre fondatori aflându-se farmacistul Leib M. Azdril;

Martie 26, București – Ia ființă societatea anonimă pe acțiuni *Omnia*, având ca scop industria și comerțul produselor chimico-farmaceutice, medicale, droguri, pansamente, ape minerale ș. a. [1].

Comemorări

†1774, iulie 9, Bologna – 250 ani de la moartea anatomică Anne Manzolini (n. Morandi, 1716, ian. 21, Bologna)

A fost anatomist și modelator anatomic de ceară cunoscut la nivel internațional, lector de design anatomic la Universitatea din Bologna și membru al Academiei de Arte, parte a Institutului de Științe [2].

†1849, febr. 28, Darmstadt – 175 ani de la moartea medicului Josepha von Siebold (născută Henning, 1771, dec. 14, Geismar)

A fost prima femeie din Germania care a primit o diplomă universitară, ca medic și obstetrician. Un crater de pe Venus este numit după Regina Josepha von Siebold [3].

†1874, dec. 15, Iași – 150 ani de la moartea lui Iosif Szabo (n. 1803, martie, Bogata, jud. Mureș), farmacist, botanist și medic, membru de onoare al Academiei Române (1872)

Mai întâi a fost farmacist, apoi subchirurg la Spitalul Militar din Iași, după care medic la Spitalul Sf. Spiridon, medic la Ospiciul pentru săraci, bătrâni și infirmi de la Galata (1863), devenind directorul acestuia și medic de arondisment; concomitent a cercetat flora și fauna Moldovei. Poate fi considerat un savant al timpului său prin preocupările multiple pe care le-a avut în Iași ca farmacist, doctor în medicină, pasionat botanist și neobosit cercetător al florei Moldovei; a elaborat Flora Moldavica (1841) și Flora județului Iași, rămase în manuscris, dar a avut și un rol deosebit în activitatea de popularizare a cunoștințelor medicale în Moldova, promovată de Societatea de Medici și Naturaliști [4].

†1879, ian. 26, Londra – 145 de ani de la moartea dr. Lydia Fowler (n. Folger, 1822, mai 5, Nantucket, Massachusetts), a doua femeie americană care și-a luat doctoratul în medicină (1850)

În 1851 a devenit prima femeie care deținea o catedră la o școală autorizată, când a fost numită profesor pentru departamentul de moașe și boli ale femeilor și copiilor la Rochester; a practicat medicina preventivă prin scrieri și prelegeri despre subiecți medico-sociali; a avut un cabinet privat în New York. Din 1858, la Londra, a practicat medicina preventivă prin prelegeri și voluntar în mahalale; a murit de pneumonie la doar 56 de ani [5].

†1899, martie 15, Iași – 125 ani de la moartea farm. Theofil Gottlieb Stenner (n. 1823, sept. 2/14, Brașov), împământat (1883)

A urmat cursul primar și secundar în orașul natal, obținând bacalaureatul (1846); elev în farmacia „La Leul de Aur” din Brașov (1849); magistru în farmacie la Viena (1852); doctor în chimie la Universitatea din Giessen, Germania (1854).

A fost solicitat de Epitropia Spitalului Sf. Spiridon din Iași să organizeze și să conducă spișeria spitalului și să analizeze apele minerale de la Slănic Moldova (1835); cu liberă practică în Moldova (1854); însărcinat cu analiza tuturor apelor minerale din Moldova (1856), pe care le-a realizat (27 de izvoare din 18 stațiuni); profesor de chimie și fizică la Școala gremială de farmacie din Iași, inaugurată în 1857, cu o durată de școlarizare de un an; numit *Chimist al Statului* pentru efectuarea de analize toxicologice (1858); chimist al Direcției generale a serviciului sanitar pentru Moldova (1864), la recomandarea dr. C. Davila; membru în comisia de redactare a taxei farmaceutice (1864); după pensionare a fost dirigintele farmaciei *Steaua Polară* din Iași (1894); decorat cu ordinul *Coroana României* în grad de cavaler; înmormântat în cimitirul *Eternitatea* din Iași [6].

†1919, feb. 21, Oswego, New York, SUA – 105 ani de la nașterea dr. Mary Edwards Walker, MD (n. 1832, nov. 26, Oswego, New York, SUA)

Aboliționistă, prohibiționistă, prizonieră de război, chirurg, a fost singura femeie care a primit vreodată Medalia de Onoare [7-8].

†1924, febr. 12, București – 100 de ani de la moartea dr. chimist Alfred Nikolaus Bernath-Lendway (n. 1836, oct. 16, Zagreb), de naționalitate austriacă, împământat (1885), reprezentant de seamă al vieții științifice din România

Profesor, primul chimist legist, care a creat corpul de chimiști experți în diverse ramuri ale chimiei; șef al Laboratorului central; a întreprins numeroase analize hidrochimice pentru studiul izvoarelor minerale din stațiunile: Călmănești, Căciulata, Puturoasa, Govora, Pucioasa, Vulcană, Vatra Dornei etc., rezultatele fiind publicate în ample studii de balneologie; a contribuit la instalarea Moneții Statului (1878), pentru care a primit ordinul *Steaua României*, în grad de cavaler; decorat cu Crucea *Trecerea Dunării*; medalia *Bene Merenti* clasa I pentru meritele și lucrările sale științifice (1880); *Steaua României*, în grad de ofițer (1886); membru de onoare al Academiei Române (1908); înmormântat în cimitirul *Bellu* [9].

†1924, martie 22, Glasgow, Scoția – 100 de ani de la moartea prof. dr. chirurg Sir William Macewen (n. 1848, iunie 22, Port Bannatyne, Insula Bute, Scoția)

A fost un pionier în chirurgia modernă a creierului, considerat *părintele neurochirurgiei*, a contribuit la dezvoltarea chirurgiei greifei osoase, a tratamentului chirurgical al herniei și a pneumonectomiei (înlăturarea plămânilor). În 1893 a publicat la Glasgow: „*Atlasul de secțiuni ale capului*”, de mare utilitate din punct de vedere chirurgical; „*The Pyogenic Infections Diseases of Brain and Cord*”, 350 p. și 60 de ilustrații, lucrare de referință asupra diagnosticului și tratamentului infecțiilor sistemului nervos, dobândind prioritatea în ceea ce privește tratamentul chirurgical al meningitelor purulente de origine otică [10-11].

†1934, ian. 14, București – 90 de ani de la moartea prof. dr. Ioan C. Cantacuzino (n. 1863, 13/25 nov. București), fondator al școlii românești de microbiologie și medicină experimentală

În 1879 a studiat la Liceul Louis le Grand din Paris, unde era coleg cu Romain Roland (premiul Nobel 1915); student la Facultatea de Litere și Filozofie (1882-1885); student la Facultatea de științe (1886), coleg cu Emil Racoviță, Dimitrie Voinov și Paul Bujor; sub influența ideilor lui Pasteur s-a înscris la Facultatea de medicină (1887), unde și-a descoperit marea sa pasiune pentru biologie, în Laboratorul Marinei de la Roscoff, din nordul Franței. Atras de cercetarea de la Institutul Pasteur, unde savantul I. Mecinikov îi va fi mentor de seamă, ceea ce îl va determina ca în 1892 să abandoneze clinica și să se dedice definitiv cursurilor de microbiologie de la Institutul Pasteur devenind asistentul acestuia.

La 12 iulie 1894, Paris, în fața unei Comisii prezidată de Cornil și-a susținut celebra teză de doctorat: „*Recherches sur le mode de destruction du vibrion cholérique dans l'organisme, contribution à l'étude du problème de l'immunité*” (Cercetări asupra modului de distrugere a vibriionului holerici în organism, contribuție la studiul problemei imunității). S-a întors în țară și la 21 dec. 1901 a devenit șeful Catedrei și Laboratorului de medicină experimentală de la Facultatea de medicină din București.

În 1904 din inițiativa dr. I. Cantacuzino, Șt. Irimescu și M. Petrini-Galați a fost înregistrată „*Societatea pentru Profilaxia și Asistența Tuberculoșilor Săraci*”. A rămas implicat în activitatea Societății, promovând activ măsuri de profilaxie și tratament al tuberculozei: ajuns Ministru al Sănătății (1931-1932), a continuat eforturile de combatere a tuberculozei, inclusiv prin deschiderea mai multor sanatorii și publicarea unor materiale de informare-edu-

care pentru a face ca opinia publică să înțeleagă mai bine boala.

La București, sub direcția sa a apărut „*Revista științelor medicale*” (1905, mai-1948).

În 1906 a ținut conferințe de educație sanitară la Cercul socialist „*România muncitoare*” și a întemeiat la București și Iași, împreună cu I. Athanasiu, „*Reuniunea biologică română*”, filială a Societății de biologie din Paris.

La 23 dec. 1910 a fost elaborată și adoptată Legea care cerea mai multă atenție activității antiepidemice și igienistice, sub conducerea sa, ca director general al Serviciului sanitar.

În aug. – sept. 1913 a avut loc „*marea experiență*” de vaccinare antiholerică de masă în focarele infecțioase din timpul conflictelor balcanice.

La 31 ian. 1917, Iași s-a înființat Directoratul sănătății publice și militare sub conducerea sa.

În București, la 16 iulie 1921, s-a înființat Institutul de Seruri și Vaccinuri, care apoi s-a numit Institutul de microbiologie, parazitologie și epidemiologie „*Dr. I. Cantacuzino*”, cu patru secții și trei obiective principale: prepararea serurilor, vaccinurilor și a produselor biologice necesare diagnosticului, profilaxiei și tratamentului bolilor infecțioase; cercetări științifice și formarea de cadre de specialitate.

În iulie 1921, la București a avut loc primul Congres al medicilor din România prezidat de profesorul Cantacuzino. „*Cea mai mare bucurie a mea a fost de a împărtăși tinerilor știința pe care o dobândisem și de a deștepta în mintea lor dorința de a ști mai departe și de a-și adânci cunoștințele*” mărturisea Prof. dr. I. Cantacuzino [12-13-14].

†1934, mart. 30, București – 90 de ani de la moartea botanistului Marcel Brândză (n. 1868, mart. 1, Iași), nepot al savantului Dimitrie Brândză (1846-1895)

Și-a luat doctoratul la Paris (1891), a devenit conferențiar la Facultatea de Farmacie din București (1924), iar din 1927 conservator al ierbarului de criptogame aparținător Institutului Botanic din Capitală, fiind fondatorul științei botanice din România; postum i s-a publicat volumul *Flora ilustrată a plantelor lemnoase din România* (1934), excelent manual pentru determinarea acestor plante [15].

†1944, mart. 28, Mediaș – 80 de ani de la moartea chimistului Petru Bogdan (n. 1873, ian. 29, Cozmești-Miroslovești, Iași)

Profesor universitar și rector al Universității din Iași, academician, creator al învățământului de chimie-fizică din România (1913); a efectuat cercetări fundamentale în domeniul electrochimiei și al termodinamicii; în peste patru decenii de activitate didactică a îndrumat numeroase generații de chimiști și fizicieni; a publicat, în patru volume, primul *Curs de chimie fizică* (1921) din România; a făcut parte din prima grupare a revistei *Viața Românească*, ocupându-se de rubrica de știință [16].

†1954, martie 6, București – 70 ani de la moartea prof. dr. Ion Vintilescu (n. 1881, sept. 4, Padina Mică, jud. Mehedinți)

Biochimist, dr. farmacist, doctor în științe naturale, col. (r), profesor universitar la Iași (1913-1916) și București

(1916-1947), conducător de doctorat, decan al Facultății de farmacie (1931-1933; 1933-1936; 1941-1944), prodecan, prorector al Universității București și unul dintre primii biografi ai dr. C. Davila. În paralel cu activitatea universitară a fost și farmacistul șef al Așezămintelor Brâncovești din Capitală (1912-1941); în cadrul acestei instituții organizând laboratoare moderne și corespunzătoare pentru obținerea unei producții proprii; aici a creat o veritabilă Școală de formare și perfecționare a farmaciștilor; a înființat „*Cercul de studii farmaceutice*” (1928) din Facultatea de Farmacie care a fost transformat, tot la inițiativa sa, în „*Societatea de Științe Farmaceutice din România*” (1935) al căror președinte a fost. A primit decorații: *Carol I, Meritul Sanitar* cl. I, *Avântul Țării, Coroana României* cu spade în grad de cavaler, *Bărbăție și Credință, Crucea comemorativă a războiului 1916-1918, Steaua României*, în grad de ofițer, *Coroana României* în grad de comandor; înmormântat în cimitirul *Bellu* [17-19].

†1954, Grecia – 70 ani de la moartea dr. și microbiolog Angeliki Panagiotatou (n. 1875, Grecia)

A fost prima femeie medic din Grecia modernă care a absolvit o universitate din Grecia [20-21].

†1964, febr. 20, Chișinău – 60 ani de la moartea dr. Ipatie Sorocean (n. 1900, martie 31, sat Ceornaia, regiunea Odesa)

Absolvent al Institutului de Medicină din Odesa (1926), activitate profesională: medic șef și chirurg la spitalele din regiunea Odesa (1927-1942); medic șef la Spitalul de chirurgie de campanie și la Spitalul militar din orașul Soci (1943-1944); responsabil cu transferarea Institutului de Medicină la Chișinău, fiind numit director al acestuia (1945-1948); medic chirurg și asistent la Catedra de chirurgie (1946-1948); șef al Secției de chirurgie din Spitalul orașenesc Bălți (1948-1955); revine la Institutul de Stat de Medicină din Chișinău la Catedra de chirurgie generală (1955-1964) [22].

†1969, febr. 20, București – 55 ani de la moartea prof. dr. Mihai P. Ciucă (n. 1883, aug. 18, com. Săveni, jud. Botoșani)

Membreu al Academiei Române, microbiolog, parazitolog, epidemiolog și igienist, a funcționat ca profesor la Facultatea de Medicină din Iași (1922-1934) și la Universitatea din București. În istoria igienei românești, numele lui este legat de primele vaccinări antirabice, de eradicarea malariei, de organizarea primului centru de malarioterapie (la Iași), de modernizarea învățământului de igienă din România. Și-a adus contribuția la înființarea Spitalului Izolare din Iași. Competența și activitatea sa în domeniul malariei l-au situat în rândul malariologilor de prestigiu internațional. Pentru bogata și îndelungata sa activitate științifică a fost distins cu diverse titluri: Legiunea de Onoare (Franța), Universalis Meritis, laureat al Premiului de Stat (România) etc. A fost unul dintre cei mai recunoscuți experți cu funcții de coordonare, secretar general al Comisiei internaționale de luptă împotriva paludismului a Ligii Națiunilor (1924-1939); a deschis două Centre de impaludare terapeutică la Socola și Bercești; înmormântat în cripta Institutului Cantacuzino alături de mentorul său I. Cantacuzino și de prof. C. Ionescu-Mihăești [23-25].

†1979, ian. 2, Londra – 45 de ani de la moartea lui Sidnie Milana Manton (n. 1902, mai 4, Kensington, Londra), fiind considerată unul dintre cei mai remarcabili zoologi ai se-

colului al XX-lea, pentru că a făcut progrese în domeniul morfologiei funcționale.

Între 1935-1942 a fost directoare de Studii pentru Științele naturii la Girton College, Cambridge, apoi la Universitatea din Londra și funcționar onorific la Secția de Istoria naturii la Muzeul Britanic; membră în Societatea Regală (1948). A primit premiul Linnaean Gold Medal (1963); lucrări: *Practical Vertebrate Morphology* (1930, ed. a 4-a în 1969 în colab.), *Arthropods* (1977) [26].

†1979, Lackhausen, Germania – 45 de ani de la moartea dr. ing. chimist Ida (Eva) (n. Tacke) Noddack (n. 1896, Germania)

A studiat la Universitatea Tehnică din Berlin, unde și-a obținut doctoratul în 1921. După căsătoria cu chimistul Walter Noddack (1893-1960), a lucrat la aceleași instituții ca și soțul ei. În 1926 a colaborat cu soțul ei și cu O. Berg la descoperirea reniului și a unui element pe care l-au numit masuriu (denumit mai târziu tehneciū).

A primit distincții: Medalia Justus Leibig, Societatea Germană de Chimie, pentru descoperirea reniului (1931); Medalia Scheele, Societatea Suedeză de Chimie (1934); Doctorat onorific, Universitatea din Hamburg (1966); Înaltul Serviciu Cruce a Republicii Federale Germane (1966); Membru de onoare al Societății Spaniole de Fizică și Chimie și al Societății Internaționale de Cercetare în Nutriție [27].

†1984, ian. 18, Santa Monica – 40 de ani de la moartea prof. dr. Emerson Gladys Anderson (n. 1903, iul. 1, Caldwell, Kansas, SUA)

Istoric, biochimist și nutriționist care a cercetat impactul vitaminelor asupra organismului, fiind prima persoană care a izolat vitamina E într-o formă pură și a câștigat medalia Garvan-Olin (1952); a cercetat legătura dintre dietă și cancer; vicepreședinta Departamentului de sănătate publică până la retragerea din activitate (1970).

În 1969, președintele Richard M. Nixon a numit-o ca vicepreședinte al Grupului privind furnizarea de alimente în măsura în care afectează consumatorul (Conferința de la Casa Albă privind alimentația, nutriția și sănătatea); în 1970, ea a servit ca martor expert în fața audierii Food and Drug Administration (FDA) privind vitaminele și suplimentele minerale și aditivii pentru alimente [28].

†1984, febr. 1, Sighetu Marmăției – 40 de ani de la moartea dr. Tiberiu Pasty (n. 1927, iun. 24, Sânpetru German, jud. Arad)

Absolvent al Facultății de Medicină Generală a Institutului de Medicină și Farmacie Târgu Mureș, cu Diplomă de Merit (1951); medic de circumscripție la Câmpulung la Tisa, jud. Maramureș până în 1953; medic specialist la Spitalul Unificat Sighetu Marmăției, unde a înființat Secția de Cardiologie (1960); medic primar cardiolog gradul 3 (1964); director adjunct al Spitalului Municipal din Sighet (1975); medic primar gradul 1; șeful secției de Boli Interne ale aceluiași spital (1982-1984), când a decedat la vârsta de doar 57 de ani în urma unei boli incurabile; a primit insigne de „Evidențiat în munca medico-sanitară” precum și Diploma de „Evidențiat în muncă”; inclus post-mortem în Cartea de Onoare a Spitalului Municipal din Sighetu Marmăției [29].

†1994, febr. 9, Iași – 30 de ani de la la moartea prof. dr. Grigore Octavian Stavri (n. 1921, dec. 24, Bacău)

Bun organizator și om de acțiune, a fost unul dintre valoroșii promotori ai medicinei profilactice ieșene, care timp de aproape o jumătate de veac și-a dedicat energia pregătirii a numeroase generații de medici care au contribuit la promovarea sănătății oamenilor la locurile de muncă.

Și-a început activitatea didactică universitară în anul 1946 la Catedra de Igienă a Institutului de Medicină din Iași, unde a funcționat timp de 45 de ani. În domeniul cercetării științifice, a realizat 175 de lucrări, din care 100 au fost publicate și 75 comunicate [30].

†1999, feb. 15, Iași – 25 de ani de la moartea ing. chimist Neculai Asandei (n. 1928, iun. 21, Timișești, jud. Neamț)

Academician, profesor și cercetător la Institutul Politehnic Gh. Asachi din Iași și la Institutul de Chimie Petru Poni, profesor-invitat la instituții academice din Cehoslovacia, Cuba și China.

†1999, feb. 17, Iași – 25 de ani de la moartea prof. dr. Alexandru Dobrescu (n. 1923, ian. 31, Băicoi, jud. Prahova)

Specialist în dermatologie, profesor la Facultățile de Medicină Generală, Pediatrie și Stomatologie, a condus Clinica Dermatologică a Spitalului Sf. Spiridon; a publicat peste 300 de lucrări științifice, tematica abordată viza cancerul cutanat, dermatomicoze, ulcerul de gambe, dermatoze profesionale, scleroderma ș. a. [31].

†1999, feb. 21, Chapel Hill, Carolina de Nord, SUA – 25 ani de la moartea biochimist și farmacolog Gertrude Belle Elion (n. 1918, ian. 23, New York City, SUA)

A primit Premiul Nobel pentru Fiziologie sau Medicină împreună cu George H. Hitchings și Sir James Black pentru descoperirile „noilor principii importante ale tratamentului medicamentos” (1988). Această nouă metodă s-a concentrat pe înțelegerea țintei medicamentului, mai degrabă decât pe simpla încercare și eroare. Munca ei a condus la crearea medicamentului antiretroviral AZT, care a fost primul utilizat pe scară largă împotriva SIDA; dezvoltarea primului medicament imunosupresor, azatioprina, folosită pentru a combate respingerea în cazul transplanturilor de organe și a primului antiviral de succes, aciclovir (ACV), utilizat în tratamentul infecției cu herpes. Cercetările ei au contribuit la dezvoltarea: *Mercaptopurina* (Purinethol), primul tratament pentru leucemie, folosit și în transplantul de organe; *Azatioprina* (Imuran), primul agent imunosupresor, utilizat pentru transplanturi de organe; *Alopurinol* (Zyloprim), pentru gută; *Pirimetamina* (Daraprim), pentru malarie; *Trimetoprim* (Proloprim, Monoprim, altele), pentru meningită, sepsis și infecții bacteriene ale tractului urinar și respirator; *Aciclovir* (Zovirax), pentru herpesul viral; *Nelarabin* pentru tratamentul cancerului.

A fost a cincea femeie laureată cu Nobel pentru Medicină și a noua în știință în general și una dintre puținii laureați fără titlu de doctor, fiind singura femeie onorată cu un Premiu Nobel în acel an; membru al Academiei Naționale de Științe (1990), al Institutului de Medicină și al Academiei Americane de Arte și Științe (1991) [32].

†2009, febr. 1, București, str. Mitropolitul Grigore nr. 27 – 15 ani de la moartea dr. Arcadie Petrescu (n. 1925, ian. 18, Călărași), un neurolog iatroistoriograf

Absolvent al Facultății de Medicină din București (1949); medic primar neurolog, cercetător științific principal la Institutul de Neurologie, director dr. Kraindler; membru al Societății Române de Istoria Medicinii (SRIM), unde a prezentat conferințe cu tematica „*Istoria neurologiei românești*”, de ex. „*Din viața și activitatea prof. dr. Gh. Marinescu*” în colaborare cu Marioara Marinescu, fiica savantului; a decedat după o lungă și grea suferință, cauzată de cancer pancreatic [33].

†2009, martie 17, Baia Mare – 15 ani de la moartea dr. Emil Sabău (n. 1930, iul. 13, Săuca, jud. Satu Mare)

Absolvent al Facultății de Medicină Generală a Institutului de Medicină și Farmacie din Cluj (1959); medic de circumscripție în comuna Buteasa (1959-1960) și circumscripția sanitară Cicirlău (1960-1964), din jud. Maramureș; medic generalist la circumscripția sanitară urbană nr. X din Baia Mare (1964-1966); medic secundar obstetrică-ginecologie în cadrul Spitalului Orășenesc Baia Mare (1960-1970); medic specialist obstetrică-ginecologie (1970), desfășurându-și activitatea la Spitalul Tășnad până în 1971; transferat la Spitalul Șomcuta Mare (1971-1976); apoi la Spitalul Județean Baia Mare (1976-1993), când s-a pensionat la limită de vârstă; a mai lucrat câțiva ani în cadrul Policlinicii cu plată din Baia Mare; a participat la numeroase manifestări științifice de specialitate [34].

Aniversări

1769, ian. 1, Paris – 255 de ani de la nașterea obstetricienei Marie-Louise Lachapelle (†1821, oct. 4, Paris)

Șefă de obstetrică la Hôtel-Dieu, cel mai vechi spital din Paris, a publicat manuale despre corpul femeilor, ginecologie și obstetrică; a argumentat împotriva nașterilor cu forceps; în clasificarea pozițiilor fetusului ea a redus cele 94 de poziții, la numai 22. În Port-Royal de Paris, a ajutat la organizarea unui nou departament de maternitate legat de Hôtel-Dieu (1799). A publicat o carte de mare însemnătate, în trei volume, acoperind 40.000 de cazuri, „*Pratique des accouchements*”, fiind mult timp un text obstetric standard, care promova nașterile naturale; este considerată mama obstetricii moderne [35].

1769, ian. 1, Londra – 255 de ani de la nașterea autoarei de lucrări științifice Jane Marcet (†1858, iunie 28, Londra)

A fost o salonieră engleză de origine elvețiană și o scriitoare inovatoare de cărți populare, explicative de știință: *Conversații despre chimie* (1805, 2 vol.), publicată în 16 ediții în Anglia și 15 ediții în SUA; *Conversații despre economia politică* (1816); *Conversații despre filosofia naturii* (1824); *Conversații despre fiziologia legumelor: volumul 1: înțelegerea elementelor de botanică, cu aplicarea lor în agricultură* (1829); *Lecții despre animale, legume și minerale*.

Din 1830 până în 1858, a scris mai ales pentru copii: *Vizita Berthei la unchiul ei în Anglia* (1830); *Anotimpurile, povești pentru copii foarte mici* (1832); *Gramatica lui Mary* (1835); *Gramatica lui Willy*; *Conversații despre istoria Angliei, pentru uzul copiilor* (1842); *Cartea de povești a doamnei Marcet: Fiind o selecție din poveștile conținute în cărțile ei pentru copii mici* (1858). Hotărârea ei de a populariza accesibil știința, istoria și economia printre femei se datora convingerii privitoare la importanța mamelor în educarea familiei lor [36].

1809, ian. 6, Paris – 215 ani de la nașterea obstetricienei Marie Josefina Mathilde Durocher (†1893, dec. 25, Rio de Janeiro, Brazilia)

A fost prima femeie doctor din America de Sud și acceptată ca membru cu drepturi depline al Academiei Naționale de Medicină (1871).

A condus „*partyra Madame Durocher clinicou*” timp de mai bine de 60 de ani și a avut cea mai importantă clinică de maternitate la curtea din Rio de Janeiro în secolul al XIX-lea, fiind prima femeie din Brazilia care a scris texte științifice în domeniul medicinei [37].

1839, feb. 20, com. Cincu Mare, comitat Făgăraș – 185 ani de la nașterea farmacistului și medicului Theofil Gottlieb Fabini (†1893, sept. 6, București), de naționalitate austriacă, împământenit (1886)

Absolvent al Facultăților de medicină și farmacie din München, a fost proprietarul Farmaciei „*Apollo*” din Oltenița (1863), pe care o va moșteni fiul său, farmacistul Carol Fabini (1878-1967); înmormântat în cimitirul *Evanghelic* din Capitală [38-39].

1859, feb. 7, Brașov – 165 de ani de la nașterea farm. Josef Schwetz (†1913, iunie 19, București), împământenit (1889)

După absolvirea a patru clase gimnaziale în Brașov, s-a înscris la Școala superioară de farmacie din București (1874), practica de elev fiind efectuată timp de trei ani în farmacia *Fortuna* din București, aparținând lui Teofil Traugott Witting; după susținerea examenului de asistent în farmacie i s-a eliberat certificatul de asistent (1878); stadiul II practică de asistent de doi ani l-a făcut în farmacia *Apollo* din Craiova, aparținând lui Julius Glatz, după care a studiat la Universitatea din Viena timp de patru semestre, obținând diploma de magistru în farmacie (1882); revenit în țară a susținut examenul de liberă practică, fiind admis cu nota „*bine*” (1883).

A condus farmacia *Apollo* din Oltenița, a lui Theofil Fabini (1890-1897) și farmacia *Națională* din Brăila, a lui Geoge Kaufmes (1898-1900), recunoscut ca dirigintea-arendaș (1898); în 1901 a devenit proprietarul farmaciei *Română* din Caracal, cumpărată de la farmacistul Josef Aureliu Ciura, ajuns în faliment; recunoscut ca diriginte-proprietar de Direcțiunea sanitară (1901); decorat cu ordinul *Coroana României* în grad de cavaler. A condus farmacia cu multă pricepere ani de zile, însă îmbolnăvindu-se, a trebuit să o arendeze unor farmaciști și să se mute la București pentru a-și căuta sănătatea zdruncinată din cauza muncii excesive depuse; a încetat din viață în urma unei grele suferințe și a fost înmormântat în cimitirul *Bellu* Catolic [40].

1864, ian. 17, sat Corbu, com. Buzești, jud. Olt – 160 ani de la nașterea col. farmacist Constantin Merișanu (†1931, iulie 9, București)

Chimist expert (1899), șef al Laboratorului de chimie al armatei (1.10.1907), farmacist șef al armatei (1.04.1909-30.09.1921); fondator al Asociației generale a corpului farmaceutic (1899); membru în Comitetul consultativ sanitar al armatei (1912), comisia tehnică de pe lângă Ministerul Armatei, Comisia chimico-farmaceutică, Comitetul de conducere al Societății farmaciștilor din România și al *Revistei Sanitare Militare*; a publicat: *Curs de chimie*

industrială (1897) și *Curs de chimie alimentară, agricolă și industrială* (1898);

I-au fost acordate nenumărate ordine și medalii; înmormântat în cimitirul *Sfânta Vineri* din Capitală; din inițiativa gen. dr. farm. Gh. Grințescu a fost ridicat bustul în bronz al col. C. Merișanu, executat de sculptorul Ion C. Dimitriu-Bârlad, așezat în fața Laboratorului de chimie din Spitalul Militar Central București [41].

1864, martie 5, București – 160 ani de la nașterea prof. univ. farm. Mihail Georgescu (†1935, ian. 4, Nisa), dr. în chimie (Berlin), la Catedra de Farmacie Chimică și Galenică de la Școala superioară de farmacie și la Facultatea de Farmacie din București, decan (1.02.1925-15.02.1927).

A fost membru în Comisia chimico-farmaceutică, în comisia pentru elaborarea Farmacopeei Române, ediția IV-a și în comisia pentru redactarea taxei farmaceutice, intrată în vigoare la 15.07.1926. A publicat articole în reviste de specialitate, ca de ex.: „*Analiza nămolului din Lacul Techirghiol luat de la Eforie și de la marginea satului*” (1900) [42].

1869, febr. 27, New York City, SUA – 155 ani de la nașterea dr. Alice Hamilton (†1970, sept. 22, Hadlyme, Connecticut, SUA)

A fost medic, cercetător și autoare americană; expert de top în domeniul sănătății în muncă, a pus bazele protecției sănătății și siguranței și pionier în domeniul toxicologiei industriale; profesor de patologie la Școala Medicală a Femeilor din Universitatea Northwestern (1897). În 1919, a devenit prima femeie numită la facultatea Universității Harvard. Cercetările ei științifice s-au concentrat pe studiul bolilor profesionale și a efectelor periculoase ale metalelor industriale și compușilor chimici. Pe lângă munca ei științifică, a fost un reformator al asistenței sociale, umanitar și activist pentru pace; a primit numeroase onoruri și premii, inclusiv Premiul Albert Lasker pentru serviciul public. Munca ei a condus la îmbunătățiri ale siguranței și reglementărilor și, uneori, este creditată că a condus la înființarea Administrației pentru securitate și sănătate în muncă din Statele Unite. A fost un cercetător neobosit și un cruciat împotriva utilizării substanțelor toxice la locul de muncă; în trei luni de la moartea ei în 1970, Congresul SUA a adoptat Legea privind securitatea și sănătatea în muncă pentru a îmbunătăți siguranța la locul de muncă în Statele Unite [43].

1869, martie 2, București – 155 ani de la nașterea farmacistului Alfred Friedrich Nirescher (†1920, mai 15, Bad Nauheim)

De religie catolică, fiul Janettei și al farmacistului Carl Friedrich Nirescher, având certificatul de cinci clase gimnaziale, eliberat de liceul „Galileo” din Florența/Italia, sub nr. 143/15 oct. 1887, a fost înscris la Școala superioară de farmacie din București, eliberându-i-se matricola nr. 890/15 oct. 1889; a efectuat practica de elev, timp de doi ani, în farmacia „*Cerbul*” din București, a lui Friedrich W. Zürner; a susținut examenul de asistent în farmacie cu nota „*binisor*” (1892, martie 5); a obținut licența în farmacie cu nota „*prea bine*” (1894, ian. 14) și libera practică. A executat stagiul militar obligator ca sublocotenent (1894-1895) și la 30 aug. a fost înaintat la gradul de farmacist de regiment (locotenent), trecut totodată în rezervă; a plecat în Elveția, unde a urmat cursurile universității din Lausanne, obținând titlul de doctor în științe; revenit în

țară, a luat conducerea farmaciei tatălui său, „*Biserica cu Sfinți*”, din București; împământenit cu dispensă de stagiu la 31 ian. 1897.

A fost membru fondator al băncii „*Târgul Moșilor*” din București, fiind ales în primul ei consiliu de administrație (1911, mai 12); membru în Comisia chimico-farmaceutică și Consiliul de igienă al jud. Ilfov; decorat cu ordinul „*Coroana României*” în grad de cavaler.

A decedat în Bad Nauheim, Germania, la 15 mai 1920, a fost adus în țară și înmormântat în cimitirul „*Bellu Catholic*” din București [44-45].

1874, ian. 13, Broșteni, jud. Neamț – 150 ani de la nașterea col. (r) farmacist Ioan Grințescu (†1963, iulie 1, București), dr. în științe naturale, prof. univ. la București și Cluj

În timpul Primului Război Mondial a fost mobilizat de la 16 aug. 1916 până la 14 martie 1919; primele 10 luni le-a făcut pe front, cu ambulanța corpului 4 armată și la spitalele de contagioși ale acestui corp; din 5 mai 1917, împreună cu Vasile Vârgolici, a fost însărcinat să meargă la Londra și Petrograd, pentru a urmări și expedia în țară materialele sanitare comandate de guvernul român de la Iași prin legațiile din țările respective.

A fost decorat cu „*Răsplata muncii pentru învățământ*” cl. I; „*Meritul Sanitar*” cl. II-a; „*Avântul Țărei*”; medalia „*Carol I*”; „*Bărbăție și Credință*” cl. I; „*Crucea Comemorativă a războiului 1916-1918*”; ordinul „*Coroana României*” în grad de cavaler; înmormântat în cimitirul *Evanghelic* din Capitală [46].

1889, febr. 15, com. Mostiștea, jud. Vâlcea – 135 ani de la nașterea dr. Ion Țundrea (†1945, martie 3, București), medic militar italianist

Absolvent al Facultății de Medicină din București (1914); pasionat de creația literară a lui Dante Alighieri, a tradus „*timp de un sfert de secol capodopera Divina Comedie*”. În anul 1940 a terminat integral traducerea, din care, prima parte „*Infernul*”, prefațată de N. Iorga, a fost publicată la Ed. Ramuri, din Craiova (1945). În 1999, la Ed. Viața Medicală a apărut integrala: „*Infernul, Purgatoriul și Paradisul*”, prin grija familiei, Silviu și Mihai Țundrea, și a dnei Anca Salamon [47].

1909, ian. 14, sat Puntea-de-Greci, com. Petrești, jud. Dâmbovița – 115 ani de la nașterea prof. dr. doc. farm. Petre Ionescu-Stoian (†1985, aprilie 23, București)

Fondatorul, organizatorul și directorul Institutului pentru Controlul de Stat al Medicamentului și Cercetări Farmaceutice (ICSMCF), București (1956-1976), a fost una din cele mai memorabile figuri ale vieții științifice și profesionale farmaceutice românești.

Înființarea ICSMCF a constituit un moment deosebit de important în direcția asigurării controlului medicamentului și a creării bazei corespunzătoare pentru cercetarea farmaceutică. Prof. dr. Petre Ionescu-Stoian împreună cu colaboratorii săi a organizat un Institut exemplar pe care l-a condus timp de 20 de ani (1956-1976), introducând cele mai moderne metode pentru a asigura calitatea medicamentului românesc și controlul celui din import, preocupându-se și de formarea cadrelor ca specialiști cu înaltă calificare. Ca un binemeritat omagiu adus Prof. dr. Petre Ionescu-Stoian, prin O.M.S. nr. 55/10 ian. 1996, ICSMCF i-a purtat numele, până la 1 ian. 1999, când s-a

transformat în Agenția Națională a Medicamentului, instituție publică, în subordinea Ministerului Sănătății, conform Ordonanței Guvernului României nr. 125/1998 [48].

1909, febr. 3, sat Boca, com. Broșteni, jud. Mehedinți – 115 ani de la nașterea prof. dr. doc. Dumitru Constantinescu (†2002, ian. 18, București)

Profesor titular la disciplina de Botanică farmaceutică (1968); șef de catedră (1970); decan al Facultății de Farmacie din București (1968-1972); conducător de doctorate; membru fondator al revistei „Farmacia” (1953), cooptat în colegiul de redacție pentru cercetarea legată de studiul și valorificarea plantelor medicinale; a organizat și participat la lucrările mai multor Conferințe naționale de farmacie (1957-1960) ca președinte al Secției de plante medicinale; secretar general al Comisiei de coordonare a cercetărilor în domeniul plantelor medicinale din cadrul Academiei R.P.R.; secretar general al Comitetului Farmacopeei, pentru Farmacopeea Română, ediția a VII-a (1956) și a VIII-a (1966); membru titular al Academiei de Științe Medicale din România (1969), al Academiei de farmacie din Franța (1977) și a altor societăți științifice de prestigiu; i s-au decernat premii: „Foulon”, al Academiei de științe din Franța (1964, Paris), „Emanoil Teodorescu”, al Academiei R.P.R. (1967) și distincții: „Coroana României” în grad de cavaler, „Steaua României” cu spade în grad de cavaler, „Steaua Republicii Populare Române” cl. V, „Ordinul Muncii” cl. II-a, „Evidențiat în munca medico-sanitară”; înmormântat în cimitirul „Ghencea Militar” din București [49].

1914, ian. 24, Cernăuți – 110 ani de la nașterea medicului Epifanie Cozărescu (†2010, martie 4, Roman)

A absolvit liceul Aron Pumnul din Cernăuți și Facultatea de Medicină din Iași (1941); s-a specializat la Facultatea de Medicină din Cluj, în boli interne (1957-1958) și a asistat pasionat la cursurile de Istoria medicinei, susținute de prof. dr. Valeriu Bologa; medic la Spitalul Săveni, Dorohoi (1941-1949) și la Spitalul Municipal „Precista Mare” din Roman (1950-1979), unde a fost onorat cu titlul de „medic fără de arginți”. Cu adevărat dăruit pacienților săi și orașului în care a viețuit 60 de ani, înscriindu-se cu litere de aur ca istoriograf al vieții și sănătății româșcane, în zeci de articole și monografii: „Istoricul Spitalului Municipal <Precista Mare> din Roman, până la bicentenar (1998) parțial și al vieții medico-farmaceutice româșcane”, Roman, 2001, în colaborare cu dr. O. Clocotici; fondator al Societății Române de Istoria Medicinei și Farmaciei din Roman 1980, membru al Societății Medicilor Scriitori și Publiciști din România (SMSPR) [50-51].

1914, feb. 12, sat Mocira, Baia Mare – 110 ani de la nașterea dr. Victoria Ciocan (†1991, mai, Baia Mare)

A urmat școala primară în satul natal și apoi cursurile Liceului de fete „Domnița Ileana” din Sighetu Marmăției, pe care le-a absolvit în 1930, apoi s-a înscris la Facultatea de Medicină din Cluj, absolvită în 1936. A activat ca medic în Spitalul din Sighet, apoi la Spitalul Orășenesc din Deva și la Policlinica „Casa Cercuală” ca medic de Medicină Internă; s-a căsătorit cu avocatul Viorel Ciocan, cu care a avut 2 fii; în 1950 a reușit să revină în Baia Mare, unde a lucrat ca medic de Medicină Internă atât în Policlinica Orășenească cât și în Spitalul Orășenesc; a asigurat pentru o perioadă activitatea Comisiei de Pensii, de unde a fost transferată definitiv la Secția Interne a Spitalului

Orășenesc, până la pensionare; apoi a mai activat câțiva ani la Policlinica cu Plată.

A fost o persoană erudită care acorda o atenție deosebită pregătirii profesionale, preocupată de literatură și de pictură, ceea ce a dus în final la realizarea unei frumoase colecții de artă axată în principal pe binecunoscuta Școală de Pictură de la Baia Mare [52].

1924, ian. 19/feb. 1, Gura Humorului – 100 ani de la nașterea medicului Banu (Șerban) Rădulescu (†1998, dec. 9, Berlin)

Absolvent bursier al liceului militar „Nicolae Filipescu” de la Mănăstirea Dealu (1943); student al Facultății de Medicină din București și al Institutului Medico-Militar; la sfârșitul anului II a fost trimis în fața Curții Marțiale București pentru culpa de a fi scris epigrame la adresa lui Dej, Luca, Anei Pauker ș.a., apoi achitat; sublocotenent-medic (1946), dar în anul următor a fost scos din armată, în scopul epurării acesteia; și-a continuat studiile, fiind luat preparator la catedra de anatomie de prof. Gr. T. Popa; la 23 aug. 1948, în urma unei înscenări a Securității a fost arestat, fiind acuzat de tentativa de a părăsi țara și condamnat la 10 ani închisoare; a trecut prin închisorile din Constanța, Văcărești, Jilava, Caransebeș, Pitești, Canal, Gherla, fiind eliberat în 1954; întrucât nu i s-a permis să termine facultatea, a fost nevoit să lucreze timp de un an pe post de „soră medicală” la Sanatoriul TBC din Geoagiu; și-a dat examenul de stat (1956); fiind stagiar la Maternitatea Filantropia a fost arestat pentru scurtă vreme; după terminarea stagiaturii fiind obligat să plece la țară (1957, mai-1962, nov.) ca medic generalist la circumscripția Geoagiu, jud. Hunedoara; prin concurs medic de circumscripție la Policlinica Sect. 1 București; se îmbolnăvește grav de plămâni (1964-1965) trecând prin mai multe sanatorii. Și-a întrerupt cariera medicală; a publicat volumul de nuvele „Dincolo de așteptare” (1967), marcând debutul său editorial și a devenit membru al Uniunii Scriitorilor; a publicat volumele „Verdictul”, „Lumină și piatră”, „Oameni și oameni”, „Păsările mari nu cântă”, „Nimic despre fericire” (Premiul Asociației Scriitorilor din București), „În iarbă cu fața la soare” ș.a., cuprinzând nuvele, romane, povestiri; după decembrie 1989 a inițiat „Memoria-revista gândirii arestate”, înființând Fundația Culturală Memoria, iar în 1998 a lansat proiectul Memorialului Fortul 13 Jilava; membru al PEN-Club-ului, al Asociației Ziariștilor din România, membru de onoare al AFDPR Timișoara, veteran de război; s-a stins din viață după o grea suferință, în urma unei boli necruțătoare [53].

1924, martie 19, Râșnov – 100 ani de la nașterea prof. univ. dr. chim. Maria Brezeanu (†2005, apr. 19, București)

Chimistă, prof. universitar la București; membru corespondent (1991, dec. 18) și titular (1993, martie 23) al Academiei Române; președinta Secției de Științe Chimice a Academiei Române, membră în Biroul de conducere al Societății de Chimie din România; membră în colegiile de redacție ale „Revue Roumaine de Chimie” și „Romanian Chemical Quarterly Reviews”.

Premiul Ministerului Învățământului pentru activitatea de cercetare științifică (1961 și 1963), Premiul „G. Spacu” al Academiei Române pentru lucrarea „Combinății complexe polinucleare și aplicațiile lor” (1990) [54-55].

(Bibliografia la autoare)

SORCOVA, RAM DE VIAȚĂ DĂTĂTOR

Prof. Dr. Dana Baran,

Universitatea de Medicină și Farmacie „Grigore T.Popa” Iași

ÎNCEPUTUL DE AN se înscrie unui ritual de trecere spre o înnoire dorită, menită de ramuri verzi, înflorite, *pars pro toto* din arborele vieții. Într-adevăr, toate ciclurile mitologice, cosmogonia are în centrul său apariția unui arbore cosmic, stâlp al lumii și al vieții, despărțind nivelul ceresc, cel pământesc și cel subpământean, care continuă să comunice însă prin el. Cuprinzând, adăpostind, hrănind și guvernând astfel împărăția întregului univers biocenotic creat, al cărei simbol schematic, arhetipal, devine ulterior, arborele metonimic reunește totodată, diferențindu-le, cele trei categorii de putere: suveranitatea magică a sceptorului ordonator, a ramului de pace al victoriei, suveranitatea războinică, suveranitatea veșnic verde a fecundității revigorante. Ca pom al vieții, stă sub paza unor fiare, grifoni ori balauri, pentru că este miraculos: prin atingere este vindecător, rejuvenează și poate resuscita pe cei morți.

Logica viziunilor mitice ori mitico-alegorice reliefează consubstanțialitatea genetică, simbiotică, trofică dintre om și mediul său, natura-mamă, cu care acesta trăiește într-o unire mistică ori unitate cosmologică. Deseori omul proiectează asupra percepției universului ambiant imaginarii unei stări de conștiință poetice, care deosebește în jur prezențe suprafirești sau legături de rudenie de rang totemic vegetal, animal, mineral. Fantasma arborelui cosmic, – ridicat în urma lovirii apelor protogenetice cu toiagul Fârtatului, de exemplu, în mitologia românească¹, – urmează să fie constant prezentă apoi în viața țăranului, în momentele sale decisive, ca arbore de naștere, de nuntă, de înmormântare, arbore fertilizator, de bun augur, de judecată, stâlp de Armindenii, coarne de cerb, coloană a cerului, scara imanentului care urcă, a emanentului care coboară, puntea de comunicare cu misterul revitalizant al originilor, columnă a jertfelniciei fără sfârșit, dătătoare de viață, ca speranță de fiecare zi.

Obiceiurile caracteristice folclorului românesc – or folclorul este de fapt, sub multiple aspecte, forma unei religiozității populare – exprimă cu destulă evidență proveniența lor dintr-o veche practică mitologică păgână, bine structurată, din sacralitatea dogmei căreia au căzut, cu timpul și prefacerile lui, într-o simplă incantație, o magie ludică riguros superstițioasă, alcătuind un aspect a ceea ce s-ar putea numi o „paramitologie”².

Umblatul cu Sorcova se încadrează unei atare interpretări sau concepții, ca *pars pro toto* a unei anterioare dendrolatrii. Răspândită inițial în Balcani, îndeosebi în Bulgaria, dar și în Țara Românească, obiceiul s-a extins ulterior în toată România, deși în modalități diferite.

În trecut, colindătorii își rosteau urătura purtând „o rămurică de brad pusă într-un vas plin cu mere și pere mici”, simbolizând sănătate și bogăție³. Dând deopotrivă consistență refrenului „Florile dalbe, flori de măr”, sorcova este o mlădiță de pom roditor înmugurită și chiar înflorită, care, conform tradiției, a fost pusă la cald, într-un vas cu apă,

din noaptea Sfântului Andrei până în ajunul Anului Nou. Mai apoi, și mai sigur, au înflorat-o florile artificiale. Denumirea acestei baghete fermecate se consideră a proveni de la cuvântul bulgar „surov”, însemnând „verde, crud, fraged” ori de la slavonescul „sorok”, adică „patruzeci”. Cu ea se atinge persoana urată de patruzeci de ori, atunci când se împlinește „sorocul”, rostindu-se formula-descântec într-un același ritm incantator cu gestul de ușoară lovire a persoanei urate, „sorcovite”.

În tradițiile de An Nou se citează deopotrivă folosirea bețelor numite „colindețe”, alteleori a bătelor-toiege cu care se bate pământul sau pragul. Astfel de ritualuri se întâlnesc și la vechii Romani, dar în registrul sacru. Aceștia recurgeau la ramuri verzi de dafin sau palmier pentru a-și însoți felicitările de început de an. Alexandru I. Odobescu amintește de obiceiul ramurii de laur depuse pe altarul zeiței Anna Perenna⁴, iar G. Dem. Teodorescu preciza urarea legată de acest ritual, „ut annare perennare que commode liceat”, pe care o echivala celei românești: „La anul și la mulți ani!”⁵. Provenind din cultura etruscă, Anna Perenna stăpânea „cercul anului”, roata timpului ciclic, patronând încheierea fericită a cursului fiecărui an. Ramurile, cunoscute și ca „Strenae”, aveau rol de seamă. Denumirile lor deriva de la zeița Strenua sau Strenia, de origine sabină, care, asemănător cu Anna Perenna, guverna prevestirile favorabile, norocul și abundența⁶. Ambele zeițe patronau debutul noului an, celebrat de Romani la începutul lunii martie. De aici a rezultat și păstrarea, la Români, a ramurilor înverzite și înflorite, precum și reminiscența în texte a „florilor dalbe de măr”.

La Roma, crenguțele din cultul divinităților pomenite erau asociate și zeiței Salus, ocrotitoarea salvării și siguranței publice, dar și a sănătății. Sănătatea apărea, într-adevăr, apărută la Romani, înaintea introducerii cultului lui Asklepios/Esculap (cca 291 î.H.), de patru divinități feminine relevante: Strenua, Cardea, Febris și, evident, Salus. Strenua menținea forța și vigoarea; Cardea păzea pragurile, ușorii porților, trecerile; Febris antagoniza bolile febrile și malaria; Salus, zeita sănătății și prosperității, inclusă apoi în cultul lui Asklepios, a fost echivalată zeiței Hygieia.

Mlădițele se rupeau din crângul sfințit al Streniei și se aduceau pe colina Capitoliului. De aici s-a răspândit împărțirea de ramuri verzi împodobite cu daruri, fructe și dulciuri ce exprimau belșugul de roade dorit. Aveau deci semnificație de *omen* (latină: previziune, predicție), datorită caracterului sacru al chiar intervalului Anului Nou, ce marca trecerea spre o nouă creație a lumii din cenușa celei anterioare, rememorând un *illud tempus* (acel timp) primordial al cosmogenezei și comunicând cu acesta.

Însăși zeița traco-dacilor, Bendis – Artemis/Diana, divi-

1 M. Vulcănescu, *Mitologie română*, București: Ed. Academiei RSR, 1987

2 D. Baran, *O istorie medicală a cunoașterii*, Iași: Ed. Junimea, 2007.

3 M. Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, București: Univers Enciclopedic, 2000.

4 A. I. Odobescu, *Prefață* la G. Dem. Teodorescu, *Încercări critice asupra unor credințe, datini și moravuri ale poporului român*, București: Tipografia Petrescu-Conduratu, 1874.

5 G. Dem. Teodorescu, *Încercări critice asupra unor credințe, datini și moravuri ale poporului român*, București: Tipografia Petrescu-Conduratu, 1874.

6 V. Kernbach, *Dicționar de Mitologie Generală*, București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1989; A. Ferrari, *Dicționar de mitologie greacă și romană*, Iași: Ed. Polirom, 2003.

nitae a Lunii, pădurilor, vânătorii, fertilității, copiilor, dar și a sorții și a vrăjilor, veghea și ea cu o rămură de copac, uneori de brad, asupra Daciei Felix.

Culegerile de folclor românesc marchează această urare ori colind al sorcovei, de reînnoire în mai bine a omului și a naturii: „Sorcova, / Vesela, Să trăiți / Să-mbătrâniți, / Ca un măr, Ca un păr, / Ca un fir / De trandafir. / Câte pietricele / Atâtea mielușele; / Câți bolovani / Atâtea cârlani; / Câte cuie sunt pe casă, / Atâtea galbeni pe masă.”

Sau: „Sorcova, vesela, / Sa trăiți, să înfloriți, / Ca un măr, ca un păr, / Ca un fir de trandafir, / Ca toamna cea bogată / De roade-mbelșugată, / Tare ca piatra, / lute ca săgeata, / Tare ca fierul, / lute ca oțelul. / La anul si la multi ani!”

În cursul Evului Mediu, și în occidentul post-roman, colindatul și dăruirea de ramuri verzi de măslin, lovirea tauturgică a oamenilor, vitelor, plantelor, caselor cu aceste vărguțe înmugurite a persistat.

„Credințele dau naștere datinelor și moravurilor; iar acestea oglindesc prin ele însele pe-o națiune”⁷, arăta strălucitul folclorist G. Dem. Teodorescu. Ritualul popular, „paramitologic”, al Sorcovei urmărește așadar să aducă tuturor, într-o manieră magică, sănătate, rodnicie, fericire, vigoare, noroc, exercitându-și funcția apotropaică față de duhurile rele ori de blesteme, precum și puterea de concentrare a spiritelor bune, a propriilor forțe benefice ale fiecărui individ. Recitativul unei astfel de colinde începe de regulă prin anamneza unui miracol de demult, dorit a se repeta, instituindu-se, odată cu această rostire, mai mult sau mai puțin solemnă, starea de har în care miracolul redevine posibil, chiar și numai datorită sugestiei și inducției incantatorii realizate prin rezonanța afectivă a verbului – impuls, evocator, invocator, catartic.

Desigur că vraja de tipul magiei simpatetice sau imitative, care „altoia” în om vigoarea ascunsă în copacul reînverzit periodic, de unde crenguțele fuseseră rupte, – „similia similibus curantur”, – era, astfel, susținută de efectul psihoterapeutic, obținut prin trezirea emoției, a elanului vital în trupul și sufletul participanților la „jocul laic”, împlinindu-se, în viziunea acestei comuniuni empatică, un transfer de energie regeneratoare, o stimulare a capacităților latente ale simțurilor și substratului lor morfofuncțional. Reacțiile entuziaste, autosugestia, încrederea și solidaritatea umană, emanate în clipele de grație ale sărbătorii, motivează prin ele însele caracterul reconfortant al unei asemenea adevărate socioterapii rituale profane.

Un principiu activ identic se cuprinde și în ritualul mărtisorului, al cărui fir alb și roșu – trimitând cu gândul parcă la însemnul *infulei*⁸ latine, – se așează după un timp, pentru desăvârșirea vrăjii sale revivificatoare, pe creanga unui pom, sau, ades a unui trandafir, în aceeași intenție de a desface de păcat, de a capta și transmite vigoare, robustețe, celui ce l-a merit.

La fel, tradiția de Sfântul Gheorghe, în unele zone etnografice ale țării, consemnează și momentul unui obicei de susținere a renașterii și fertilității vegetale: săparea unei brazde înverzite din pământ și plantarea în ea a unor rămurile de salcie. Balaurul tenebrelor htoniene a fost ucis, mireasa fără trup a lumii, salvată, viața în ordinea firii, restaurată.

În India astfel de crengi înfrunzite, care au împrăștiat demonii și au adus lumina, sunt apoi înfipte în fața vetrei casei. Mitologiile abundă în manifestări de dentrolatrie, astăzi legendare povești, ieri sfinte canoane normative, cristalizate dintr-un conținut ideatic comun, în arhetipuri mito-culturale, în orice colț al Terrei s-au zămislit.

Integrate mai pregnant circuitului nostru cultural imediat sunt cele ce au hrănit în Orientul antic mediteranean, Grecia și Roma Antică⁹. Orgiile Dionysiace consacraseră thyrusul, acel băț încolăcit de iederă, flori, struguri și frunze de viță de vie, terminându-se printr-un con de pin sau de brad, ritmând impetuoșitatea miracolului în cortegiile bacchanților.

Tradiția ramurilor verzi, ofrande vegetale închinată zeitelor și zeilor spre ascultarea rugilor sau spre a reînnoarea pământului și omului capacitățile creatoare, generatoare, avea și în cultul lui Apollon, al Artemidei și al Demetrei câteva reprezentări sugestive, înrudite cu obiceiul Sorcovei.

Dedicate lui Apollon, medicul, erau Pyanepsiile și Thargeliile, serbări unde se foloseau ramuri de măslin ornate cu fructe și fire de lână denumite „Eiresione”; tot „eiresione” mai putea desemna o coroană în memoria celor dispăruți ori un cântec al cerșetorilor ce umblau să vestească pe la case revenirea Primăverii, odată cu aceea a rândunicii. Vestitorii atingeau persoanele și țarinile cu crenguța împodobită. „Cântecul rândunicii” întâlnit și în folclorul nostru, provine, probabil, din acest obicei.

Thesmoforiile, sărbătoare a Demetrei ce proteja semănăturile și fecunditatea, cuprindeau în cea de a treia zi, „născătoare de frumos” și flagerarea cu ramuri verzi a participantelor. Bătaia poate să nu fi fost ruptă din raiul Edenic, dar zeii dinaintea erei noastre o apreciau, în epocile tardive, ca substituit al pedepsei capitale ori corectiv îmbunătățitor al creației.

„Korythalis” era numele ramurilor purtate în procesiunile zeiței Artemis Korythalia, cea care făcea mugurii să crească și ocrotea robustețea făpturilor¹⁰. În plus, Artemis Orthia impunea un ritual al flagelării efebilor: tinerii erau bătuți cu crengi până la sânge în Templul său, iar unii plăteau cu viața misterul acestui cult, considerat reminența unor sacrificii omenești. Scopul era, se spune, de a asigura vigoare, rodnicie, prin purificare și încorporarea substanței sacre a arborelui. Secera de bronz dată ca premiu învingătorilor acestui supliciu sugerează tocmai legătura cu propițierea unor recolte bogate.

Creanga de aur, – vâscul sacru –, nu lipsea din mitologiile germanice ori nord-europene, dar și mediteraneene. Se considera a străjui, în unele tradiții, intrarea Infernului. Însemnele Dianei-Proserpina ori ale Dianei-Nemorensis radiau și ele aura religiei vegetale, ce își trăgea esența dinamică din jertfa umană. La granița Arcadii cu Laconia istoria și poveștile răsună încă de dansurile frenetice ale Karyatidelor, celebrând pe Artemis Karya, *Stăpâna nucului*.

În mod cert, cultul arborelui implica frecvent simbolul ori realitatea morții sacrificiale. Divinului Odhin al scandinavilor victimele i se aduceau prin spânzurarea de crengi-

7 G. Dem. Teodorescu. *op. cit.*

8 infula - bandă din fire de lână roșie și albă, purtată în Roma antică, semn al consacării religioase sau al inviolabilității.

9 P. Vidal Naquet. *Vânătorul negru*. București: Ed. Eminescu, 1985; Fr. Chamoux. *Civilizația greacă* (vol.1-2), București: Ed. Meridiane, 1985; Fr. Chamoux. *Civilizația elenistică* (vol.1-2), București: Ed. Meridiane, 1985.

10 J.E.Harrison. *Themis: A study of the social origins of Greek religion*, London: Cambridge University Press, 1912.

le copacului ce îi era consacrat, imagine a frasinului cosmic sapiențial original, Iggdrasil. În Grecia, Artemis însăși era, uneori, supranumită „Spânzurata”, iar efigia ei atârnată în pădurea sfântă din Kondylea. „De la morți – spune un text hipocratic – ne vin hrana, creșterea și semințele”. Păpușile agățate, alături de panglici și fructe, în frunzișul pomilor ceremoniali – așa cum este și pomul de Crăciun – traduc tocmai această amintire a unui copac ancestral al jertfei, al belșugului și al vieții, – totemizat, transpus în tabu-uri și, în final, demitizat de conștiința colectivă arhetipală în migrația sa neîntreruptă între sacru și profan, camuflând sacralul în profan, după expresia consacrată de Eliade.

Apanaj al întreitului Hermes, sau al heralților însărinați cu tratativele de pace, caduceul, adesea, din lemn de alun, era și el fie un baston pe care se înfășurau doi șerpi, fie, respectiv, un ram de măslin înconjurat cu bentițe. Amintind de reprezentările creștine ale unui arhanghel Mihail justițiar, ale unui Gavriil binevestitor ori ale axelor de lumină ale îngerilor conducând cerurile sufletelor în căile dreptății eterne, caduceul, lancea, crinul, raza însoțesc mesagerii divini, orientându-le sensul când psihagogic, când psihopomp. Fascia de lictor, făcută din vergi de augur, cuprindea, se crede, cele dintâi sceptre, oglindind unitatea, lupta și selecția ce suprima ramul uscat sau sterp în destinul frațiilor. Și orice jertfă Abeliană anunță pe aceea a lui Cain.

Scrierile biblice mărturisesc și ele un adevăr comparabil, relativ la nunta mistică, mioritică – pot spune românii – a omului cu natura, culminând în armonia unei cântări a cântărilor. Rostul de *omen* al templului macrocosmic al arborilor, este prezent. Toiagul care înflorește indică alesul divinității. Acesta va fi „ca floarea trandafirului în zilele primăverii, ca floarea crinului la curgerea apelor, ca mlădița Libanului în zilele verii, ca măslinul ce odrăsește roade, ca și chiparosul ce se înalță în nori, împrejurul lui fiind cununa fraților, el părând atunci ca odrasla cedrului din Liban și ei înconjurându-l ca stâlparile de finic”¹¹. Iată, prin urmare, un fragment din „Cartea Înțelepciunii lui Isus, fiul lui Sirah (*Ecclesiasticus*)”, foarte apropiat formulărilor din folclorul nostru. Tot în contextul riturilor renașterii vegetale se situează venerarea pomului crucii, roditor de alese haruri, dar și a ramurilor de finic anunțând Primăvara, stâlparile Floriilor, ale intrării în mitologia noului Ierusalim. Similar, imnul acatist definește figura Fecioarei Maria ca pe „un copac cu poame strălucite de unde se hrănesc cei credincioși, pom cu frunze umbros, sub care se adăpostesc cei mulți”, deci pom al vieții și axă a lumii, a luminii, un real „fotodendron”.

Poveștile și legendele, parte a rândul lor ale aceleiași „paramitologii” ca și folclorul, conțin deopotrivă tema lăncilor de lemn care își recapătă forma vegetală. Așa fusese sulița lui Romulus ce prinsese rădăcini la poalele Palatului, măciuca lui Herakles la Trezena sau, cum poetiza sincretic Alecsandri, arma lui Dragoș-Vodă: „O, Moldovoncantătoare, / Iată arcul vitejesc / Lângă tine-l răsădesc / Ca să deie pân în zori / Crengi cu frunze și cu flori”. (V. Alecsandri. *Dragoș*)

Copacul crescut pe un mormânt din însuși trupul disparutului a cărui ființă metempsihotică oarecum o semnifică, arbustul care sângerează ori arborele vorbitor sunt elemente frecvente în derularea basmelor, la fel ca nuielușele fermecate de alun ori măr-dulumăr care, atin-

gând eroul de trei ori, îl preschimbă, sau ca mai practicele baghete de rabdomanție cu senzorialitate încă insuficient înțeleasă. Cu aceste conotații dendrolatice, coroanele din crengi înverzite constituiau distincții propițiilor și apotropaice nelipsite, de pildă, în tradiția greco-romană: *corona triumphalis* – de laur; *corona ovalis* – de mirt sau laur; *corona civica* – de stejar; coroana de măslin – a olimpiadelor și aceea de plop acordată învingătorilor în întrecerile sportive. Raza foșnitoare a acestora s-a prelungit, de altfel, aproape până azi în coronițele de sfârșit de an ale școlărilor, menite a încununa sârguința de peste an a elevilor, dând un suport ontologic roadelor muncii lor.

Copacul – gorunul, bradul, teiul, fagul, frasinul, nucul, între multe alte specii, oferă omului nu doar coroana victoriei asupra sau între cele ale pământului, ci și cuibul sau leagănul în care crește, îi dăruiește sceptrul puterii, toiagul bătrâneții, dar și sicriul, casa locuirii sale subpământene:

„Poate că / din trunchiul tău îmi vor ciopli / nu peste mult sicriul, / și liniștea / ce voi gusta-o între scândurile lui / o simt pesemne de acum: / o simt cum frunza ta mi-o picură în suflet - / și mut / ascult cum crește-n trupul tău sicriul, / sicriul meu, / cu fiecare clipă care trece, / gorunule din margine de codru”. (Lucian Blaga, *Gorunul*)

Lemnul, materia – „*hyle*”, prin excelență, pulsând seva și spiritul aerian, sintetizează lumina, hrana, oferind apărare pământenilor, loc de răcoare, meditație, refacere, cunoaștere. Viziunea ce o impune studiul miturilor indică drept origine a vegetației, a viețuitoarelor, a naturii și a Universului, în general, metamorfoza apoteotică a unui zeu ori erou zeificat, consecutiv sacrificiului său, prin care generase și protejase firea, sacrificiu care, repetat simbolic ulterior, la intervale astrologice semnificative, va continua prin riturile inițiatice instituite să regenereze creația, reîmprospătând-o periodic conform modelului cosmologic original, mereu diversificat, viabil „adaptat”.

Freamătul frunzelor, ca și zborul păsărilor ori intensitățile eoliene erau pentru antici mesajul profețiilor divine, iar jertfele trebuia să le înlesnească ascultarea corectă a poruncilor transmise. Iggdrasil, Ashoka, arborii iluminării, pomul cunoașterii binelui și răului sau cel al vieții, copacul cu vârful pierdut în nor purtând spațiul – timp și istoria omeniții pe căile serpentinelor crengi explică necontinuit ființa lor antropocosmică, mereu vie, generațiilor ce îi contemplă. Aidoma crengilor, arborele – *pars pro toto* – este însuși semnul împărăției cosmice:

„Împărat slăvit e codrul,
Neamuri mii îi cresc sub poale,
Toate înflorind din mila
Codrului, Măriei Sale.
Lună, Soare și Luceferi
El le poartă-n a lui herb,
Împrejuru-i are dame
Și curteni din neamul cerb”.

(M. Eminescu, *Povestea codrului*)

Asimilarea omniprezentă a omului cu pomul are tocmai darul de a proiecta asupra făpturii umane, plâpânde, perenitatea puterii generative a naturii veșnic reînviată maiestuos. Omul sănătos trebuie să fie ca bradul, ca stejarul, ca floarea, pom al fructelor înțelepciunii materiei – *hyle*, ale spiritului și faptelor cunoașterii binelui și răului,

11 ****Biblia sau Sfânta Scriptură*, București: Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 2015.

reconvertindu-le valoric în trupul și sufletul său. Trebuie să devină un pom al vieții, întinzând genealogii alchimice întru nemurire.

Ridicarea smicelei de menire – așa cum se proiectează însăși sorcova – instituie o curgere în alt spațiu a vremii, delimitează un ceas de vrajă, totul petrecându-se într-un timp-spațiu, sacru, festiv, ale cărui omnipotențe se caută a fi constrânse la acțiune, reșezând norocul lumii prin rituri și pregătirea lor. Or, cele mai vechi vrăji ale magiei sunt cele de sănătate, darul cel mai de preț răsplătind pe muritori. Călătorind prin „a codrului tenebră, poetic labirint”, retortă redistilând chintesența fitoterapeutică, toiagul divinator de pelerin susține trecerile revelatoare. Efectuând o distrugere și renaștere inițiativă, tinerii colindători exercită, prin însăși vârsta și energia lor, o translație simpatetică, încununând urarea sau „descântecul” de sănătate, speranță, belșug.

Imaginile simbolice ale acestui limbaj prelogic sau para-logic își revarsă principiul activ la nivelul inconștientului

ori conștientului colectiv întru iluminarea Sinelui, chiar dacă înțelesul adânc rămâne ascuns. Așa cum lovirea marilor ape a înălțat, alegându-le, arborele cosmic, așa și acum și aici atingerea cu ramura-nflorită și verbul vrăjitor va reda șansa formării de la început, din originile celui *illud tempus*, veșnic păstrând în subconștient învățătura fiecărui sfârșit. Omul, acest Burattino cioplit din pin nemuritor, regăsind logica dumbrăvilor sfinte, a codrului frate, a bisericuțelor de brazi, a sanctuarului edenic ori parfumul fericirii Câmpiilor Elizee experimentează, poate fără să știe, o neohipocratică întoarcere la natură de fiecare dată când revine la pelinul Arminidenilor, al Georgicelor ori bucolicelor idile, la farmecului pastoral, mioritic. Omul se va putea dovedi un soi de lemn sfânt, rodind prin *Kalokagathie*^{12, 13} leacuri și limbi de alinare, altoind în vechiul trunchi germenele de aur al culorilor vieții nepieritoare.

12 P. Comarnescu. *Kalokagathon*, București: Ed. Eminescu, 1985.

13 *Kalokagathia* – (greacă) *kalokagathos*: *kalos kai agathos* – frumos și bine. După DEX: în filosofia greacă, termenul desemna idealul armonizării virtuților morale cu frumusețea fizică, uniunea indisolubilă dintre bine și frumos, dintre etic și estetic.

DE PESTE MILENII – NI SE ADRESEAZĂ, UN MEDIC SUMERIAN!

Dr. George M. Gheorghe, București

CU MAI BINE DE 3.000 DE ANI înaintea erei noastre, exista în sudul Mesopotamiei – regiune muntoasă în Asia Occidentală – între Tigru și Eufrat – o înfloritoare civilizație sumeriană, de la care ne-au rămas celebrele cărți de lut, acele tăblițe de argilă de 15-16 cm lungime și 9-10 cm lățime, pe care sunt înscrise cu caractere cuneiforme, viața și obiceiurile acelor timpuri. La University Museum din Philadelphia se află o parte dintre aceste tăblițe, dezgropate de către o expediție arheologică americană, din vechiul centru Nippur.

Printre ele și o tăbliță pe care, un medic sumerian anonim a ținut să aștearnă aspecte legate de activitatea medicală a timpului. Într-un fel, lucrarea s-a scris cu mare migală, pe ambele fețe ale tăbliței, este unică în lume, ea constituind și prima publicație cu caracter informativ sanitar mai larg, sau cea ce spunem azi, de terapie naturistă. Astfel, documentul arată că la pregătirea unui remediu cu efect medicamentos, se folosea clorura de sodiu (sarea marină), nitratul de potasiu (salpetru), laptele și bagaua. Cele mai multe leacuri – și cele mai preferate de medicul sumerian – erau provenite din lumea vegetală: plante cum sunt casia, mirtul, assa foetida și cimbrul. De asemenea, se mai utilizau frunzele, semințele, coaja sălciei, părului, bradului, smochinului și curmalului. Acestea se păstrau ca și azi, fie sub formă fragmentată, fie de pulbere. Leacurile prescrise de acest medic mai conțineau alifii sau filtrate pentru uz extern, cât și lichide pentru uz intern. Pregătirea alifiilor consta în a pisa mărunț unul sau mai multe ingrediente, a îmbina praful

obținut în vin Kusumma și a vărsa peste amestec, ulei vegetal obișnuit și de cedru. În compoziția unuia dintre leacuri intra și lutul de râu pulverizat, care se frământa cu apă și miere și la care se mai adăuga ulei de mare, respectiv uleiul de pește. Pentru a extrage substanțele căutate și deci pentru a obține principii activi (prin fiertură sau decoct, spunem noi) el fierbea elementele în apă și adăuga diverse săruri necesare obținerii cantității dorite. Tot din această tăbliță, descoperitorii și traducătorii săi – Samuel Noach Kramer și Martin Levy – ne arată și starea remarcabilă la care ajunsese medicina sumeriană și cunoștințele de chimie. În acest sens, pentru purificarea ingredientelor, înainte de a le pulveriza se foloseau procedee chimice. Un fapt care arată că, încă de pe atunci, se cunoștea și se folosea săpunul pentru igiena corporală rezultă și din două rețete, care prescriau întrebuintarea unor alcali, adăugându-li-se o serie de substanțe cu conținut bogat în corpi grași naturali. În fine, același medic-scriitor mai arată că sarea și salpetrul sunt eficiente, primul ca antiseptic și al doilea ca astringent.

Nu putem încheia aceste înscrisuri milenare medicale, fără a reaminti că, într-o zonă din apropierea orașului Drobeta Turnu Severin, arheologii români, cu mult timp în urmă, au descoperit un soi de tăblițe de lut, oarecum asemănătoare cu cele sumeriene și despre care în afara unor publicații magazin și reviste Sănătatea (editată de către Crucea Roșie Română la timpul respectiv), nimeni nu a relatat nici un cuvânt.

IATROISTORIE ÎN OPERA LUI DIMITRIE CANTEMIR

Prof. Dr. Dana Baran,

Universitatea de Medicină și Farmacie „Grigore T.Popa” Iași

Reprezentantul unei „Renașteri luminate” europene. Privind spectacolul lumii dinspre Balcani și Țările Române, Dimitrie Cantemir (26 octombrie 1673- 21 august 1723), Domnitor al Moldovei (martie-aprilie 1693; decembrie 1710-iulie 1711), polimat și erudit gânditor preiluminist, a marcat un moment de referință în veacul al XVIII-lea, când, în nedezmințită rivalitate intelectuală și de putere, se mai evidențiau figuri umaniste de anvergură: Stolnicul Constantin Cantacuzino, Domnitorul Valahiei, Constantin Brâncoveanu, dar și Nicolae Mavrocordat, întâiul Domn fanariot în Principate. Cantemir întrupa însă, prin excelență, o vocație atotcuprinzătoare, o „deschidere.. polivalentă”, „expresie genială a unei dispoziții fundamentale generale a țării” sale. Om universal și enciclopedic, un Ianus Bifrons privind dinspre umanismul intercultural spre iluminismul cosmoplit, Prințul Cantemir, – fostul Kantemiroglu, viitorul Kantemirov, ostaticul de la Stambul și exilatul moscovit –, s-a dovedit la fel de important pentru culturile română, turcă și rusă, cărora le-a dăruit netăgăduit plus-cunoaștere. Zămislite la răscrucea dintre Est și Vest, dintre civilizații și religii diferite, misticism și empirism, taină și descoperire, lucrările sale au edificat, peste timp, o punte organică între Orient și Occident, integrând viziuni științifice și filosofice opuse ori complementare, participând, chiar și tangențial, la marile dispute și debateri ale vremii. Într-un demers aproape justițiar, izvorât din chiar calvarul peregrinărilor sale și alor săi, a dorit să împărtășească lumii adevăruri istorice și implicit destinul neamului său.

Adevărat „izvorător de mir” al întârziatei Renașteri gnoseologice *romano-moldo-vlahe*, Dimitrie din stirpea Cantemireștilor a consemnat, în întreaga sa operă, deopotrivă elemente de interes medical, ce exprimau pregătirea savantului în sfera teoriei medicale, a iatrosufiei, dar și a observației practice, pe care a avut - se crede - ocazia să și le însușească atât la Iași, cât și la Constantinopol. De altfel, în capitala otomană, în secolele al XVII-lea - al XVIII-lea se părea tot mai evident „cunoașterea pentru cunoaștere”, conferind, în spirit aristotelian, un sentiment de liniște și ordine, în favoarea „cunoașterii practice” aplicate imperativelor zilei. „Naturalismul practic” apela la gândirea aristotelică, dar mai mult ca etică a moderației, decât ca fundament al învățării științei.

Așa cum aprecia Dr. Pompei Gh. Samarian, Cantemir promova ideea medicală izvorâtă din „observația directă a faptelor, în locul vechilor discuțiuni filosofice fără deslegare sau fără folos.” Critica lăutarismului, adresată de Constantin Noica amatorismului, lasă, de aceea, neatinsă mărturiile și modelul gnoseologic cantemirian. Într-o viziune științifică hipocratică, integrativă, interpretând maldiile în raport de climă, geografie, resurse hidrografice, demografie, repere sociale, nutriție, tip de activitate, ritm biologic, ereditate, Cantemir a corelat bolile cu factori de mediu intern și extern, dar și cu factorii spirituali. Între altele, în *Istoria Ieroglifică*, bunăoară, a făcut trimiteri la alimentație, disponibilitatea apei, consumul de vin și rachiu, la locuințe și manifestarea miasmelor morbigene. Ponderea terenului sau constituției omului, proprie teoriei hipocratice și galenice a temperamentelor, era subli-

niată. Deriva direct din teoria celor patru „stihii” fundamentale și teoria celor patru umori ale vechilor Greci. În paginile sale, antropogeografia, climatul, hrana, fauna și flora, educația și caritatea s-au asociat analizei fenomenului biologic, succesiunii vârstelor, aspectelor epidemiologice și igienei, patologiei medico-chirurgicale, suferințelor psiho-somatice, principiilor morale religioase, ca și folclorului, psihodramelor, muzicii și impactului lor curativ.

Atât medicina populară, cât și medicina savantă au fost trecute în revistă, decantate. Mai puțin surprinzător poate, pentru veacul său, dar astăzi paradoxal uneori, în înțelegerea cantemiriană raționalismul academic, deismul, esoterismul și „naivitatea” unor „eresuri” coexistau.

Prin complexitatea operei sale transdiscursive, transdisciplinare, a contribuit, fără îndoială, inclusiv la tabloul istoriei medicinei românești și universale a veacului în care a trăit.

Dimitrie Cantemir, un prim iatro-istoriograf român. Asemenea oricărei științe, medicina a avut dintotdeauna un pronunțat caracter global, doctrinele și abordările terapeutice răspândindu-se trans-etnic și îmbogățindu-se în timp și spațiu, prin migrații, călători, învățături, școli de profil. Cantemir s-a format inițial la Iași, îndeosebi sub îndrumarea preceptorului său cretan, eruditul ieromonah Ieremia Cacavela, supus venețian cu studii la Cambridge, Leipzig și Viena. Adept al iatrochimistului Jan Baptist van Helmont, prelatul era și doctor al lui Constantin Cantemir Vodă, „măcar că nu deținea meșteșugul doftoricesc decât din experiență și din cititul unor cărți”, astfel că trata prin „leacuri hotărâte pentru oameni și descoperite de grecul acela din vechime, întâiul dintre doctori, Hippocrate”. Prințul Dimitrie și-a desăvârșit educația la Constantinopol, în atmosfera Academiei Patriarhiei Ortodoxe din Fanar, unde l-a întâlnit pe Alexandru Mavrocordat Exaporitul și unde s-a lăsat fascinat de Meletie de Arta. Probabil s-a format mai curând luând lecții private, având ca unul din maestri pe Yanyali Es’Efendi, un apropiat al familiei Mavrocordat. Pe Es’Efendi - Esad Efendi sau Esad din Ianina -, Cantemir îl va menționa recunoscător ca „doctissimus Isaad Efendi”, adept al filosofiei lui Democrit și excelent astronom, profesorul său de limbă turcă. Pe lângă Filosofie și Fizică - Științele Naturii - ori Filosofia Naturală, Cantemir a putut deprinde noțiuni medicale - iatrosufice - din scrierile lui Hippocrate, Galenus, încă valabile și preamărite în epocă, dar și ale vestitului medic persan Ibn-Sina - Avicenna. Asemenea lui Cantemir, Avicenna se ocupase și el de muzica arabă, pe care, în plus, o recomanda ca terapie, mai ales în melancolie și alte suferințe psihosomatice, atât prin ascultare, cât și prin interpretare. În acest context, se presupune că tânărul Principe a audiat și prelegerile vestitului medic și diplomat originar din insula Chios, Alexandru Mavrocordat Exaporitul (1641-1709), absolvent al Universității din Padova și doctor în medicină al Universității din Bologna. Tată al Domnului fanariot Nicolae Mavrocordat, Alexandru Exaporitul elaborase teza doctorală în latină: *Pneumaticum instrumentum circulandi sanguinis, sive de motu et usu pulmonum* (Bononiae, 1664). Comenta, și implicit populariza în Europa de

sud-est, recenta – pe atunci – teorie a lui William Harvey (1578-1657) despre circulația sângelui – *De motu cordis...*, publicată în 1628. După cum o ilustrează chiar titlul tezei „*de motu et usu pulmonum*”, Exaporitul înclina, ca și magistrul său, Marcello Malpighi, să considere plămânii pompa reală a circulației. Extinzând cercetarea, Malpighi a completat ulterior pe Harvey, descriind „veriga lipsă”, „calea pulmonară a sângelui”, descoperind capilarele și alveolele.

Personalitate profundă și ochi avizat, Cantemir a dat informații despre medicina autohtonă și aceea din Imperiul Otoman, o medicină magică și empirică, populară și academică; a alcătuit un Glosar cu termeni medicali; a introdus termeni noi; a trecut în revistă simptome, boli și terapii, intoxicații mortale; a descris exemplar operația herniei inghinale; a interpretat hipocratic afecțiunile; a evocat etica și deontologia medicală. Atunci când soarta l-a condus în Rusia, Prințul exilat, deși trecut de 40 de ani, intenționa să intre „student în abia întemeiata școală de anatomie din Moscova”. Iatrofilosof prin formație, Dimitrie Cantemir participa la diseecția cadavrelor practicată la această Școală de Medicină și la discuțiile consecutive.

Nu era străin nici de întrebuintărea plantelor medicinale, nici de preparatele spițerești. Înregistra ierburile medicinale, remediile animale ori minerale, la fel ca gemoterapia ori cristaloterapia. Susținea că în insula Creta creșteau cele mai folositoare ierburi: între acestea era în special „*iarba Iftimum*”, „a cărei virtute miraculoasă era cunoscută și medicilor din antichitate”. Și adăuga: „aceasta este fără dubiu *Dictam(n)us Cretica*, care la Turci se numește Gjirid Oti sau Iarba de Creta”. A pomenit inclusiv de „iarba pucioasă”, cu proprietatea de a arde foarte ușor. Se știe că putea servi în tratatrea trânjilor (hemorioizi): alături de „carne grasă și sămânță de cânepă, să amesteci, că va trece după ce va afuma.”

Cantemir aprecia, de exemplu, că *aspisul*, o piatră rară, „iaste foarte de treabă la ceia ce-i lovesc lovitură și cad jos de se tăvălesc și le merg spumele” (i.e. epileptici). Pentru tratamentul bolilor de ochi se recomanda, în acea vreme apa de *topazia*, o piatră scumpă bună de leac, se specifica în aceeași *Istorie Ieroglifică*. Menționa și „anthraxul”, ca element mineral, „piatră scumpă roșie, rubin mare, carvuncul”. În *Hronicul vechimii romano-moldo-vlahilor*, a vorbit însă și despre antrax, ca boală. De asemenea, semnala că, de regulă, doctorul purta ca boală. De asemenea, semnala că, de regulă, doctorul purta ca el o cutie sau „chichitie”, vâruită cu alb pe interior, în care își ținea ierburile și pastilele pe care le administra pacienților. Doctorul era cel care scria rețete, unde nota „doftorii” pe care le preparau spițerii.

Spițerul sau apotecarul trebuia să aibă „praxis”, adică să știe a executa cele ce se prescriu de doctori, după o anumită învățătură, pentru că „el are de executat anumite lucruri, cari nu se pot face decât numai de un om al meșterșugului”, arăta cărturarul. Între doctori, spițeri și bolnavi exista o legătură de nedespărțit, căci „meșterșugul doftoriei, sau erbile de doftorie până vor fi în dughiană, celui bolnav până nu le vei da, nimic folosesc; și doftorul până cu dânsesele, pe cel bolnav, de nu-1 va ajutori, nu-1 va însănătoși.” Cantemir spunea că erau „pline de pânzături chichițele hirurgilor”, chirurgii ținându-și instrumentele și materialul de pansament, întocmai ca și doctorii, în „chichițe sau chichitii”. După Samarian, cuvântul *chichitie* reverbera în română expresia latină: „plenissima chirurgica theca.”

Giudețul sufletului cu trupul. Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul..., scri-

ere în limba română și greacă, tipărită la Iași, în Tipografia Domnească la 1698, rămâne o primă încercare de filosofie românească, respirând un aer profund sapiențial de sorginte antică, mediteranean-orientală, și profund creștină. În confruntarea cu trupul, sufletul era elementul de rezistență pentru recuperare și mântuire. Moralitatea creștină primează. Termenul de boală fără leac se extinde întotdeauna și în sens figurativ: „mult mai fericit este acela care în boală fără leac cade, decât acela care în răutate neuitată, desfrânat, se sloboade”. „Giudețul” încerca, în paralel, definirea unor concepte și alcătuirea unei terminologii filosofice românești adecvate. Se regăsesc teme din disputele scolastice medieval-renascentiste despre trup și suflet, natură și conștiință, timp și spațiu, simțuri și cunoașterea. Se dezvoltă legătura spiritului, sufletului, mentalului cu materia, corpul, creierul; comunicarea lumii umane cu transcendentul, a subiectului cu obiectul. Conform învățăturii *Sfintei Scripturi*, Cantemir, „izvoditorul”, a dezvoltat un dialog interior al cărui ecou amplificat educa pe „iubitul cititor”, spre a-l zidi lăuntric întru sănătate, prevenind maladii psihosomatice. Învingea din „gâlceavă”, evident, superioritatea sufletului uman, stăpân al lumii; mai exact, câștiga superioritatea spiritualității, condiția metabiologică, asupra simplei condiții fizic-somatice omenești. În perpetua confruntare dintre viciu și virtute, în care îndepărtarea excesului, a *hybris*-ului, se impunea ca esențială, se formau și se afirmau calitățile personale, odată cu identificarea strategiilor profilactice, psihosomatice, bioecologice și sociologice: se replămădea eul individual, între sine și supra-eu, între legea morală înscrisă pe tablele inimii și imperatiile minții, între tentațiile înșelătoare ale profanului și sfada celorlalți actanți ai societății. Fizionomia exprimă, „în oglindă și ghicitură” starea ființei. „Fiziognomonie” (*el - elinește*), definită, în *Glosarul Istoriei Ieroglifice* este „partea dinaintea a capului cu organele ce o compun”, ce se numește obraz sau simplu, față, ori „shimate”, „chipuri,... arătările obrazului”. Cunoașterea omului după fiziognomie este „știința firei de pre chipul obrazului și a tot trupul”. De aceea: „Nemică (*rău*) într-ascunsul inimii știind, «de vreo vină nu să va stidi (i.e. rușina), nici de vo pobrozire fața i să va gălbeneși», căci doar omul cerat „se gălbinește la obraz”, puncta Cantemir, bun psiholog, rețilele neurovegetative în *Divanul*...

Ca într-o anticipare a biologiei vârstelor moderne, – ori aceea *ilikibiologie* a lui Constantin I. Parhon (1874-1969) – *Divanul*... trecea în revistă cele șapte vârste și „tâmplările” (meta)fiziologiei ființei. Viața omului este „ca poama”. „Tâmplările dară pentru ale omului vieții vârste, adică pe-depsitoare și, cum s-ar dzice, trupului certătoare și învățătoare, acestea sunt: slăbiciunea (adecă boala), robia (sau închisoarea) și sărăcia”. Cele șapte vârste în evoluția biologică și spirituală se înșiruiu astfel: 1. pruncia - „întâia vârstă și floarea vieții omenești”; 2. copilăria și 3. cătărigia - „legătura florii a vieții omenești”; 4. voinicia - „încă de curând legata poamă a vieții omenești”, când „sângele carele într-acea vârstă mai mult izvoarește”; 5. bărbăția - „coacerea poamii a vieții omenești”; 6. cărunțeta - „începerea lăngedzirii poamii, a vieții omenești” și „precum mai vârtos începi a îmbătrâni, cu atâta mai vârtos începe sufletul a-ți grijă și cu fapte bune a-l întineri”; 7. bătrâneța - „sau de tot putregiunea poamii vieții omenești”; „în copilărie sau bune, sau rele obiceiii vei putea lega, și carile în cătărigie vei agonisi, în bătrânețe le vei moșteni”; „și aceasta să știi că când liac și tămăduire trupului nu-i, atuncea vindecare și lecuire sufletului iaste”: suferința fizică, trecătoare și asumată aduce, prin urmare, mântu-

irea eternă a ființei umane, a spiritului. „Căruntețea” și mai cu seamă „Bătrânețea” alterau înfățișarea: „Iată peri albi în cap și în barbă și-au răsărit! Iată genunchel slăbind, spre pământ a se închina au început! Iată că mijlocul spre slăbiciune s-au prefăcut! Iată că din doi ochi, patru îți trebuie! Iată că toate a trupului organe te părăsesc! Iată că cele patru stihii care de sine adesea se sfădesc! Iată că spre împăcarea lor și așezarea lor mijloc și mijlocire nu ți s-au dat!” Vârsta înaintată poate cauza și involuție cognitivă, „buiguială”, omul fiind „împiedicat de bătrânețe și buiguit de căruntețe...”. Din cele șapte vârste ale vieții, Cantemir socotea că doi ani erau pierduți în „boli, în nevoi, închisori, robii sau nevolnicii”. Țintă supremă a existenței, înțelepciunea „este dreapta și orânduita a sufletului întăritură...este a omenescului sănătate cu mult mai vârtoasă decât a trupului”. Preluând expresia latină „*cum grano salis*”, se prețuia înțeleptul „puțină sărătură având la creier”.

„Bolnăvirea și boala munca păcatului este...” „pentru aceasta răsbolire și boală tâmplându-ți-se ție, lui Dumnezeu mulțumește, pentru a păcatelor tale de rană vindecare socotește...”. „Că dacă ți-i trupul bolnav, caută să ai sufletul sănătos, să fii bolnav cu trupul, sănătos cu sufletul”, căci altfel „amândouă odată vor pieri și nici viață, nici tămăduire nu mai rămâne”. Adept al unei teosofii greco-bizantine în preamărirea Dumnezeului creștin, recomanda în *Divanul* un ascetism riguros.

În paginile *Divanului...*, Cantemir a introdus și termenul de „plasmă”, „plăsmuire”, creație, creatură: omul este un „microcosmos”, „zidire a vecinicului Împărat”; „omul, plăsmuit după chipul lui Dumnezeu, înseamnă însăși constituția proprie și naturală a omului, plinătatea proprie și naturală a minții; raiul reprezintă fericirea desăvârșită și imitația slavei...” Departe de a fi „gâlceavă lungă, întocmai ca boala hronică”, „Giudețul” e exercițiu de reconstrucție lăuntrică a omului, care, din nebunia lumii, trebuie să se înțeleptească, deci să se vindece, mântuindu-se.

Descrierea Moldovei. În mod semnificativ, scrierea *Descriptio Moldaviae* a fost recuperată pe filieră quasi medicală, prin urmașii marelui medic neerlandez Hermann Boerhaave (1668-1738), contemporanul lui Cantemir. Într-adevăr, după moartea în 1744 la Paris a lui Antioh Cantemir, fiul Domnitorului, manuscrisul latin al „Descrierii” a fost achiziționat la o licitație de contele Thomson, ginerele celebrului Dr. Hermann Boerhaave; epopeea manuscrisului a continuat prin vărul său, Abraham Raas Boerhaave, profesor la Petersburg, și a luat sfârșit la Berlin, în 1769-1770, unde a fost publicat în traducere germană, la 53 de ani de la definitivarea lucrării în latină, în 1716. O primă amplă fiziografie a Principatului, *Descrierea Moldovei* oferea date atât despre ținut, cât și despre tipurile constituționale și psihologice, starea de sănătate și gradul de educație a poporului, valoarea cunoașterii: „Ei nu au măsuri în cugetile lor” (...). „Moldovenii nu sunt iubitori de științi.” (...) Ei fug de nebunie și orbire: „și zic că oamenii cei învățați își perd mintea și când voesc să laude învățătura cuiva zic că este nebun de știința cea multă” (...). „Că celor ce multe lumânări în citeala cărților topec, ochii trupului la videre să tâmpăsc. Iară celora ce niciodată pe slove au căutat, macar că vederea ochilor mai ascuțită ș-au păzit, însă neștiința în întunericul și în tartarul necunoașterii i-au vârat.” Imaginea se completa cu detalii de medicină magică ori populară, empirică ori savantă. Se precizau flora, fauna și agricultura, uneori legate de specificul alimentar, consumul băuturilor acoolice, cali-

tatea apei și impactul asupra sanogenezei. „Apa Nistrului e limpede, dar grea și sănătăței foarte vătămătoare.” „Izvoarele sărate și minerale de leac, Moldova n-are, ori nu le-a descoperit încă, poate pentru că crede că apa Prutului este destulă doftorie contra tuturilor boalelor.” Igiena vieții cotidiene se raporta în egală măsură la mediul geografic și climă: la munte, zice el, „bate un vânt mai rece, dar mai sănătos, la șes mai cald și mai puțin folositor.” Coordonatele antropogeografice se considera a influența direct durata și calitatea vieții. Cantemir a dezvoltat o abordare „despre oameni, ape, locuri”, comparabilă celei a lui Hippocrate: ... „Că de s-ar fi născut în părțile crivățului și să fie trăit în părțile austrului, căldura soarelui umedzala crierilor i-ar fi mai uscat, și așe tidva capului spre îndesarea crierilor și cuprinderea înțelegerii o ar fi silit.” Predispozițiile moștenite contau, de asemenea. Oamenii erau robuști, femeile frumoase, iar țărani aveau rezistență superioară aristocraților: „Dacă locuitorii nu ajung adânci bătrânețe, cauza nu poate fi alta, decât ori rezeșile schimbări ale temperaturii ori traiul vieții, ori vreo slăbiciune firească a puterilor. Prea rare ori vei găsi om de șaptezeci de ani, d-abia vreunul de optzeci (...) Afară de aceasta, țărani ajung la o etate mai înaintată decât nobilii și cei crescuți în desfătări și-n moliciune.” El preciza că în Moldova vremii sale, „rachiul nu-l iubesc decât soldații, ceilalți nu beau decât un singur pahar și acela mic înainte de masă”. Privitor la speranța de viață, „fie clima, fie felul hranei, fie o slăbire naturală a puterilor nu lasă ca locuitorii să trăiască mult”. Scurtimea vieții le e compensată prin aceea că „oamenii trăiesc de obicei în sănătate, fără boli, care răpesc cea mai mare parte a fericirii omenești, așa că ceia ce au de trăit, pot să trăiască mai mulțumiți.”

Dezbaterea *Despre situațiunea Moldovei...* evidențiază și un extins demers epidemiologic.

Transmisibilitatea maladiilor infecțioase și necesitatea izolării și a fugii departe de focar erau deja noțiuni însușite. Afecțiunile contagioase – *lipicioase*, cum li se spunea – prevalente erau febra tifoidă, malaria – deosebit de gravă – și ciuma: Moldova, „rar, e cercetată de pestă și de friguri rele (...). Frigurile rele d-aici sunt de altă natură decât în celelalte părți ale Europei. În genere sunt foarte tari și aproape pestilențiale, așa încât cei prinși de friguri mai toți mor a treia zi, rari care o duc șapte zile și prea puțini se reînsănătoșesc. Și atât este de lipicioasă această boală, încât locuitorii mai mult se tem de dânsa decât de ciumă și se feresc și de amicii cei mai intimi prinși de această boală.” Cantemir sublinia că molima ciumei nu venea din stricăciunea aerului, ci uneori din Polonia, iar alteori prin corăbiile și oamenii din Egipt și Constantinopol, sosiți în portul de la Galați. Așadar era conștient că nu „miasmele” hipocratice, în sens restrâns, erau cauza, ci transmiterea prin alți vectori. Erău identificate deopotrivă *lingoarea*, adică febra tifoidă, „ciuma și langoarea, cea mai rea, și troahna (i.e. *răceala, flegma, gripa*)...” Inspirat terminolog, folosește întâia oară cuvântul „troahnă”, a cărui semantică a variat în timp. Interesant de subliniat apare modul complex în care vedea profilaxia epidemiilor. El primul a atras atenția asupra unor măsuri unitare de respectat în mod necesar de toți membrii comunității afectate, în afara căreia boala se întindea, prăpădind tot: prin „neunire în politie (i.e. *oraș*) și neînvoită în cetate, ciuma și langoarea cea mai rea și troahna cea mai lipicioasă iaste”, care „cea mai de pre urmă a tot statul risipă, și a tot statul cea de năpraznă prăpădenie iaste”. În această perspectivă, ca Domn, Cantemir a reînnoit în 28 decembrie 1710,

privilegiul cioclilor din Iași, prima oară stpulat pe vremea mitropolitului Dosoftei. Scutiți de dări și cu obligația de a asigura înmormântări creștinești, cioclii au început a prelua și însărcinarea de a îngriji bolnavii atinși de epidemii, ce erau în număr foarte mare.

Sunt cuprinse și elemente de medicină legală. Declarația morții reale trebuia să excludă moartea aparentă: „Însă [pe decedat] nu-l îngroapă îndată în ziua aceia din-tâi ci așteaptă până a treia zi; ca nu cumva să se întâmple să îngroape de viu pre vre un bolnav carele numai a fost leșinat.”

Îmbălsămarea se practica, în acele împrejurări efectuându-se și disecții. Prințul Cantemir spune că „îndată ce Domnul s-a petrecut din viață, dacă s-a întâmplat în timpul verei, imediat este îmbălsămat și este ținut neîngropat în palat, până ce toți boerii, nobilii ... se adună la Iași.”

Folclorul medical, ritualurile și medicina magică întregeau imaginea. De altfel Cantemir a introdus și termenul de „maghie”. Detaliile privind tradiția „cu eres” a „Călușerilor” sunt exemplificatoare: dans cu 7, 9 ori 11 jucători în travesti, având fața acoperită și dezlegare la sacrificarea celor ce-i deconspiră, ori cu care se luptă; „ei au mai mult de o sută de sărituri (...), încât aceia cari joacă se pare că (...) se poartă în văzduh”, precum ielele. Nu lipsește contactul cu *terra mater*, melosul, incantația șoptită. Când cineva „... este căznit de duhuri rele și de strigoaice și prostimea cea eretică crede, cum că ei au putere să gonească acel fel de boale. Căci ei fac vindecare într-acest chip, adecă: aștern la pământ pre acel bolnav și încep a sări și la o notă anume a cântării îl calcă fieștecarele dela cap până la călcâie și mai pre urmă îi zic la urechi niște cuvinte alcătuite de dâșii într-adins și poruncesc beteșugului să se depărteze și după ce fac ei aceasta de trei ori în trei zile, apoi urmează lucrarea pe care o nădăjduia ei; și așa într-acest chip cu prea puțină osteneală se pot vindeca boalele cele mai grele cari se împotrivesc meșteșugului doftoresc.” Asemenea lucrare, conchidea autorul în *Descrierea Moldovei*, „are nădăjduirea și în farmece.” Așadar, Cantemir credea în supranatural, mărturisind chiar vindecări miraculoase obținute prin descântece ori dezlegări, la care ar fi fost martor. Ca și în alte părți ale Europei, „Moldova și prostimea” – comenta Cantemir – era „plecată asupra eresurilor”; nefiind „desăvârșit spălată de tina sa cea veche (...), cinstesc niște dumnezeiri necunoscute și duhuitoare de idoli: Lado și Mano, Dzina, Dragaica, Doina, Stahiea, Dracul din Tău, Ur-sitele, Frumoasele, Sânzienele”. Critica superstițiozitatea, totuși, uneori, accepta unele „minuni”, poate prin chiar credința sa creștină fermă. Pentru el, ca și pentru Cacavela, leacul însoțit de rugăciune are efect: Cacavela vindecă de disenterie pe Pașa Efendi, destăinuindu-i: „Nu ți-am dat ... alte leacuri afară de praf de cretă, care printre leacuri nu prețuiește nimic, dar în numele lui Iisus Hristos (...) și Domnul Hristos, prin rugile mele, te-a vindecat.” În folclor, alături de leacuri empirice, distingea vrăji, farmece, dezlegări și descântece. Arăta că „în timpul lui babele erau foarte cutate, pentru a face de legături, de deslegături, de pricolici, de tricolici, vrăji, farmece, descântece, pentru a da bolnavilor băuturi, unsori”. Pentru Cantemir, țigani erau vrăjitorii prin excelență. „Și nu-i pe lume blestem mai mare ca acela contra sănătății”. Iată și un blestem sau legare de boală, rostit de Hamelion: „Să-mi vie în cap urgie, în ochi orbie, în mâini ciungie să-mi vie și roada gândului meu cu amar, cu pelin și cu venin să mănânc”. A fost un pionier și în consemnarea descântecelor taumaturgice. Prin descântec

trebuia „să se vindece toate bolile ce nu sunt de moarte.” Dezlegarea și descântecul erau doar pozitive.

Istoria ieroglifică, sinteză a înțelegerii medicale a lumii. O istorie ieroglifică a suferinței, cartea se revelează a fi o metaforă socio-medicală: boala viețuirii în viciu și leacul virtuții. Scrisă la Constantinopol în limba română, *Istoria ieroglifică* (1703-1705) s-a impus în literatura națională ca primă operă beletristică, roman meta-istoric, pamflet fantastic, având subtext politico-social și meta-text pronunțat moralizator. Un leitmotiv al operei lui Cantemir a fost alegoria societății bolnave, metafora bolii aplicată omului și colectivității, a căror vindecare, ca și mântuirea, sunt ținta supremă: „că la cel bolnav sănătatea de mare preț ieste” (...) „că precum cineva, pentru mântuینța a tot trupul și pentru paza vieții, fier, foc și tăierea a unui sau și a doaa mădulare ardere, tăiere și de tot de la sine lepădarea, macar că cu mari chinuri și dureri, însă suferă și primește, așe și în statul publicăi”; (...) „și precum un mădulariu cu netămăduită boală pătimind, princet, princet, tot trupului moarte pricinește, așe (...) cu vreme toată monarhiia cu capul în gios prăvălește”; și „pre cât ieste de lăudat doftoriia bună la boală, pre atâta ieste încă mai de lăudat aședzământul la răscoală”.

Concordant „fiziologiilor” religioase din Egiptul Antic ori celor fabuliste din Europa Evului Mediu, precum în *Le Roman de Renart*, dar având ecou în înseși ritualurile cu măști ale românilor, acest original „bestiar” caracterial ori anticipativă „fermă a animalelor”, reda simbolico-alegoric lupta politică din societatea *romano-moldo-vlahă* la răscrucea veacurilor al XVII-lea-al XVIII-lea. Psihodrama filosofic-teologică cernea valori diametral opuse, concentrate în taberele Inorogului și Corbului. Cadența frazării era antrenantă, iar cugetările, proverbele și versurile intercalate în povestire învățau și încântau prin savoarea expresiei populare, a limbii vorbite, juxtapuse armonios doctelor tipare latinești. Cantemir a făcut uz de simțul său muzical cultivat și rolul persuasiv, curativ, al cântului și descântului, potențând regenerarea psiho-somatică prin plăcerea, bucuria inductiv-curativă a ritmului. Greu acceptată, educarea – adică tratarea – moravurilor era totuși inevitabilă: „Că amintrilea, rana obrintindu-să și patima învechindu-să, a să vindica cu nevoie va fi”; „că cuvântul bun și neplăcut ieste ca doftoriia grețoasă, însă folositoare în trupul bolnavului” (...) Coșmarul și onirocritica, nevrosele și insanitatea mintală predominau în aceste pagini: „Hameleonul chipul leacurilor audzind ... îi dzice socotind: «Vai de mine, ... dară unde și cine poate lucruri nevădzute, neaudzite ca acestea să afle?» ... Și cu strigarea deodată să deșteptă ... Din somn și din vis ca acesta Hamelionul trezindu-să, tot chipul videnii ca într-un punct a socotelii culegând, ni spre bine, ni spre rău îl lua.” „Ce precum să dzice (tot ce cu mare poftă iubim, aceia cu mare lesnire credem), în care chip și Hamelionul (...) după plăcerea și pofta sa visul ... tâlcuia”. Nebunia, „întunecarea minții”, se arăta „mai grea decât a nopții”. Cauza atribuită maladiilor mintale era endogenă. Bolile psihice, entități aparte, erau privite ca incurabile: „Leacul și puterea leacului cornului meu spre otrava carea dinafară vine slujește, iară nu spre veninul carele dinlăuntru să naște (că răutatea boalii doftorii o tămăduiesc, iară boala sufletului leacurile apotecarilor nu știe).” Neliniștea, anxietatea, manifestările digestive acuzate de hamelion nu sunt decât consecința propriei lacome răutăți, ispitite de simțuri ce o intensificau, dând în final lecția de moralitate: „Hamelionul așe de cu dulce mănecarea ... vădzând, (...) foamea în mață i să

scorni (că din multe pofta sufletului neclătită ar fi, de n-ar fi simțirile pre dinafară iscoditoare și apoi îndemnătoare). Foamea dară începând, mărunțăile i să întorcea și stomahul tare îl chinuia. Carile de toată știința a simțire ca acela gol, cu de moarte țipete: «vai, mațele, vai, mărunțăile, vai, pânțele, vai, vintrile mele!» (...) „Pojarul (i.e., arsură, febră) care măruntaele-mi topia ...” „Salamandra dzisă: O, ticăloase, au nu știi că foamei hrana și setei băutura îi iese leacul? Însă nu tot stomahul toată bucata mistuiește, nici tot gâtlejul toată băutura priimește, nici altă jiganie, fără de mine, foc a paște poate că cine pentru desfrânata poftă orânduiala firească covârșește, acela în focul lăcomii sale (ca tine acmu) să pedepsește. (...) Aședară, de cu grabă dacă oăle [șerpelui] bău, precum arsura mațelor ce avea i s-au potolit i să păru.” Iată și morala: „după fire doftorul, după doftor leacul și după leac ca acela tămăduirea carea i să cuviniia îi vini, de vreme ce nu chipul boalei în chipul sănătății, ce forma răului într-altă formă mai rea și mai cumplită s-au mutat.” ... Omul trebuie să mănânce cu măsură; altfel „bucatele vârtoase stomahului slab aduc greu”, „stomahul încărcat aduce greața”, dar „stomahul nemâncat digeră sânge”, „face chipul vesteț”.

A descris și „gălbănarea” (i.e., icterul), ce „face chipul vesteț și gălbincios, întocmai ca o boala împărătească”, patologie ce ar fi tradus lăcomia, exprimată prin hrysofilie, ca la împărați.

Discutând despre friguri, Cantemir arăta că, uneori, sunt preferate leacurile populare: „un mare slujbaș turc, originar din Abazia din Caucaz, a fost bolnav de friguri și de stomac. Pentru a se vindeca a fost sfătuit „să lase medicina celor născuți și crescuți în țări unde este în uz, iar el să nu ia alta decât *pasta*, mâncare foarte plăcută și sănătoasă, ce o prepară Abasianii din mei pisat, după ce l-au curățit .. de coajă”. O mămăligă de mei, poate utilă bolii de stomac.

Cardiologie. Dimitrie Cantemir a menționat primul puls și palpațiile ori tulburările de ritm. Pulsul și ritmul său circadian ajutau prognoza: „vulpea pre viață-și să giura, căci din prognosticul doftorului, precum la luna nu va ieși bine știia, de vreme ce în răvârsatul zorilor și în amurgul soarelui sfigmosul în chipul viermelui să clătiia” (...) Emoțiile puternice puteau precipita dereglarea cordului. Povestind despre Rami Mechmed Pașa, aprecia că, aflându-și condamnarea la moarte, „a murit în palpațiuni”. În *Istoria Imperiului Otoman*, nota sosirea fostului Vodă al Moldovei Dimitrie (Dumitrașcu) Cantacuzino la Stambul unde: „Caimacamul l-a primit atât de dur și cu vorbe atât de aspre încât de spaimă a căpătat polipul în grumaz, din care la trei zile a și murit în prinsoare”. Polipul putea semnifica pe atunci inclusiv un atac de cord, provocând dispnee; poate prin formarea intracardiacă de trombi cruorici – polipi. A descris deopotrivă edemul circulator vorbind de picior „idropicos” (dropic). În aceeași scriere, Cantemir preciza că Sultanul Soliman (1687) era atins de hidropică (*boala de apă*). Hidropica sau dropica însemna edem, ascită.

Era exemplificat în egală măsură un edem perilezional: „tălpile, prin aspre și ascuțite stânci călcând, mi s-au bășicat”; ca și edemul inflamator alergic: „albinele trupul le bășica ... la ficați le străbătea”; sau: „acele ticăloase albine prin mațele și ficații ursului pătrunseră, de unde adevărată înflăciune scornindu-se sub pielea ursului, isvoară de apă pururea piștitoare purceseră.”

Omul suferind trebuia privit hipocratic ca un întreg, căci dacă partea era bolnavă, tot trupul era bolnav: „că ota-

va cumplită stomahul otrăvind, tot trupul putredzește” (...) Iar „o boală și o fierbințeală cât de puțin în trup sau o durere cât de mică într-un mădulariu, tot trupul spre neaședzare și pătımire aduce”. Sau: „Omul prost nu se poate conduce singur în viață”, că atunci când „capul se amețește, picioarele dovedesc (înving)”, iar „când mădu-larele buiguesc, lipsa crierilor arată.”

Medicina magică, vraja și proiecția astrală a gestului terapeutic se regăseau deseori. În *Istoria ieroglifică* remediile ireale, preparate „cronofarmacologic”, îmbiau suferinzii, amăgindu-i, parcă, șagalic: „Ce pre cât a socoti pociu recepta leacului tău aceasta iese: cornul cămili, coama șerpelui, ochiul guziului orb și unghiile peștelui luând, în laptele aspidei le fierbe, până din dzece oacă, dzece dramuri vor rămânea, carile în chipul alefiului făcându-să, când soarele ca luna va scădea cu o parte pre la rane te unge, iară cu altă parte la sfârșitul soarelui, apă din fărnușuri de marmure și din pilituri de aur storcând, o amestecă, și în chipul șerbetului făcând-o, o bea, și așe leacul îți vii afla.” Leacul miraculos, felurit înfățișat, acționând simpatetic, analogic ori prin transfer, era binevenit, antidot chiar aerului poluat, miasmelor malefice, morbigene, așa cum însuși Hipocrat învățase: „Ce mai târziu de mare și minunată puterea cornului Inorogului asupra a toată otrava aminte își adusă (căci și de altă dată de otrăvită a văzduhului putregiune mântuindu-l, cu sănătatea vieții îl dăruisă)”. „Că odinioară Hameleonul putred și otrăvit aerul (...) înghițind, de carile lovit și topiscat (i.e., intoxicat), acmu celea mai de pre urmă dhuri trăgea, a căruia patimă Inorogul vădzând, să milostivi (că inima milostivă cu cel ce-l doare o doare, și cu cel pătimaș împreună pătimizește) și cornul cel ce a toată firea de binefăcătoriu iese”. Esența taumaturgică a cornului-panaceu era un „antidot”, „antifarmec” universal, simbol hristic exorcizând boli, revitalizând: „căci otrăvile acestea cornul Inorogului le va îndulci, iară spurcăciunile acestea, botul Filului le va curăți.” Oricum, rana sufletului poate fi „boală netămăduită”, căci „decât rana dragostelor și decât boala iubostelor mai primejdioasă nici țirulicii au vădzut, nici doftorii au audzit”.

Vorbind de tulburări psihice precum ipocondria și melancolia, le atribuia supărărilor mari. Dădea ca exemplu pe Sultanul Mohamed, detronat în 1687 și întemnițat, ce a devenit depresiv, murind peste cinci ani de „hipochondria cauzată prin o profundă melancolie în care căzuse în timpul arestului său (...), prin care i s-au stors tot spiritul și puterea de viață”. Dacă „melancholia înseamnă „boală de voia rea, pătımirea întristărei, fierea neagră”, yphondria era „boala care zmințește fantazia; slăbiciunea părților trupului, carile sunt pregiur [de] inimă; în afară de excesul bilei negre – *melancholia* –, uscate și reci, din doctrina hipocratică și galenică, exista, poate, în exprimarea sa și ideea unui tip de „nevroză cardiacă”, inima ilustrând sediul sufletului, al înțelepciunii, în vechime.

Agitația psihomotorie, furia, s-ar putea liniști prin măr-turisire: „Hameleonul, din nări pufnind, pieptul izbînd, din cap tremurând, din mâni aruncând, cu picioarele ca dulăii turbați țarna împrăștiind, din gură aspumând și toată icoana vrăjmășii de la inimă în față-și zugrăvind: O, fraților și prietinelor, în mare a inimii strămoare mă află, dzisă, atâta cât, precum să dzice dzicătoarea, că de oi grăi, oi muri, de oi tăcea, oi plesni, și din doaa răutăți carea de mai bună să aleg mintea nu-mi poate nemeri. Să încep, tremur, să nu încep, de năcaz mă cutremur, să dzic, mă tem, să nu dzic, putere a răbda nu mi-au rămas” ... Cathar-

tic, vorbele, proverbele și zicătorile curative se înlănțuie potolind Hamleonul ce era ca „turbat” (rabia, o afecțiune desigur cunoscută de Cantemir).

Anatomie. În această lucrare, Cantemir se ocupă inclusiv de anumiști – adică „anatomicul, acela ce știe meșterșugul mădularelor trupului, despicătoriu de ster-vuri”; așa că, exemplifica el ironic: nu doar filosof, ci și „iscusit anatomic, lupul este.”

Istoria ieroglifică se încheie cu un sintetic dicționar explicativ: „Scara a numerelor și cuvintelor streine tâlcui-toare”. Glosarul conține numeroși termeni medicali, unii, azi, abandonăți alții încă valabili: „agona – (el.) Lupta carea face trupul cu sufletul în ceasul morții” – (agonia); anatomic – anatomist; anthrax – antrax; „antidot – (el.) Leac împotriva bolii ce se dă; antifarmac – (el.) Leac împotriva otrăvii; apothecariu – (el.) Cella ce șede la prăvălie, și mai cu deadins, cela ce vinde ierbi, doftorie; ... boală de voie rea – Melancholie; diathesis - (el.) Orânduiala firii...; ermafroditis – (el.) Hermafrodit; cfartana – febra cvartă (în malarie); laringa – laringe, gât; .. pilula (lat.) Pirulă, gogoasă, bubușlie, carea dau doftorii de înghit pentru leac; porii- (el.) Găurici prin pielea omului, prin carile ies sudorile; prodrom –; probă; prognostic; sfigmos – (el.) Vână moale carea pururea să bate, de pre a cării clătire așezimântul firii să cunoaște – (puls); temperament – Fire; fizic - (el.) Cella ce știe știința firii – (medic); țirulic – (leșește) Vraciu carile tămăduiește ranele, frânturile ... (bărbier, chirurg)”. Prezența cuvântului de împrumut italianesc *rețeta* – „Izvodzel de leacuri, carile trimăt doftorii la spițeri, să facă leacul asupra boalei” – s-a interpretat a oglindi rolul pregnant al medicinei italiene în acel moment, când majoritatea medicilor greci din Levant se formau la Universitățile din Padova, Ferrara, Bologna. În *Istoria Ieroglifică* a utilizat primul și termenul de „embrion”, vorbind despre „embrionații pui”, fecundați în pânțele ca odrasle ale „hultoanei”, ca și despre durerile de naștere: „Socotește a inimii durere, care maica pentru rodu pânțecelui său pătmește”. O serie de termeni sunt neologisme propuse de Cantemir, creative tălmăcitor.

Hronicul vechimii romano-moldo-vlahilor. *Hronic* inclusiv al bolilor și morților naturale sau provocate, scrierea cantemiriană relatează intoxicații, otrăviri, maladii infecto-contagioase și alte evenimente de interes medical. Implicarea medicilor în comploturi nu era, nici aceasta, trecută cu vederea. Împăratul Tiberiu „tâmplându-i-să boală, din niște tidve ce mâncasă, au murit”; Constantin cel Mare a murit de friguri. Calo Ionis și-a pierdut viața după ce „s-au julit puțin cu lancea la mână”, care, „fiind otrăvită, rana acéia nici o doftorie n-au priimit; și așé dintr-acea puțină betejitură, răul peste tot trupul lățindu-să, (...) au murit.” Cantemir a descris flebotomia și efectul manevrei: „doftorul îndată vâna i-au deschis, ce sângele închegându-i-se nicicum măcar n-au picat și în aceeași zi au murit”. Anthraxul rezulta a fi o boală molipsitoare, fără ieșire, cu final pilduitor: „Iară leat 775, Constantin Copronim așijderea fără cale asupra bolgarilor vrând să rădice oaste, fiind în cetatea Stronghilo, l-au lovit buba ce-i dzic anthraxi și de cii mare fierbinteală, și așé în 14 a lui septemvri au murit. La moarte au fost strigând că, pentru necinstea care au făcut Maicăi Precuratei Marii, de viu cunoaște că s-au băgat în foc.” „Lipicioasă”, boala s-a transmis fiului său, Împăratul Leon, care, „luând coróna cea scumpă de la beserică... și puind-o în cap, îndată i s-au aprins capul cu boala anthraxului (de care și tată-său au murit) și, peste

puține dzile, doftorii cevași neputând folosi, au murit.” Urma și morala: căci „așé ceartă Dumnădzău pe mândrii carii i să pun împotrivă.”

La Țarigrad „troahnă de boală (i.e, epidemie), (...) intrase în oameni”, iar împăratul Mihail Paleologul sfârșea „de boală ce-i dzic izbâcnirea inimii” (i.e, palpitații/aritmie). Cantemir a înțeles bine că, în situații extreme, economia organismului salvează structurile vitale, în detrimentul celor periferice: „iară lucrurile de buricul împărății mai departe, carele (...) nu așé de moarte aducătoare rană le aduc, oarecum uitării și nepomenirii le lăsa, ca cum călătoriul pre iarnă grea și geroasă, călătorind, (...) părțile trupului ceale mai aproape de inimă și de capul vieții mai tare a le acoperi și a le păzi se silește; iară ceale mai departe, nu atâta, de care lucru de multe ori se întâmplă, de pierde călătoriul picioarele, mânuile, nasul, fața obrazului, părțile adecă carele de mijlocul căldurii firești mai departe stau”. „Întremarea puterilor” este termenul pentru convalescență.

Otrăvirile, cu sau fără implicarea medicilor, nu lipseau. Cantemir numea otrava „toapsec” (i.e, toxic), căreia i se contrapunea „antidotul toapsecului”. În *Hronic ...*, amintea de Împăratul Marc Aureliu, mort la Vindobona (Viena) în 180: „cu învățătura fiului său Comod, doftorii îl otrăviseră, însă el cu filosofăsc suflet, aceasta, de la feciorul și căsașii lui a păți suferind, și acmu și de otrava ce-i didese, și cine-l adăpase bine știind, cevaș cuvânt rău de feciorul său și de doftor n-au lăsat.”

În tendințele organizării sanitare a epocii, un cuvânt pe care Cantemir, cel dintâi, l-a adăugat vocabularului românesc a fost „orfanotrofion”, desemnând instituția de protecție a copiilor orfani, ilegitiți, săraci sau abandonăți: „pe copilul nimănu în casa sa, sau în orfanotrofia de obște îl cruță, îl hrănește, îl crește”. Cantemir deosebea între „nothos” – fecior de suflet, fiu spiritual, adoptat, diferit atât de copilul adevărat, legitim, cât și de copilul „hiresș”, firesc, natural, dar ilegitiți, născut într-o „familie fără cununie”. A precizat de asemenea existența „mancelor” (mancelor), adică a doicilor, ce alăptau copiii altor femei, prunci de care adesea se atașau: „mamca, ascunzând cucunul împărătesc, a fost dat pre al său.” Alăptarea mai era denumită și „aplecare”.

În *Hronic ...*, Prințul Cantemir este acela care vorbește pentru întâia oară la noi și despre „conștiință”. Pentru el „conștiința este ascunsul inimii”. În Predoslovia *Hronicului* spunea că a mărturisit aici cu „întreagă conștiință” (*salva conscientia*) trecutul neamului romano-moldo-vlah, unitar în Moldova, Țara Românească și Ardeal: „toată Țara Româniască (care a apoi s-au împărțit în Moldova, Munteniască și Ardealul) din descălecatul ei de la Traian, împăratului Râmului” venea. Pentru Cantemir cei ce neagă latinitatea românilor „cu basne au muruit hârția”, „buiguind”; căci „frinitic și buiguit de fire” (i.e, excitat, delirant), este omul înșirând vorbe fără folos. În afară de boală, precum în stările febrile sau tulburări „mateologhice” (delir), omul „buiguit” este cel care aiurează, fiind nesănătos prin însăși negarea evidențelor. Or, „când buiguiala se asociază cu turbarea, nimeni nu se mai poate înțelege cu cel atins de aceste infirmități: turbata și lunatea buiguitură.” Conștiința adevărului, sublinia savantul moldav, parafrazând pe Aristotel, era prețioasă: „priiatin îmi iaste Platon, priiatin îmi iaste și Socrat, dară decât amândoi mai priiatin adevărînța”. În context, Cantemir aduce în atenție amestecul daco-roman în zămislirea neamului românesc,

proces desemnat ca „hultuire” (i.e. altoire, fecundare): Traian a sădit poporul Roman în Dacia „ca un norocit hultuitoriu și ca un înțelept împărat (*auspicatissimus sator et prudentissimus imperator*)”. Argumentația *Hronicului* a rămas sursă de referință și abordare paradigmatică pentru cronicari, Școala Ardeleană și urmașii lor, în edificarea conștiinței naționale și apărarea identității de sine.

Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman. Nu doar românii, dar iatro-istoriografia mondială a descoperit, de-a lungul anilor, în opera cantemiriană, mai ales în *Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman*, o sursă documentară complementară de extremă utilitate. Referirile medicale sunt frecvente în *Istoria Imperiului Otoman*, marele bolnav al secolului lui Cantemir, așa cum oarecând fusese Imperiul Roman, pomenit în *Hronic* și asemuit bătrânilor suferinzi: „împărăția romanilor luptându-să, ca un om bătrân în vârstă și vechi la ani, cu cumplete și de liacuri neprimitoare hronice boale cuprinsă (...) în agoana morții ... și în oglinda pieirii (...) să priivea.”

Chirurgia. În Turcia, arăta autorul, bărbierii-medici se numeau *berber-bachi*, iar la Curtea Sultanului erau considerați ca având al șaselea rang printre slujitori. Aceștia – spunea Dimitrie Cantemir – tund și „rad cu o mână atât de ușoară și de dulce încât omul abia se putea ține să nu adoarmă în timpul operației”. Erau maeștri în aplicarea ventuzelor, punerea clistirelor și extragerea dinților. Pansau rănilile, îngrijeau buboaiile (abcese), practicau sângerarea, preparau alifii și, la nevoie, asistau orice bolnav, de orice boală.

Punctul de rezistență pentru iatro-istoriografie a rămas, în *Istoria Imperiului Otoman*, cea dintâi relatare cunoscută în literatura mondială a curei chirurgicale în hernia inghinală prin abord transabdominal. Specialiști albanezi din Avlonia Albaniei – regiune faimoasă pentru construcția de apeducte și tratamentul herniilor (*vătămăturilor*), o practicau „în mod desăvârșit pe cei ce suferă de hernii, orice vârstă ar avea ei, cu nu puțină asprime, dar în chip fericit.” Eșecul „îl atribuie mai degrabă slăbiciunii puterilor sau a vârstei, decât neîndestulării meșteșugului lor.” Operația consemnată a avut loc înainte de 1710 și drept pacient pe notarul, deja înaintat în zile, al lui Cantemir. S-a derulat în chiar palatul din Stambul al Prințului, loc ales de savant „spre a le cerceta mai bine metoda” „țirulicilor” herniotomiști. „După ce ni-am învoit pentru prețul de cură, ei s-au pus și au legat pe pacient de o scândură lată, înfășurându-l cu curele de pânză, de la pept până la picioare; după aceea, cu un fel de briciu, făcând o inciziune din jos în foale, au deschis hipodermul, au tras peritoneul afară cam de o palmă și au pus la loc intestinalele, ce erau căzute în scrot. Apoi au cusut hipodermul cu ață groasă și, după ce i-au făcut în capăt un nod bun ca să nu se deslege, au tăiat cu același briciu buzele hipodermului ce spânzura asupra cusăturii.” Au uns zona de sutură cu untură de porc și au cauterizat-o. „După aceea au ridicat puțin în sus picioarele pacientului, care era mai mult mort decât viu, au deschis nișel rana, și au vărsat în rană albușul de la nouă ouă proaspete. Dacă într-o oră sau două, albușul începe a spuma sau a clocti, atunci e semn bun de reușită a curei. Iar dacă, după așteptare de trei ore, albușul ouălor nu începe nici a spuma, nici a clocti, atunci zic că boala e mortală din cauză că pacientul este atât de slab, încât este peste putință ca să-i ajute bunătatea medicinei. De altminterlea, dintr-o sută abia le moare unul sau doi.” „A doua și a treia zi se repetă infuziunea cu albușul de ouă și în tot timpul

acesta pacientul trebuie să stea neconținut întins pe spate”, cu picioarele în sus; „și era atâta de stors de toate simțirile, încât el semăna mai mult a mort decât a viu.” Bolnavul, fixat cu feșe la scândură, nu primea nici hrană solidă, nici lichide, doar limba fiindu-i umezită cu puține picături de apă. În ziua a patra a fost pus pe pardoseală, legat de aceeași scândură. A primit puțină apă caldă spre a-și potoli setea, iar în următoarele trei zile, supă de orice fel, dar nu excesiv. În ziua a șaptea, dezlegat, a fost pus încet-încet pe pat, fiind păzit de două persoane. Nu avea permisiunea de a se mișca, iar aplicarea de albuș continua. „După a noua zi și până în a douăsprezecea, infuziunea se făcea numai cu albușul a șase ouă și spumarea se părea că e mai mare decât înainte”. Din ziua a 15-a, plaga nu primea mai mult de albușul unui ou, dar se continua aplicarea de albuș până nu mai exista spațiu prin care albușul să pătrundă între marginile răni și nu se mai făcea spumă deloc. Prin urmare, vindecarea post-operatorie dura circa 15 zile, interval în care plaga chirurgicală era tratată cu albuș de ou, în cantități descrescânde (de la nouă ouă, la unu), pe măsură ce plaga se închidea. Tratamentul a încetat complet când cicatrizarea a fost deplină, iar albușul nu mai avea pe unde pătrunde. Cantemir știa „că obrinteala (vindecarea) răni de pre margini să cunoaște”. Odată formată cicatricea, „au aplicat un emplastru preparat din rășină, ulei și alte mixturi și au permis pacientului să-și miște picioarele și să se culce pe coaste. În acest timp, în fiecare dimineață, trăgeau încetișor de capătul aței ce spânzura afară, ca să vadă dacă nu s-a deslegat cusătura.” „După douăzeci-treizeci sau patruzeci de zile, după cum permite etatea sau puterile pacientului, trag afară ața, aplică un alt emplastru pe rană și cura e terminată. Și cu acest metod dur, văzut cu ochii mei, vindecă acești oameni neînvățați un morb atât de greu.”

Pentru istoria herniologiei, aceste detalii medico-istorice sunt și azi semnificative.

Din sfera chirurgiei, Cantemir pomenește de un general turc, care „purta în sân o cutioară cu 24 de oscioare, pe care chirurgii i li-au fost scos din rănilile sale primite în diverse bătălii”, precum și de o „abdominoplastie”, efectuată unui turc din cale afară de gras. „Shishman Ibrahim Pașa, supranumit grasul, se zice că-și luase un chirurg francez, care în tot anul, în lunile iunie și iulie, îl opera, tăindu-i pânțele și scoțându-i grăsimea, care pe acest timp îl înăbușea, încât abia putea respira, și-l pune în pericol de a-și pierde viața. În urmă însă i-a crescut grăsimea atât de tare, încât toată operațiunea nu-i mai putea ajuta”; „și așa crăpă ca un alt Iuda, că i-au cur toate intestinalele din trup.”

Cantemir a descris deopotrivă „buza de iepure” sau „buza crăpată ca iepurii, care în Turcia se numește Gieduk”, menționând și proprietățile terapeutice ale salivei.

Își găesc locul totodată abcesul și septicemia. „Apostema însămnă buboi mare cu puroi”. Cantemir descrie un astfel de abces când, Sultanul Selim, tocmai plecat din Constantinopol, „a fost apucat de o violență ferbințială prin tot trupul; sângele ardea și un acces de friguri îl tormenta. În ziua următoare se trezi cu o apostemă [colecție purulentă] mortală în șale, atât de chinuitoare încât i se părea că toți nervii trupului, și mai ales în picioare, s-au contras și au secat cu totul. Un chirurg abil îl tae, deschide apostema și aplică toate remediile pentru a înlătura veninul boalei; dar se vede că moartea este inevitabilă, căci buboiul obstinat sfida toată arta medicală, veninul pestilent se lăți în tot trupul și, după patruzeci de zile de cele mai crude suferinți, Selim își dete sufletul.”

În *Istoria Imperiului Otoman*, pentru întâia oară, Cantemir a utilizat un nou termen spre a desemna chirurgii: „gerah” sau „dgerrah”, explicând că Dgerrah Bashi la Turci însemna primul chirurg de Curte. (1,14) Cuvântul lui Cantemir s-a încetățenit în epocă, fiind întâlnit din documentele

Calimachi de la 1763, și până către sfârșitul secolului al XIX-lea, când, abia după 1850, a fost înlocuit cu vocabula „chirurg”.

Oftalmologia. În scrierile sale, Cantemir numea ochii bolnavi, cu secreții sau urdori, „ochi puchinoși” sau „ochi urduroși”. A menționat și cuvântul „chior”, precizându-i înțelesul în limbile turcă și persană, unde însemna unul care era orb sau avea doar un ochi, exemplificând cu numele lui Kior Pașa. În lucrările sale în românește, Cantemir folosea expresia „orb de un ochi”. Se întâlneau și orbi din naștere. Preluând parabola Biblică, spune Cantemir: „ochii orbului din naștere, spălându prin știupit, le deschide luminile”. Ochii bolnavi trebuie feriți de lumină, căci „lumina soarelui [la] ochii bolnavi, întunecare (este)”. Sugeră poate chiar folosirea ochelarilor: la bătrânețe, „iată că din doi ochi, patru îți trebuesc”.

Prințul moldav, devenit „cronicar medical”, deplângea în alt paragraf soarta Domniței Ruxandra (Luxandra) Skarlatou, cerută în căsătorie – spunea el – de Matei Basarab, după decesul primei soții. Îmbolnăvindu-se însă, între timp, „juna principesă” de vărsat (variolă), „și-a pierdut nu doar frumusețea, ci încă și un ochi”. Luxandra Skarlatou ar fi fost repudiată de Matei Basarab curând după nuntă, tocmai din cauza chipului său urât de boală, pe care, cu mare grijă îl ascunsese sub văl până după oficierea cununiei. Datele istorice nu concordă, totuși, în acest caz. Așa cum a remarcat Domnul Prof. univ. dr. Teodor Horvat, un inițiat în genealogiile domnitorilor români, Cantemir a făcut o eroare în „Istoria Imperiului Otoman”: Matei Basarab nu a fost niciodată căsătorit cu această Luxandra Skarlatou¹. Din punct de vedere medical, însă, relatarea atesta atât prezența unor epidemii de variolă în epocă, la Constantinopol, cât și cunoașterea onora din consecințele bolii. Variola afectase de altfel și pe fiul lui Dimitrie, Antioh Cantemir, lăsând sechele. Examinarea mamei Sultanului respecta cu deosebire rigorile moralei islamice: „Hakim Effendi sau primul medic (*medic șef*) se introduce în cabinetul ei de dormit, dar nu poate vorbi cu ea, decât printr-o perdea ce este trasă împrejurul patului ei. Și dacă trebuie să-i pipăie pulsul n-o poate face decât printr-o pânză foarte fină de in; căci ar fi o crimă ca vre-o persoană bărbătească să vază fața Sultanei, fie sănătoasă, fie bolnavă”.

Reumatismul este, la rândul său, remarcat de Cantemir. Sultanul Mohamed, detronat (1687), a fost ținut la închiisoare timp de cinci ani, după care a și murit unii zic înveninat, dar Cantemir știa că: „Sultanul suferea de rheuma în mâini și în picioare; mai adaugă aci hipohondria cauzată prin o profundă melancolie în care căzuse în timpul arestului său de cinci ani, prin care i s-a stors tot spiritul și puterea de viață.”

Date apar și privind podagra, heragra sau podalgia (durere articulare), denumiri ce indicau guta. Dimitrie Cantemir a folosit denumirea de „gută”, explicând că provenea

din „necumpătul” vieții, atacând cam deodată și mâinile și picioarele.

În sfera neuro-psihică, diagnostica „veninul nebuniei”, cu tragismul consecințelor sale. Cantemir considera că nebunia este o boală a cărei izbucnire se poate prevedea după anumite simptome. Povestește astfel că: „În 1705 a fost numit Ciorbuli Ali Pașa în postul de mare vizir; într-o zi, după ce i s-a prezentat ambasadorul Frantei, Feriol, Vizirul a spus: «Acest infidel sau este nebun sau să știți că în scurt timp își va pierde mințile. Și aceasta – adause el – o deduc din frecvența mișcare a ochilor săi, din agitația corpului său, din ușurința gesticulațiilor sale și din suspinarea sa continuă. Și acest pronostic s-a adevărit în mai puțin de una sau două luni de zile; căci în adevăr Feriol a înnebunit și a fost așa de furios, încât a trebuit să-l țină legat în fiare”.

Pacientul părea mai „turburat de boală la schimbarea lunii” – era așadar „lunatic”.

Cantemir a mai notat în *Istoria Imperiului Otoman* și o anecdotă, atestând ipochondriile marelui vizir Köprülü Numan Pasha, personaj livresc, palid și tulburat mintal, obsedat de o muscă imaginară pe care o simțea permanent așezându-i-se pe nas. Medicul francez Le Duc a prescris bolnavului închipuit, ușor sugestionabil, jeleuri și băuturi reci drept medicație, scoase un cuțit pe care i-l trecu pe suprafața nasului, arătându-i apoi o muscă răpusă, pe care o ținuse ascunsă în mână: cauza anxietății era, deci, vizibil înlăturată, iar vizirul scăpă, într-adevăr, de iluzia sa maladiivă. Era, după cum s-a observat, o psihoterapie umoristică, deja exploatată ca temă literară, bunăoară în satira lui Samuel Butler (1613-1680), *Hudibras*. Înfățișa, oricum, o reușită medicală.

Intoxicațiile prin inhalare de gaze toxice cunoscute completau datele toxicologice cantemiriene. Unele impuneau examenul medico-legal. *Hronicul ...* relatează de exemplu, o intoxicație mixtă cu emanații de la var și gaz de cărbuni, având ca victimă pe Iovian, succesorul Împăratului Iulian Apostatul (363); acesta a murit năprasnic, „intrând într-o casă de curând albită cu var și fiind vremea cam rece, au aprins cărbuni: noaptea, duhul cărbunilor și al varului să-l fie înnădușit”. În *Istoria Imperiului Otoman*, figura cazul Sultanului Selim al II-lea (1566-1575): intrând baia sa nouă „i-a venit o amețeală și în urmă un fel de apoplexie”, iar „după 11 zile de continuă indispozițiune” ..., a murit din cauza „varului ce producea încă emanațiunile sale veninoase”.

Tot în *Istoria Otomană ...* a inclus otrăviri, ca în cazul Doctorului Emanuel Timoni (1669-1718 ori 1720) din insula Kios, cu studii în Italia, scurt interval medicul Ghiculeștilor și la Iași. Din pricina lui Timoni, arăta Ion Neculce, „s-au răsbolit Grigorie Vodă și au murit.” Cantemir specifica otrăvirea lui Vodă la Constantinopol în 1674, când, „precum spuse pe patul morței, un medic cu numele Timon i-ar fi dat venin, corupt fiind acesta, după cum se spune de Cantacuzinești”. Cantemir completa că Grigore Ghica al Țării Românești a murit sau „în hemoroidă sau înveninat”. La fel, el relatează că Sultanul Baiazid al II-lea fusese otrăvit de un medic evreu.

Nici consumul drogurilor și nici fumatul nu erau necunoscute elitelor, mai ales la supărare: Domnul Constantin Cehan Racoviță mânca afion -opiu- și era un bețiv notoriu, care și-a și isprăvit viața cu o beție de spirt de melisa. Tot Cantemir relatează că Sultanul Murad (1622-1639), foarte

1 În realitate, Prințesa Ruxandra Beglitz de Scarlati, cunoscută și ca Roxana/Ruxandra/Luxandra Mavrocordat (Beglitz de Scarlati Mavrocordato), fiica lui Scarlatos Beglitz de Scarlati și a soției sale, Cocona Karadzas, a fost căsătorită de două ori: o dată cu Alexandru Coconul și a doua oară cu Nicolae Mavrocordat, fiind astfel mama celebrului dragoman și medic grec Alexandru Mavrocordat Exaporitul.

crud și mai cu seamă foarte bețiv, a luptat totuși contra opiuului și tutunului, proaspăt introduse în viața cotidiană a Imperiului, sub pedeapsa cu moartea administrată celor în culpă. Pe acești pătimiși, când nu-i ucidea el însuși, îi sfătuia „să bia vin în loc de opiu”.

Cantemir observa de asemenea că Turcii, ori de câte ori obțineau victorii semnificative, ridicau un spital în vecinătatea geamiilor ori moscheilor, clădiri cunoscute ca Darush-Shifa, administrate din veniturile acestor așezăminte religioase. Un lucru oarecum similar survenea în lumea creștină, unde bolnițele și spitalele se organizau tot sub auspiciile mănăstirilor sau bisericilor.

Sacrosanctae scientiae. Tentând, s-a spus, „o reconciliere între știință și religie, între determinismul științific și metafizica medievală”, paginile filosofice dedicate de Cantemir operei medicului filosof flamand Ioannis Baptista van Helmont (1580-1644), pe care-l admira, au fost numeroase: *Sacrosanctae scientiae indepingibilis imago* (Imaginea de nezugrăvit a științei sacrosancte); *Compendiolum universae logices institutionis* (Mic compendiu asupra sistemului logicii universale); *Ioannis Baptistae van Helmont physices universalis doctrina et christiana fidei congrua et necessaria philosophia* (Doctrina generală despre fizică și filosofia congruentă și necesară a credinței creștine a lui Ioannis Baptista van Helmont). Deși neaxate nemijlocit pe medicină, atare studii dovedesc un interes profund și o venerație surprinzătoare față de filosofia (al)chimică a naturii și argumentația helmontiană. Contrar celor îndeobște admise, textul *Physices Universalis Doctrina ...* revelează, totuși, parafrazări și selecții după *Ortus medicinae* (Originea medicinei), cartea faimosului Van Helmont, fondator al chimiei fiziologice, discipolul nu mai puțin celebrului Paracelsus (1493-1541). Opoziția, mai ales teologică, față de iatrochimistul olandez nu l-a împiedicat pe Cantemir ca, în pas cu epoca, să descopere o nouă perspectivă asupra fascinativului mister al lumii. A gândit și el că „știința oricărui lucru tot mai bună este ca neștiința”. Și dintr-un atare demers au rezultat, poate, și unii termeni introduși de Cantemir în Glosarul *Istoriei Ieroglifice* precum „lembic, limbic” – alambic, cazan de distilare; respectiv „alhimist”.

Doftorul cel bun și statutul medicilor. Cantemir a creionat totodată chipuri de medici. Pe cât de necesari, pot fi implicați în comploturi sau spionaj, iar alteori ignoranți ori șarlatani. Deși, uneori eficienți, doftorii nu sunt omnipotenți: „Așijderea precum boala ascunsă pre doftori și pre doftorii batgiocurește și pre cel ce dzace până la moarte măgulește, așe viclesugul; (...) precum și răul tănuit pre doftori măgulește numai, iară pre cel ei supus întâi din sănătate, apoi și din viață îl izgonește.” Leacul naturii este optim, iar cel prea sofisticat, înșelător: Existau „adevărații doftori” și doftorii falși. Cei buni n-aveau nevoie să poarte cutii mari de medicamente, căci un doctor bun poate spune despre el însuși „Puțințele sunt, o, priietinii miei, recetele științei mele și mici și strămppte chichițele ierbilor doftorii mele (căci doftorul bun știința în cap, iar ierbile în câmp le are, și unde chichițele vărute și pilulele sicuite sunt, acolo bolnavul să amăgește, iară nu să tămăduiește)”. Dar „nici arta medicinii, nici doftoriiile nu folosesc la nimic cât timp se află în laborator și până nu le vei da bolnavului, iar medicul nu-l va vindeca pe bolnav până ce nu-l va ajuta cu ele.” Totuși, doctorul bun, cu vădite calități, putea vindeca boala oricât de grea ar fi fost: deci: „doftorul cel bun găsise și leacul nimerise”. Deseori doftorii erau prinși în intrigi, administrând, cu bună știință, otrava în locul

remediului: împăratul Claudius, care, „întâi din sine îmbolnăvindându-se, apoi cu sfatul împărătesii sale otrăvindul Xenofon doftorul, au murit”. Beneficiile materiale tentau pe unii medici: „căci la noi doftori sunt carii, daruri bune vădzând, boala păcatelor cât de grea a tămădui pot”. Alteori, profitând de numele și renumele doctorilor, șarlataunii reușeau să convingă: ... „ca supt numele doftorii, prin cinstea credinții mele [i.e. a medicului], otrava să vândză.”

Psihoterapia prin cuvânt, sugestie și autosugestie, vorba ce alină și dă speranță consolida relația medic-pacient, potențând „ostoirea”, așa cum suna și sentența: „Că cuvântul mângâios la întristare ieste ca numele doftorului la dzăcare, carile macar că îndată toată întristarea n-ar rădica, însă o îndoință oare care a chitelelor aduce. (Iară unde îndoința, acolea și nădejdea, și unde nădejdea, acolea și începătura mângâierii ieste), precum și doftorul măcar că nu într-acea dată toată boala scoate, nici numele lui face minuni, ce nedejdea bolnavului rădicând, socotește că cel ce leacurile dă, de față ieste, așe precum și leacul îi va afla nădăjduiește, care nădăjduire oarecare chip de otesire (i.e. încurajare) îi aduce”. Leacurile acestea se dau bolnavilor spre tămăduirea boalelor. Toate boalele își au leacul lor „numai moartea la muritori este fără leac”. De aceea bolnavul trebuie să spere neîncetat, căci „tuturor tămăduire și vindecare se nădăjduiește” și de multe ori boala nenădăjduită (i.e. fără speranță) pe leac și-au dat”. Cuvinte de încurajare trebuia adresate celui bolnav, ca, prin speranță, să-și recapete sănătatea. Pe modelul filantropiei creștine, mângâierea pornea din inima celui care împărtășește durerea aproapelui, pentru „că inima milostivă cu cel ce-l doare o doare și cu cel pătimaș, împreună pătimește”.

Despre sănătatea tatălui Domnitorului, amănuntele ies la lumină din chiar scrierea sa *Viața lui Constantin Cantemir*. „Domnul bolnav și bătrân” avea litiază renală, acutizată de drumuri prelungi și frig, pentru care urma și un tratament preventiv – „leacurile de pază”: „după această ieșire asupra Sorocăi, s-a chinuit aproape toată iarna cu dureri de rinichi și cu greutatea de a-și slobozi udul stăvilit de nisip; totuși s-a însănătoșit. Dar leacurile de pază pe care le lua nu au fost de folos lungă vreme”. La cei 80 de ani, cauza directă de moarte a constituit-o, însă, un accident vascular cerebral, survenit când „în aerul mai degrabă rece, obișnuia să asculte (...) lungile slujbe bisericești”. Atunci fu lovit de o „apoplexie”, termenul latin din originalul cantemirian fiind tradus în română prin „damba”. Interesând emisfera cerebrală dreaptă, apoplexia s-a extins treptat, a atins întâi partea stângă a corpului, ulterior generalizându-se. Declanșarea simptomelor apare raportată la maladia preexistentă, tipul de alimentație, temperatura ambientală și efort: „Domnul, încă neînsănătoșit cu desăvârșire din boala cea veche și datorită prea îndelungatei asistențe, suferă o recădere într-o boală mult mai grea. (...) Vodă, sprijinit de subsuori..., abia că a fost în stare să îndeplinească cuvenitele rânduieli și închinarea (...) Domnul, întors în iatac, (...) se întinde cu greutate pe pat și pe dată simți o amețală în cap și un fel de damba – că îi slăbea grozav toată partea stângă a trupului –, așa încât spunea că ochiul stâng îi era încețoșat și lipsit de puțința de a vedea. Iar la primul ceas al nopții boala începând să-l cuprindă și mai crâncen (...) toată acea noapte zace greu la pat și se plângea că și-a pierdut toate simțurile trupesti; către revărsatul zorilor închide cu totul ochiul stâng, iar cu celălalt deabia îi mai poate deosebi pe fiul și pe fiica sa și pe ceilalți ai casei care stăteau lângă el”. De aceea, din cele multe va „rechema în amintire”, „puține și

mai aparte pe cât o poate îngădui suflarea .. acum slăbită”. Apoplexia sau damblaua revenea metaforic în aceeași creație cantemiriană, prin semnele specifice: „Gheorghe (...), pătrunsu de o spaimă grozavă, pierindu-i graiul și tăindu-i-se răsuflarea, ca lovit de tot de dambla, nu putea nici să vorbească, nici să se miște din loc.”

Doftor și pătimaș. Din scrierile lui Dimitrie Cantemir rezultă soarta deseori nefaastă a medicilor de Curte. Unul din medicii atât al său, cât și al fratelui său, Antioh, a fost Andrei Likinius (Liciniu): „prim-medic în Curtea noastră”, ce „cunoștea filosofia și medicina din fundament”. „Știința și experiența ce avea în arta medicală i-au câștigat stima generală și autoritate la turci.” Cu studii la Patavia (Padova), distins de Republica Veneției cu titlul nobiliar de conte, se purta uneori îmbrăcat în șubă de samur roșie...cu pălărie pe cap. Născut în Kerkira, în Monembasia sau Malvasia, a avut o soartă tragică: căzut în disgrație, făcut prizonier la luarea Peloponezului de către turci și acuzat de legături cu Veneția, a fost executat prin spânzurare la 7 septembrie 1715.

Dramatice erau și încercările Domnilor. Referințele biografice înregistrează faptul că existența lui Dimitrie Cantemir, deși încununată de gloria înțelepciunii, s-a derulat sub povara confruntărilor politice și a unor patologii intricate, ce l-au scos din jocul hazardului și necesității de a trăi la nici 50 de ani: diabetul zaharat, asociat vieții agitate și, posibil, tuberculozei, i-a precipitat sfârșitul. Apariția diabetului era, poate, potențată și de leacurile dulci utilizate la Stambul, alături de alte excese. Cantemir spunea că „șerbet, cuvânt arab, însemnă băutură de doftorie”. Morbiditățile și morțile timpurii nu i-au ocolit nici familia: prima soție, Casandra, din neamul Cantacuzinilor valahi, fiica lui Șerban-Vodă, a avut o sarcină gemelară, cu circa un an înaintea propriei dispariții (12 Mai 1713), ambii prunci – Petru și Ion –, decedați curând după naștere (1711), fiind înmormântați la Harkov. În plus refugiul în Rusia, traumă puternică, a adus Doamnei îmbolnăvirea de friguri, bănuite de Samarian a fi de natură tuberculoasă, „friguri hectice”. Frigurile, „prin ignoranța apotecariului au devenit mortali, fiindcă i-a dat o purgativă pre tare”. Fiica Smaranda (Smaragda) a murit la 17 ani (1719), la Moscova, de tuberculoză (hectică, ftizie); Iorga îi spunea lingoare.

După Samarian, Cantemir a fost și primul român ce a vorbit de „hectică, adică (...) ftizie”. A descris tusea cu sânge (*hemoptizie*) din ftizie sau oftică, „boală hronică”, durând ani la șir, ca și „dropica și altele”. Credea a fi favorizată de „supărarea mare” ce „putea îmbolnăvi omul, slăbindu-l și provocându-i chiar și tusa cu sânge”. De supărare, de pildă, Hasnadar Ibrahim Pașa, însărcinat să ratifice pacea de la Karlovitz, numit apoi guvernator la Belgrad, „a căzut în hectică și a murit”.

Suferind fiind el însuși spre apusul său grăbit, Cantemir știa bine că „la cel bolnav sănătatea de mare preț este, pentru care toate în cumpănă puind, mai ușoare a fi socotește”. În Rusia doctorul său de casă era grecul Sevastos. În ultimii ani – 1721-1723 –, Cantemir acuza, intermitent, dureri lombare, febrilitate cu valori reduse (stare subfebrilă?), astenie. Poliuria se manifesta deopotrivă. După retragerea în Rusia, fostul Domnitor a însoțit pe Țar ... în expediția din Caucaz. „Obosindu-se, boala grea prinse pe exilat încă în acest an” – 1722. „Pe drum, la Colonna, a prins a avea dureri de renunși și niște friguri ușoare; pe lângă aceasta, din când în când se simțea atât de slab, încât trebuia să stea câte două-trei zile în pat; curând s-a aflat că suferă de diabet, adică scurgerea udului, care într-atât îl debilitase, încât

nu se mai putea pune pe cal”. Medicul de armată Englert îi fu de ajutor la început, dar apoi vechiul medic și intermediar politic pe lângă Înalta Poartă, George Polikala, nu i-a mai dat de rost. Samarian a adăugat supoziția ca diabetul să fi fost complicat cu ftizia. În biografia lui Cantemir, Nicolas Tindal, vicar la Great Waltham în Essex și traducătorul în engleză al *Istoriei Imperiului Otoman*, îl înfățișă ca o persoană de statură medie, mai curând slab decât gras, cu aspect plăcut și conversație afabilă, blândă și prudentă. Se trezea la ora cinci dimineața și, după obiceiul turcesc, fuma o pipă de tutun, sorbea o cafea și până la 12.00, lucra. La amiază lua prânzul favorit, un singur fel, pui cu măcriș, și bea apă și vin din al său. După-amiază, dormea un pic înainte de a studia până la ora șapte. Urmau un interval petrecut cu familia și masa de seară, la 10.00. Se culca la 12.00 p.m. (9,20) Programul i se schimbă mult după rolul important conferit de Petru I la Curte și recăsătorirea cu tânăra aristocrată rusă, de numai 16 ani, Anastasia Trubețkoia, moment din care a adoptat și moda occidentală, impusă de Țar. Cantemir s-a săvârșit din această lume în 21 august 1723 seara, la ora 18.00, după ce, de la ora 11.00, devenise febril, dispneic și afazic. Iorga preciza că „se stângea la oarele 7 și 20”. Avea „49 de ani, șapte luni și cinci zile.” Era împăcat: „La sfârșitul vieții .. mă pot socoti fericit: întâiu, fiindcă am scăpat de necazurile acestei lumi”. Așa mărturisise victorios cărturarul, domolind „gâlceava” gândurilor.

Cantemir iatrofilosoful, omul universal recunoscut. Cățețean al lumii, genialul Dimitrie Cantemir a fost primul intelectual român desăvârșit în exil, paradigmă ce se va reconfirma mereu și în devenirea neamului românesc. Înalt sfetnic al țarului Petru I, a cucerit faimă internațională, încheindu-și creația și destinul departe de Moldova. La 11 iulie 1714 a devenit întâiul român membru al unei academii străine - Academia Regală Prusacă de Științe din Berlin, fondată în 11 iulie 1700 de regele Friedrich I, la sugestia matematicianului Gottfried Wilhelm von Leibniz, primul președinte al instituției. Diploma înmănată îl elogia: „Pe vremea când Marte stăpânea mai cu putere decât Palas, o astfel de întâlnire se arăta a fi mai mult o dorință decât o speranță. Dar iată că faptul și-a găsit împlinirea acum, că prea luminatul și prea învățatul Dimitrie Cantemir, principe al Imperiului Rusesc, Domn ereditar al Moldovei, dând o pildă, pe cât de demnă, pe atât de rară, și-a închinat numele ilustru cercetărilor științifice. Iar prin azeziunea sa, Societatea noastră a dobândit o nouă strălucire și o podoabă neîntrecută. Ne închinăm cu smerenie în fața bunei voințe ce ne-o acordă Principele nouă și lucrărilor noastre”. Primul român ce avea să-i urmeze la Academia berlineză s-a numit Sextil Pușcariu, ales membru corespondent în 1939.

Cantemir a fost, la rândul-i, promotor al fondării Academiei de Științe din Sankt Petersburg, ce avea să fie inaugurată în 1723, curând după decesul său. Alături de Leibniz, Newton și alte glorii ale umanității, numele lui Cantemir a fost gravat în 1848 pe fațada Bibliotecii *Sainte Geneviève* din Paris, clădire edificată la peste un secol (1838-1850) de la moartea Principelui (1723).

Ca ecou al înfăptuirilor sale, s-a spus că, rememărându-i contribuția la ctitorirea Academiei din Sankt Petersburg, Generalul Pavel Kiseleff, guvernatorul Moldovei, a susținut consecvent înființarea (1833) la Iași a Societății de Medici și Naturaliști, întâia Academie de Științe a românilor.

În mod evident, Cantemir a marcat întâia afirmare convingătoare a *romano-moldo-vlahilor* în sfera academică

europăeană, acolo unde noutatea contribuției și modelul gândirii cantemiriene au capătat sensul peren și pluri-dimensionalitatea distinctivă. În integralitatea ei, opera Principelui moldav a ajuns relativ târziu tradusă, tipărită și cunoscută în propria-i țară, dar în veacul al XIX-lea a reușit să reînsuflească, de dincolo de mormânt, raționamentul critic, supus credinței strămoșești, sentimentul valorilor și datoria cultivării lor, realitatea și idealul unității neamului său.

Savant iatrososof, Dimitrie Cantemir a reflectat în paralel medicina epocii, iar, ca înțelept teosof și luminat psiholog, a descifrat mereu rostul „giudețului sufletului cu trupul”, hieroglifa salvării, a mântuirii, în termenii științei medicale: „morții numai, între muritori, leac nu s-au aflat”; altfel, „viața stând și buna socoteală slujind, tuturor tămăduire și vindicare să nedejuiește”.

Așa cum remarca Dr. Pompei Samarian, omul ce a scos de sub lava uitării mare parte din iatro-istoria română, atât Dimitrie Cantemir, cât și Nicolae Mavrocordat, doi Domnitori cu studii înalte, au exercitat o influență considerabilă, poate chiar mai mare decât a doctorilor înșiși din timpul lor, în dirijarea ideii medicale, prin poziția socială pe care, ca Principi, o ocupau.

Iași, oraș cantemirian 300. „An cantemirian”, 2023 a prilejuit Iașului aniversarea cu fast a 350 de ani de la nașterea, respectiv 300 de la moartea savantului. În Iași, prin demersul susținut al istoricului Nicolae Iorga, în iunie 1935 rămășițele pământești ale marelui Prinț luminat au fost aduse din Uniunea Sovietică în pământul străbunilor și reînchinate în Biserica Mănăstirii „Sfinții Trei Ierarhi”, în aura Academiei Vasiliene (1634). Aici, în cea dintâi școală domnească din Moldova, prinsese oarecând a descifra coconul Cantemir „alfavita” învățăturilor.

La expertizarea medico-legală a osemintelor repatriate ale Domnitorului Cantemir se crede că a participat și Dr.

Fig. 1: Țarul Petru I și Domnitorul Dimitrie Cantemir la Iași (după o gravură de Gheorghe Asachi, secolul al XIX-lea).

Fig. 2: Berlin. Academia de Științe și Leibniz; Paris. Biblioteca Sainte Geneviève, pe fațada căreia, la 1848, între cele 810 nume celebre, a fost gravat și numele lui Cantemir; Prințul moldav de anvergură europeană.

Maria Cicherschi Ropală, prima femeie medic legist din România și sud-estul european, șef de lucrări la Facultatea de Medicină a Universității din Iași, expertă a Tribunalului Iași. De fapt a fost – se pare – mai curând o recuperare simbolică a personalității de excepție a Prințului Moldovei, a moștenirii sale universale, fiindcă nimeni nu a putut garanta autenticitatea relicvelor venerate. Dar, o datorie de conștiință se împlinise și, așa cum consemna presa zilei, „osemintele se odihnesc acum în brazda strămoșească, aduse cu evlavie din cuprinsul unei țări în care nu mai sună clopote de rugăciune.” În epocă s-a intenționat chiar ridicarea unui mausoleu al domnilor pieriți în exil, însă ctitoria Trei Ierarhilor s-a dovedit simbol național și spiritual de elecție, îndestulător.

Iașul, oraș cantemirian, a știut să cinstească neîncetat zestrea spirituală evocată de „mormântul – cenotaf” al Domnului său, „plugariul care la holda minții ... a ostenit”, descâlcind, între cei dintâi, rădăcinile genealogice ale unității romano-moldo-vlahilor. Veghind Cetatea, Principele rătăcitor se află, azi, sub aceeași cupolă sfântă a Cerului Trei Ierarhilor, într-o sacră conversație peste secole cu primul Domn, și el pribeag, al Principatelor Unite, Alexandru Ioan Cuza, dar și cu Vodă Vasile Lupu, ambițiosul precursor al unei îndelung dorite uniri moldo-valahe.

Urzeala timpului a perpetuat și desăvârșit multe din opțiunile și argumentațiile eruditului Cantemir, deși li s-au pus neîncetat în cale „mutările și schimbările vremilor” sub care neamul romano-moldo-vlahilor s-a petrecut, înălțându-i-se mereu „icoana răsipirii înaintă ochilor”, pe care trebuia să o biruiască. Transgenerațional, și încă vibrând în cugetul contemporan, râvna înaintașilor, prin jertfa lui Cuza, a izbândit. Sub acest arc al visării eterne, la orele astrale ale istoriei naționale, duratele se îmbină, se preschimbă parcă în veșnicie, izvodind înnoită speranță. Ianuarie se detașează ca un asemenea ceas al miracolului posibil.

Fig. 3: Ediții de patrimoniu din opera lui Dimitrie Cantemir în colecțiile Bibliotecilor ieșene. Historia incrementorum atque decrementorum Aulæ Othomanicæ: a. Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu”; traducere

în engleză, Londra: James, John & Paul Knapton, 1734; b. Biblioteca Județeană „Gheorghe Asachi”, traducere în germane, Hamburg: von Christian Herold, 1745.

Fig. 4: Iași, 16 iunie 1935. Moment de reculegere în fața osemintelor Domnitorului Dimitrie Cantemir, cu participarea P.S. Arh. Leu, Prof. Nicolae Iorga, Osvald Racovitza, deputat și primar al Iașului, preotul N. Popescu etc (25)

MEDICI DIN MARAMUREȘ

Dr. NICOLAE REDNIC

Dr. Felix Marian, Baia Mare

S-A NĂSCUT LA 24 noiembrie 1930 în Cavnic (jud. Maramureș). A urmat școala primară în localitatea natală, iar liceul la Baia Mare absolvind în 1951. În urma examenului dat, a fost admis ca student la Facultatea de Medicină Generală a IMF Cluj. În 1957 a susținut Examenul de Stat și a obținut Diploma de Medic de Medicină Generală. Timp de un an a funcționat ca medic stagiar la Spitalul din

Baia Mare. Între 1958-1963 a fost medic de circumscricție în comuna Moisei. În urma examenului de secundariat din 1963 a ales specialitatea de Anestezie și Terapie Intensivă (A.T.I.), cu postul la Spitalul din Baia Mare, secția Obstetrică-Ginecologie.

Timp de un an (1964-1965) a urmat cursurile de specializare în A.T.I. la Spitalul Clinic Fundeni din București. După terminarea cursurilor a lucrat ca medic secundar la Spitalul din Baia Mare. În toamna anului 1966 în urma examenului de specialitate susținut la București, a obținut titlul de medic specialist A.T.I.. A practicat această specialitate timp de 34 de ani fără întrerupere la Spitalul Județean din Baia Mare, până în anul 1992 când s-a pensionat. Și-a continuat însă activitatea cu normă întreagă până în 1995, apoi efectuând „prestări de servicii” până în anul 2000.

A prezentat sau publicat lucrări în domeniul A.T.I. A participat la diferite manifestări științifice medicale. A fost distins cu Insigna și Diploma de evidențiat în munca sanitară cu ocazia Zilei Sănătății în 1977, și a primit Diploma de Onoare cu ocazia împlinirii a 25 de ani de la înființarea Spitalului Județean (1997).

A desfășurat activități social-culturale încă din timpul studenției și ca medic de circumscricție. A făcut caricaturi și epigrame, a fost dirijorul corului din comună, a făcut parte la Baia Mare din echipa de teatru amatori și de dansuri a Sindicatului sanitar. A publicat caricaturi cu texte educativ-sanitare (1974-1980) în foaia volantă „Pentru sănătate”, iar în ultimii ani i-au apărut epigrame în revista „Maramureșul medical”. Poezia sa „Autoservire” a fost inclusă în volumul „Hipocrate se amuză”, o antologie umoristică educativ-sanitară apărută la Editura Medicală (1980). Aici figurează alături de mari scriitori și poeți, medici-scriitori, oameni de teatru, gazetari, oameni de știință ca: Marin Sorescu, Tudor Mușatescu, Victor Eftimiu, Fănuș Neagu, Amza Pelea, Aurel Baranga, Dan Tărchilă, Ion Băieșu, Teodor Mazilu s.a.

Deasemeni a pictat două icoane pe sticlă – reproduceri după autori celebri, expuse într-o biserică la o capelă din Cavnic, în memoria părinților săi.

În 2010 a publicat volumul „Gânduri care dor”, Ed. Casa Cărții de Știință, Cluj Napoca – o selecție a celor mai reprezentative dintre poeziile sale, un debut editorial de mult așteptat.

Noutăți editoriale

ZODIA LUI ORLANDO SUB PANA UMORULUI

Dr. Valeriu Lupu, Vaslui

***Nu sunt vremurile sub om,
ci bietul om sub vremuri***

Miron Costin

În ziua de 6 ianuarie, 2024, a fost lansat în sala Tinart a bibliotecii Județene „Nicolae Milescu Spătarul” volumul de proză scurtă a prozatorului Corneliu Bichineț, cu titlul „Sub zodia lui Orlando”, apărut la Editura ieșeană „Timpul” la sfârșitul anului 2023. Această nouă apariție editorială se constituie într-o dovadă vie a faptului că autorul chiar a acceptat „să se întoarcă la ale lui”, după un periplu îndelungat prin diferite demnități publice locale (vicepreședinte și președinte al Consiliului Județean Vaslui) și naționale (deputat și senator al României), poziții de pe care privește cu umor (când detașat, când implicat) realitățile cotidiene ale timpurilor noastre, nota comună fiind umorul de bună calitate.

Condimentată cu elemente autobiografice autentice și inedite, dar și prezentate convingător și cu aplomb, Corneliu Bichineț, se prezintă în fața cititorilor săi cu o narațiune

plină de sens și calitate, cu care, de altfel, ne-a și obișnuit în prestațiile sale publice. Chiar dacă, cel mai adesea, reflecțiile asupra realităților zilelor noastre sunt acoperite de vâlul tristeții, tratate cu umor însă, aceste realități, cel puțin în cazul domniei sale, devin dezirabile, hazlii și nu lipsite de optimism și speranță.

În cele cinci povestiri (între care una mai lungă decât proza scurtă), pe care cartea le cuprinde, am regăsit, cu satisfacție aș putea spune, aceeași lume pe care autorul o explorează cu acuratețea cunoscătorului, același stil care încântă și descrețește fruntea, aceeași ironie subtilă, nu rareori plină de compasiune, dar și cu note de sarcasm pamfletar, aceeași onomastică sugestivă pentru personajele sale, același limbaj direct, neaoș, de cele mai multe ori colorat cu elemente folclorice, în sfârșit, aceeași abordare critică a vremurilor trecute și actuale pentru că „*nu sunt vremurile sub om, ci bietul om sub vremuri*”, așa cum înțelept constată și ne transmite cronicarul Miron Costin.

De data aceasta, însă, peisajul nu este unul exclusiv rustic, aparținând doar satului românesc cu țăranul său din

totdeauna, ci narațiunea prinde contur într-un mediu mai elevat, în care prejudecata și meteahna omului simplu se regăsesc într-o zonă incertă, ceva între oraș, târg și sat, pe care nici autorul nu o definește cu precizie (*câte ceva din fiecare* - spune el), dar pe care o abordează cu un evident patetism afectiv cu toată gama sa, de la compasiune, până la reverie nostalgică (pg 41).

Este vorba, până la urmă, de o comunitate pestriță, care are în componența sa tot felul de oameni și caractere, cu apucături adânc înrădăcinate care o plasează într-o zonă confuză, dar care nu se dezmințe niciodată în manifestările sale civice. Asta nu-l împiedică pe autor să prezinte zona Negreștiului, mai ales în expresia sa temporală, într-un registru armonic deosebit de m[gulitor, demn (am spune noi) de "Anotimpurile" lui Vivaldi.

Elogiul adus orașului Negrești și locuitorilor săi este unul remarcabil, cuprins, mai ales, în povestirea care dă și titlul cărții "Sub zodia lui Orlando", povestire ce poate fi considerată o adevărată monografie afectivă, pentru care comunitatea ar trebui să-l răsplătească cel puțin cu titlul de cetățean de onoare.

Și aici, în noua sa carte, autorul prezintă cu același talent și dezinvoltură, personaje emblematice pentru epocă, aflate în situații inedite, sugestive însă, pentru a crea, sau ilustra, acea imagine care să impresioneze cititorul, indiferent dacă aceasta este sumbră sau strălucitoare, deprimantă sau plină de optimism. Vom regăsi în fiecare din cele cinci capitole ale cărții, același autentic pe care-l descopeream în "Viața pe caiet", autentic care devine extrem de convingător prin simplitatea sa.

Dintru început trebuie făcută sublinierea că autorul se află în mijlocul evenimentelor pe care le relatează, luând parte efectiv la acțiune în stilul său caracteristic, cu ironie, umor și nu rareori cu tentă satirică până la sarcasm. Prima mărturie ne-o aduce în povestirea intitulată "Șareta" în care, autoironic, relatează cum a pierdut oile dintr-o inabilitate naivă care îl pune în încurcătură pe tatăl prietenului său, Vasile Buzatu, țăran obișnuit cu munca, dar și cu chibzuința celui care agonisește cu trudă și nu-și explică o asemenea naivitate.

Mitruț, fiul lui Vasile Buzatu, își aduce în ograda tatălui său pe prietenul și colaboratorul său cel mai apropiat în importantele poziții administrative la nivelul județului, respectiv; președinte și vicepreședinte, poziții pe care le schimbau cu amabilitate de câteva mandate. Se înțelegeau totuși, dincolo de disputele ideologice și contrele doctrine, autorul chiar personalizându-le atunci când vede (în curtea gazdei) doi țaipi încordându-se, gata să se înfrunte din nimic. "Mitruț, ăștia zici că-s verii noștri. Bărboși și încordați, unul alb și unul negru, mai trebuia unul roșcat și aveam tot spectrul politic, aici, în țarc" aluzie la partidele politice care dominau scena politică a României în primele decenii ale secolului al XXI-lea (pg 19).

Dincolo de amarul existențial pe care bătrânul îl trăia - tocmai își pierdu-se soția, Natalița - cu care conviețuise șaptezeci de ani, nimic nu îl împiedica să se minuneze de stângăcia prietenului fiului său, dând oile, în grija unui cioban fără acte. "Thiii, da și matale domn profesor, multă minte îți mai trebuie..." Bătrânul își frământa căciula, neînțelegând dacă aici e vorba de naivitate sau prostie (pg 21). Până să afle răspunsul (pe care nu știm dacă l-a aflat vreodată), se așezară în jurul unei fripturi și un pahar de vin, iar bătrânul povesti necazul lui cu șareta pe care o promisese Nataliței la nunta lor. Când într-un târziu se învrednicise să i-o facă,

s-a nimerit să fie în plină epocă în care, cei ce aveau câte ceva, erau neapărat capitaliști, cu alte cuvinte dușmani ai poporului.

Cu gândul la bucuria Nataliței, ajuns acasă "Necaz mare. Control. În ogradă președintele C.A.P. șeful de post Mandache cu doi megieși. Ce să mai, încărcău cazanul de țuică într-o remorcă..." (pg 22), ocazie cu care pierde șareta (pe care totuși Natalița apucase să o vadă) și care va ajunge la inginerul Dragu, iar porcul din ogradă, la Mandache. Întruchiparea țăranului gospodar, prevăzător și chibzuit, cu conștiința împlinirii lucrului promis, rămâne un exemplu de adaptare la condițiile vremii când "nu trebuia să ai, ci doar să avem" (pg 20).

O notă aparte pentru Mitruț, a cărui obârșie era una evident țărănească, care știe să adune, dar atunci când a adunat prea mult a uitat să se oprească, pentru că "sărac nu este cel ce nu are, ci cel care vrea mai mult" (spunea cu îndreptățire la vremea lui, Socrate). Și aici mărnimia și înțelepciunea prietenului adevărat (la nevoie se cunoaște), se vedește potrivit atunci când îi va pregăti un loc de penitență pentru a-și ispăși păcatele, pentru că Mitruț scăpase într-o zonă în care, odată ajuns, nu avea cum să se mai oprească. Ironia sorții face ca, spre norocul comunității vasluiene, cei doi prieteni să fie profesori de filosofie, prin urmare, nu rareori abordările și faptele concrete trebuie citite și în cheie filosofică.

Remarcabil este faptul că lumea pestriță în care se mișcă, stârnește nu numai curiozitatea autorului, ci și plăcerea de a descifra realitățile în cheie umoristică, așa cum sugestiv este surprinsă în piesa "Nunțașii", prilej de a descrie obiceiurile locului, dar și orgoliile care fac diferența într-o comunitate, unde toți se cunosc cu toți și unde licoarea bahică, indiferent de formă, dezleagă limbile și netezesc nebănuite căi de comunicare. Prilej pentru autor de a schița și chiar creiona convingător adevărate portrete literare pentru profilul participanților, nu numai ca poziție socială, dar și ca profil interior din perspectiva, nu numai a prezentului, dar chiar și al viitorului.

Sigur, în cazul de față protagoniștii erau mirii; Ticu Pandemie "băiat de cartier și trăind din expediente, într-o garsonieră amărâtă visa la bunăstarea miresei, Gonorica Toiag, care, liberă de contract, prestase ani buni în occident, se întoarce acasă în apartamentul părinților, hotărâtă să se liniștească prin ceea ce știa că vrea; un soț, o familie, un copil, confort și distracție", pe lângă mașina pe care o avea și care furase ochii lui Ticu Pandemie (pg 28).

Interesantă este participarea la nuntă, pentru că, grosul nuntașilor veneau din partea celor două perechi de nași; Spumache Mutelcă, zis spaniolul, cu numeroasa lui echipă de interlopi care dominau piața locală și nu numai și, Arnici Smântână, cu oaspeții săi care făceau notă discordantă prin ținuta lor modestă și mai puțin stilată, timorați și de diferența izbitoare, prin comportament și tupeu, între cele două categorii.

Finalul este unul apoteotic; în timp ce nașul nr 1, Spumache Mutelcă împreună cu concubina sa, Casandra Poalenbrâu, continuă petrecerea și după nuntă, nașul nr 2, realiza dureros condiția sa modestă, mai ales când "suportă privirea tăioasă a soției sale, care oricum se hotărâse ca imediat după nuntă să divorțeze și să plece în lumea largă împreună cu Casandra Poalenbrâu" (pg 34).

Arnici Smântână se hotărî și el, la rândul său, să-și vândă ceasornicăria. "musai să se radă pe cap și să își ia un pseudo-nim, ca orice interlop cinstit" (pg 35). Gonorica Toiag, obosi-

tă, se scufundă în lumea viselor, sforăind "ca un contrabass dezacordat" pe care tânărul soț nu îl acoperi nici cu jetul de apă de la duș (pg 36). În rest, "mulțumiți de viața pe care o duceau, hotărâți să-și poarte copiii la școli, încă nesiguri dacă asta e calea cea bună. Vom trăi și vom vedea" – conchiude autorul (pg 37).

Proza princeps din structura cărții, cea care dă și titlul cărții, este "Sub zodia lui Orlando", în care este prezentată pe larg viața urbei negreștene, mergând până la detalii savuroase, care stârnesc un amalgam de impresii dintre cele mai diverse. Autorul, însă, nu se limitează doar la descrierea idilică a urbei în plină ascensiune, pentru că avea să îl cunoască mai bine odată cu repartitia sa ca profesor de filosofie la cele două licee existente pe atunci în oraș. Dintr-o motivație personală, pe care doar o bănuim a fi de ordin afectiv, autorul încearcă să pătrundă în universul locului, bine reprezentat în plan local începând cu "Tanga" – un local unde se adunau bărbații locului și socializau până noaptea târziu, dacă nu chiar până dimineața.

Local reprezentativ pentru lumea obișnuită unde avea să cunoască multe personaje, ca de pildă pe Boșcodeală, pădurarul care "bea îngrozitor de mult, orice, oriunde, oricât și cu oricine" (pg 61). Este o lume către care autorul vedește o anumită înclinație, pe care vrea să o cunoască din interior conform unui vechi dicton că "toate sunt deșarte" și că "cel ce își înmulțește știința își sporește suferința", iar în viziunea aceluiași lider (Boșcodeală n.n.), adept notoriu a lui Bachus, ar reieși că a te lăsa de băutură "se poate, dar nu se cade" (pg 62).

Al doilea moment important este dominat de relația care domnește în anticamera industriei ospitaliere, cu precădere în baruri. Aici vom vedea cum așteptările financiare și trupești ale comisarului sunt spulberate de Camelia Colțunaș, care nu numai că refuză propunerea, dar și recomandă patronului pe un ton furios să-și aducă nevasta pentru asemenea servicii (pg 65). Reacția femeii este una directă, fără perdea, într-o exprimare neaoșă, pe care autorul o surprinde și o redă fără teama că ar putea jigni hârtia.

Al treilea episod semnificativ din acest capitol este o dispută agricolă între un angajator agricol și un "conațional" pentru care munca și mai ales rigorile agriculturii, fie ele și tradiționale, nu au nici o valoare (pg 67). Conviețuirea pașnică și toleranța pare să învingă până la urmă, totul sfârșind într-o imagine domestică risipită în două planuri, unul cu conotații erotice, iar celălalt cu conotații spirituale. Este o sinteză reușită a relațiilor dintre țărânul trudit și țiganul cârcotaș, al cărei rezultat rămâne întotdeauna în coadă de pește.

O rezolvare a dilemei se prefigurează în episodul următor (al patrulea), când Pițigoi, zis Perforatorul, într-un moment de sinceritate fiind, spune un adevăr fundamental "țiganul nu fură din plăcere, ca românii. Ei fură de nevoie și de foame" (pg 70). Rezolvarea în fapt a problemei depinde de prezența sau nu, a românului acasă. "Dacă e acasă îi cer ce nu am, dacă nu-i acasă îmi iau ce-mi trebuie, nu mai mult (pg71). Ce frumos exemplu ar putea fi.

Dincolo de autentic, zona în care Corneliu Bichineț excelează, cu asupra de măsură, este cea a pitorescului, pentru că – spune autorul "nu poți vorbi despre Negrești ca despre o abstracție" (pg 42). El există ca o realitate heteroclită, cu o viață trepidantă, populată de tot felul de personaje într-o prezentare cel puțin idilică, dacă nu, de-a dreptul seducătoare.

"Aici în mod surprinzător au rămas patru anotimpuri", ironie care este compensată, în schimb, de o prezentare

remarcabilă. Descrierea toamnei, de pildă "e mai frumoasă decât oriunde în lumea aceasta" (pg 44), iar primăvara "ce frumusețe: femeile văruiesc ori vopsesc gardurile, bărbații curăță șanțurile, iar mireasma prunilor înfloriți multicolor și frenetic inspiră la haiducie, muncă și visare" (pg 47), ca, în cele din urmă să concluzioneze poetic că "Primăvara transformă Negreștiul într-o veritabilă gură de rai" (idem).

Nu lipsește o anumită tipologie a oamenilor care poate fi considerată ca o realitate, peste tot și în toate comunitățile urbane sau semiurbane. Din fericire "cei mai mulți sunt gospodarii; bărbați sau femei (pg 50), justițiarii, de regulă lătrăi sau turnători (care își mențin statutul, indiferent de regim); eroii (care apar ca ciupercile după ploaie chiar și în localitățile unde nu s-a tras nici-un glonț la revoluție); înțeleptul, a cărui elocință devine convingătoare după stimularea bahică, ticălosul și prostul (care tind să acapareze mari întinderi geografice), fără a uita hoțul (fie el cu guler alb, fie găinar, spărgător sau hoț de buzunar) și mai ales confrății de etnie rromă mereu într-o ascensiune acaparatorie (pg 50).

Încercând o generalizare a caracterului celor pe care i-a întâlnit, cu care a lucrat, sau s-a întreținut prietenește în orele libere, ajunge la concluzia, pe care o și demonstrează, că "țărânii sunt cei mai harnici și în aceeași măsură mândri, darnici" (pg 85), muncitorii (invocați altădată de regim ca forță conducătoare a societății) "cad victimă șomajului, re-conversiei profesionale sau pomenilor electorale" (idem). Intelectualii (fără ghilimele) "au devenit lacomi și neadaptabili noilor vremuri, răi, se reped cu predilecție la beneficii ca pruncii la biberon". Este și motivul pentru care nu vorbește (deocamdată), despre medici, ingineri, profesori și preoți (pg 85). Așteptăm totuși, o șarjă amicală și pentru aceste categorii, atât de râvnite, dar și hulite, pe care, sunt convins, le cunoaște, cel puțin la fel de bine.

Se oprește totuși la pensionari, cei care după ce au ridicat România (acolo unde, probabil nu va mai ajunge nici odată) și care prin atașamentul lor, probitatea lor morală, cinstea și corectitudinea lor față de stat și societate reprezintă încă, sau ar trebui să reprezinte, reperul moral pentru generațiile ce se succed.

Și cum nota patetică nu putea să lipsească și aici, capitolul se încheie cu evocarea unor ieșiri la pensie în care autorul, cu sensibilitatea lui emoționantă, mărturisește; "Rețin, vreau să rețin numai chipurile demne ale celor care, după ce au zidit România modernă, s-au retras discret într-o zonă crepusculară și-și văd de nepoți și sănătate. În rest peste tot, doar tăcere!" (pg 88).

Nu mai puțin savuros este capitolul al cincilea al cărții, intitulat "Viața la Q- uri", unde ajunge grație avansării sale în structurile superioare ale județului în perioada de declin a regimului comunist. Aici avea să-și ducă existența câțiva ani buni, în condiții mai mult decât mediocre, chiar precare am spune, descrise însă în stilul său caracteristic, adică de a face haz, dar fără necaz. Umorul nu îl părăsește nici o clipă atunci când își descrie garsoniera, extrem de restrânsă ca spațiu, cu o dotare mai mult decât modestă ca utilități și comodități, în care va locui pentru un timp și în care își va găsi sălaș și un foarte bun prieten al său (pg 112).

Dincolo de nota amuzantă și viu colorată printr-un umor savuros, este viața la Q-uri, în care trebuia să coboare în fiecare seară dintr-un automobil somptuos (al conducerii superioare a județului), într-o zonă rău famată a orașului, cu blocuri de garsoniere pentru nefamiliști, populată cu indivizi, de regulă situați la periferia societății. "Seara era cel

mai interesant la Q-uri. Cei care au locuit cândva la blocuri de nefamiliști, pe-atunci știu ce spun. Ceilalți află acum” (pg 113).

Corneliu Bichineț, nu numai că supraviețuiește cu stoicism acestei discrepanțe, dar scoate din ea adevărate perle umoristice desprinse din realitățile momentului și din lumea pestriță în care trebuia să viețuiască. *”Fecioare agroindustriale, scăpate din dublul jug al familiei și al școlii, în căutare de senzații tari, ieșeau la acostat, iar cei câțiva bărbați din blocurile vecine, aproape toți șantieriști și șoferi, beau vârtos, iar scandalurile intrau în programul obișnuit al serii”* (idem).

În fapt, *”Viața la Q-uri”* este o schiță autobiografică tratată cu umor care, nu întâmplător, se leagă de prezența bărbii pe care o râvnea încă din anii preadolescenței și care era incompatibilă cu morala comunistă a vremii. Întâmplările legate de prezența bărbii se intersectează cu momente cruciale din evoluția autorului. Așa de exemplu, primul moment îl reprezintă atmosfera adolescentină din clasa V-C a profesorului Horia Stamatin de la Liceul Pedagogic din Bârlad, pe care îl absolvă în 1972, pe când barba abia mijea. Este prilejul pentru a-și portretiza dascălul de suflet, a cărui dăruire și devoțiune capătă, prin descriere, o notă sadoveniană (vezi Domnul Trandafir) (pg 92).

Apoi episodul Oravița, unde ajunge prin repartitie guvernamentală, când autorul se lovește de cutumele anchilozate ale protipendadei comuniste care renunțase de mult la uniforma muncitorească și trecuse la ținuta burgheză (costum, cravată, pălărie), mașină și șofer, dar nu și barbă (pg 98).

După ridiculizarea celui care s-a legat de barba lui, va intra, totuși, în rând cu cerințele vremii, dându-și barba jos. Se va mai împiedica odată de aceeași *”podoabă facială”* în ultimii ani de glorie comunistă, când intrat direct în rândurile protipendadei comuniste (chiar la cultură), el însuși trebuia să devină un model, cu supliciu subînțeles – de a-și da barba jos. Epocă glorioasă pentru sistem, prilej pentru a descrie o serie de activități care aveau totuși valoare educativ-formativă din perspectivă socială mai ales, și desigur, prin practicarea lor în societate (pg 109).

Discrepanța între poziția socială, nivelul la care își desfășura activitatea și viața la Q-uri, poate părea năucitoare pentru omul obișnuit. Adică cum, viața la Q-uri, în fapt blocuri de garsoniere în care condițiile de trai, calitatea umană a celor care viețuiau acolo, lumea interlopă care făcea legea locului, puteau fi compatibile cu rangul său social? Și totuși, umorul sănătos al omului de spirit găsește nișa necesară hazului, îndeobște vindecător și atât de necesar pe parcursul existenței fiecăruia.

Situația avea să se schimbe radical după revoluție, când autorii acestui act (încă nedefinit în termeni și conținut), îmbracă din nou uniforma vulgului (pulover pe gât, fără cravată), iar barba va deveni chiar necesară *”după revoluție în România dacă n-ai barbă și n-ai făcut făcut câțiva ani de pușcărie, nu poți intra în politică, iar dacă se întâmplă să intri, pleci repede”* (pg 93). Numai că de data asta barba era mai rară și *”înspicată”*, spre deosebire de perioada de glorie din studentie, când densitatea și culoarea atestau tinerețea și vigoarea. *”A căzut o lume. Dacă eram prost mă prăbușeam odată cu ea”* – conchide autorul (pg 114).

Oricât de nepotrivită și chiar grotescă ar fi fost viața la Q-uri, pentru un personaj de talia autorului ajuns în postura de autoritate locală, sub pana umorului capătă valențe măsurate în carate literare prin stil, umor, dar și prin afectivitatea nostalgică a timpului care trece nemilos de repede.

Oricum, barba nu i-a mai jucat feste, pentru că ceea ce înainte de revoluție era un stigmat de tip burghez, blamat de educația și moralitatea comunistă, devine brusc blazon de noblețe în noua conjunctură socio-politică. Și s-a văzut, pentru că întors la Negrești, și-a reluat activitatea didactică considerându-o ca un nou început. Lucrurile aveau să se deruleze în spiritul experienței anilor anteriori, care aveau să-l conducă din nou către vârful ierarhiei noii societăți, de data asta în forurile superioare ale noii democrații.

În noua conjunctură, abordarea realităților cu simțul umorului inteligent și liber exprimat, aveau să încălzească, repetat și benefic, atmosfera încărcată a acestor foruri de încrâncenată dezbatere democratică.

De remarcat și aici că tema sărăciei rămâne una dominantă. *”Șomaj peste tot. Tristețe. Plecări peste hotare. Familii destrămate. Ordonanțe. Filme video. Violuri. Într-un cuvânt democrația noastră autentică”* (pg 129). Desigur, într-o asemenea lume, moralitatea și buna cuviință e greu să-și găsească locul, mai ales, când *fecioarele agroindustriale* ieșeau seara în căutare de senzații tari.

Ită de ce nu lipsește nici zona în care omul își înneacă amarul în băutura, dar și trăiește extazul optimismului debordant, acolo unde nume cu rezonanță locală, precum; Empedocle Harașpincă, Othonel Zghiheară, Țipău Tescovină, Motanul Mendeleev și, mulți, mulți alții ca ei, se manifestă cu dezinvoltură. *”De ce beau așa mult necăjiții ăștia Zărulă? Răspuns prompt. Fără replică. De foame”* (pg 128). Pentru că din nou spusele cronicarului, *nu sunt vremurile sub om, ci bietul om sub vreme*, rămân mereu actuale.

Este și tema ultimelor trei episoade din structura capitolului sugestiv intitulat *”Empedocle Harașpincă”*, în care personajele enumerate mai sus își găsesc locul binemeritat. Cum însă *”vremea vremuiește”* bilanțul ultimului episod este unul trist, pentru că dintre toți *”a rămas, în picioare, doar Simion Radu, care, încă, n-a trecut pe apă”*.

Nici denumirea localului unde se realizau aceste întruniri, eminentamente bahice, nu rămâne același. De la *”Tamba”*, pe care autorul o cunoaște încă din tinerețea sa, până la *Câteaua leșinată*, trecând prin *La Crăcană*, se va opri la Bardezi (Bar de zi n.n.), păstrându-și, totuși, locul privilegiat în urbe, *manageriată* însă, în termeni moderni, ca *”unitate de alimentație publică”*, de noua generație, în fapt de fiica Magdalenei Foraibăr.

Deasupra tuturor însă, autorul, Corneliu Bichineț (C.B.), onorându-și blazonul în calitate de discipol al lui Charles Baudelaire (deasemenea C.B.), care spunea; *”cine știe să bea un pahar de vin bun, va găsi în el sclipiri de geniu, picături de umor, dar și de amor”*.

Oricum, autenticitatea narațiunii este asigurată de nota autobiografică care rămâne dominantă pe tot parcursul cărții, autorul fiind parte integrantă din suita personajelor pe care le-a descris și pe care le-a cunoscut nemijlocit. De aici și autoironia blândă, dar și umorul sănătos, nu rareori cu accente satirice.

”A căzut o lume – conchide autorul – iar în urma ei nu au rămas decât câteva gânduri răzlețe” (pg 130) pe care (am adăuga noi), Corneliu Bichineț, pendulând între reverie și nostalgie, le evocă cu umor, dar și cu regretul timpului fără întoarcere.

Concluzionăm și noi, citându-l pe Tudor Arghezi: *”Carte frumoasă, cinste cui te-a scris”*.

Diverse

VIOLENȚA CONJUGALĂ!

Dr. Geta Elena Răducanu, București

FĂRĂ SĂ EXAGERĂM, putem afirma că aproape întreaga presă relatează cele mai sinistre acte de violență – crime, violuri, bătăi, furturi, sechestrări de persoane – și multe alte fărâdelegi de neînchipuit. Consultați, specialiștii în domeniu, medici, psihologi și juriști, dau cele mai variate răspunsuri, în care sunt incluse: mediul familial de viață și cultură, factorul genetic, alcoolismul, tulburările psihice strada și multe altele, alcoolism și gelozie. Violența, sub orice formă s-ar manifesta, lasă puternice amprente fizice și psihice, mai ales aceea conjugală. În acest sens există studii interesante făcute atât de americani și englezi cât și de francezi, unele dintre ele fiind prezentate cu ocazia unor congrese și simpozioane internaționale. Astfel, într-o publicație franceză de specialitate care se ocupă cu probleme de medicină și psihologie, în special ale familiei, se arată că în Franța, peste două milioane de femei sunt anual victime ale violenței conjugale, ocupând locul trei în lume, după S.U.A. cu cinci milioane de cazuri și Anglia cu trei milioane. În ansamblul său – se arată în aceeași publicație – fenomenul nu este nou, Societatea admitând timp îndelungat faptul că femeile sunt supuse violenței soțului. Merită de reținut faptul că în secolul al XIV-lea, un paragraf din „*Dreptul comun*” al lui Bruges stipula că „soțul care-și bătea soția sau o tăia, nu comitea nici o infracțiune, dacă ea supraviețuia”. În anii 1989 și 1990, circa 10% din căminele franțuzești erau atinse de violență conjugală, în timp ce în anul următor procentul a ajuns la 12%. Din aceste cazuri de violență, 85% au avut loc în casă, conflictul având ca suport alcoolismul, în timp ce, din cele 15% de cazuri din afara căminului, impactul dintre soț și soție a avut ca mobil gelozia și probleme de ordin material. Victimele au fost femei între 20 și 45 de ani, dintre care 2/3 au fost fără ocupație. De asemenea, s-a mai constatat că în urma deselor acte de violență, poliției i s-au adresat doar femeile din mediul defavorizat sub aspect material, în timp ce femeile cu situația materială bună s-au adresat atât medicului cât și avocatului. Studiile și sondajele efectuate au scos în evidență caracterul violenței, care s-a manifestat sub trei forme:

- fizic (palme, pumni, lovituri de picioare, tăieturi și arsuri);

- moral și psihologic (amenințări, remarci neplăcute, șantaj, teroare psihologică);
- sexual (contacte sau acte sexuale contra voinței femeii, perversiuni sexuale).

De cele mai multe ori, aceste forme de violență conjugală au fost combinate.

Medicii și psihologii au arătat că bărbații folosesc violența pentru a-și dovedi superioritatea sau, mai frecvent, pentru a-și masca eșecurile din viața socială. De frica represaliilor femeile respective îndură violența deoarece au învățat să treacă peste integritatea lor personală pentru a păstra stabilitatea și imaginea exterioară a căminului lor. Progresiv, voința acestor femei se anihilează, însă.

Ele se simt vinovate, trăiesc în situație de eșec și termină prin a se izola. Din nefericire, din rândul lor se recrutează cele care încearcă rezolvarea conflictului prin sinucidere. În această situație de marcantă deprimare psihologică, ele ar trebui să reclame situația lor unor factori de responsabilitate, dar nu o fac decât foarte rar. Acest lucru presupune, într-un fel și o părăsire de cămin – de teama represaliilor soțului; în plus, lipsa de autonomie: lipsa unui sprijin material, a unui loc de muncă și a locuinței, le face să renunțe la libertatea de acțiune.

În concluzie, atât medicii cât și psihologii și juriștii susțin ideea ca aceste femei să aibă curajul anunțării factorilor de răspundere din societate despre tragedia vieții lor; să conteze pe solidaritatea de vecinătate pentru a responsabiliza partenerul de viață ca autor social, să apeleze la formațiunile care apără interesele și drepturile femeii și să nu admită compromisuri ce-i pot știrbi demnitatea umană.

Între timp, o sinteză a variantei problematice a violenței conjugale, tratată cu încă destulă superficialitate în România, dar care în multe țări precum Franța, Anglia, S.U.A., constituie o preocupare majoră a organelor de stat și a celor de specialitate.

VIAȚA – SIMBOLUL EXISTENȚEI NOASTRE TERESTRE

Dr. Claudia Lucia Ionescu, București

VIAȚA! Simbolul existenței noastre în Universul fără de sfârșit. O formă superioară de mișcare a materiei care de peste trei miliarde de ani își semnează prezența în marele catalog al timpului, ca sinteză integratoare a tuturor proceselor mecanice, fizice și chimice care au loc în organism. De aceea, apariția ei continuă să preocupe atât cercetătorii cât și marele public. Iar dintre toate formele de viață prezente pe Pământ, cea mai fascinantă evoluție o reprezintă omul, în cele circa 270 de zile petrecute înainte de naștere. După două săptămâni de dezvoltare intrauterină embrionul uman are 2 mm lungime, pentru ca la finele lunii a doua lungimea-i să fie de 2-3 cm și greutatea de 10-12 g. V-ați gândit vreodată că din acest minuscul „mormoloc” va ajunge un om în toată firea, poate un savant, un mare sportiv, o tânără și frumoasă manechin, un medic și – de ce nu – un scriitor ori un om de afaceri? Dar să nu ne oprim aici și să urmărim fantastica aventură a dezvoltării ființei umane. La finele lunii a treia are lungimea de 9 cm și greutatea de 50-55 g, lună în care se diferențiază și sexul său. Aceasta este de altfel luna care hotărăște – pe lângă împrejurările de mai târziu – și soarta fiecăruia dintre noi. Și de aceea, poate că ne-am pus vreodată și întrebarea: Ce am fi realizat în viață ca femeie sau dimpotrivă, ca bărbat?... Către finele lunii a patra, fătul are 16-18 cm lungime și cântărește 270 g, iar în cea de-a cincea lună, lungimea sa ajunge la 20-25 cm, (cât un papillon) și gre-

utatea 650 g ... ceva mai mult decât o pâine. Iar dacă în luna a șasea el are lungimea de 30 cm și greutatea de 1000 g, în luna următoare mai crește în lungime cu 5 cm și în greutate cu 750 g. În luna a opta când lungimea sa a atins 40-45 cm și greutatea 2500 g, capacitățile sale fiziologice îi permit supraviețuirea, în caz de naștere prematură. Și acest lucru se mal întâmplă când și când. În fine, în luna a noua – când a ajuns la termenul de naștere – lungimea sa are 45-50 cm și greutatea variază între 3000-3500 g. Tot timpul cât fătul se dezvoltă în uterul matern, el beneficiază de protecția acestuia sub toate aspectele, legătura vitală asigurând-o cordonul ombilical. În lichidul amniotic protector, ferit de orice fel de alte contacte mecanice, la o temperatură constantă de 37 de grade și poate fi asemuit cu un mic cosmonaut în imponderabilitate. De aceea, actul nașterii în care este implicat, cu ajutorul medicului ginecolog și al mamei, înseamnă trecerea oarecum brutală de la o formă plăcută de coabitare, la alta zgomotoasă, luminoasă, cu o temperatură și presiune diferite de cele din „blândul culcuș” al mamei. În această situație, nemaîntâlnită până atunci – în care primele contacte cu aerul îl obligă aproape instinctiv să respire „pe cont propriu” – el trage cu disperare primul țipăt, în semn de dezacord cu tot ceea ce i se întâmplă și acceptă noua situație numai după ce este (în mod firesc) primit cu dragoste și căldură la sânul protector al mamei.

ÎNTRE MIRACOL ȘI TERAPIE

Studenti medici Matei Ionescu și George Răducanu, București

PIATRĂ, este numele generic dat mineralelor și rocilor dure. Piatra prețioasă, sau scumpă, nestemată, rară, reprezintă aprecierea făcută unui mineral cu aspect atrăgător și duritate mare, întâlnit rar în natură și utilizat pentru confecționarea bijuteriilor și podoabelor cum sunt: diamantul, rubinul, safirul, smaraldul etc. Dar există și pietre semiprețioase folosite în confecționarea unor obiecte de podoabă și ornament, pietre cu aspect atrăgător și cu o duritate mai mică, în această categorie intrând: unele varietăți nobile de cuarț, calcedonie, opalul, granații, turmalina, perlele, corali, chihlimbarul etc. Când privește piatra lunii, ea este o varietate de feldspat potasic cu reflexe albastrui, considerată ca o foarte bună piatră semiprețioasă. Cunoscute încă din antichitate și chiar mai de mult timp, toate aceste nestemate și-au mai găsit și o altă întrebuințare, pe lângă aceea de podoabă care „dădea o măreție” celei ce le purta. Este vorba atât despre efectul lor magic cât și de cel (mai ales) terapeutic, numit mai târziu litoterapeutic.

Diamantul – piatră prețioasă constituită din carbon pur, cristalizat în sistemul cubic, formată la presiuni și temperaturi foarte înalte în cadrul unor roci eruptive – arabii îl foloseau în cazuri de otrăviri și de alungare a tristeții. El mai era socotit și ca o piatră ocrotitoare contra trăsnetului, nălucirilor, insomniilor, provocând transă. Dar se mai spunea că are și putere contra veninului de șarpe, ciumei și de păstrare a dragostei în familie...

Rubinul – care este un oxid de aluminiu cristalizat în sistemul hexagonal și a cărui culoare roșie este dată de adaosul de oxizi de crom – romanii îl foloseau împotriva bolilor de orice natură, el fiind totodată socotit și ca stimulator de curaj și inteligență...

Safirul – având aceeași compoziție ca rubinul și a cărei culoare albastră este datorată adaosului de oxizi de titan și

fier, cea verde conținutului de oxizi de vanadiu și crom, iar cea galbenă oxidului de nichel – era utilizat în Evul Mediu contra accidentelor ecvestre, durerilor oculare și ca iertător de păcate...

Smaraldul, denumit de greci și „piatra strălucirii” este un silicat de aluminiu și beriliu, având culoarea verde datorată sărurilor de crom. Anticii credeau că vindecă epilepsia și stimulează cunoașterea viitorului.

Calcedonia, este un bioxid de siliciu sub o formă intermediară, între amorf și cristalizat și era considerat vindecător de boli de ficat și stimulent în război...

Perlele care sunt formate din carbonat de calciu, erau folosite de chinezi în tratamentul variolei, bolilor hepatice, epilepsiei, ușurarea durerilor la naștere și ferirea morților de descompunere...

Jadul, este piatra prețioasă cu cele mai multe atribuții mistice care, așa cum arata și Mircea Eliade „joacă rol esențial în Societatea chineză antică, formează simbolică, alimentează psihologia”. Jadul mai era apreciat și ca doctorie a nemuririi, conferindu-i organismului o longevitate ieșită din comun...

Pietrele prețioase pe care le purtau... cu multă grandoare regii indieni, șahii persani, sultanii, nobilii greci și romani, cavalerii diferitelor ordine și fețele mari bisericesti, bancherii, sunt și azi la fel de căutate și credința în puterile lor divine se menține și-acum ca și calitățile lor deosebite generate, pare-se, de cauze astrale... Totuși, indiferent de aceste aspecte, chiar dacă unele dintre ele se abat de la suportul științific, nu trebuie să ignorăm posibilitatea ca, în anumite situații, efectul lor medical, terapeutic să fie datorat, atât autosugestiei, cât și unor însușiri magnetice și radioactive.

EVOLUȚIONISMUL TRANSFORMIST ȘI CREAȚIONISMUL ȘTIINȚIFIC ÎN VIZIUNE PAULESCIANĂ

Dr. Valeriu Lupu, Vaslui

Introducere; Cu privire la apariția și evoluția vieții pe pământ, două teorii își dispută întâietatea. Prima, *evoluționismul transformist*, o concepție pur materialistă bazată pe observațiile lui Darwin în cunoscuta sa carte „Despre originea speciilor prin selecție naturală, sau preservarea raselor favorizate în lupta pentru viață”. A doua, *creaționismul științific* bazată pe observațiile lui Karol Linne care spune că „Numărăm atâtea specii câte dintru început a creat Ființa Nemărginită” și care preia concepția biblică a genezei în încercarea de a-i da o bază științifică. Cu toate limitele ei, concepția darwinistă a fost preluată de știință ca fiind singura în măsură să explice apariția și evoluția vieții pe pământ.

Nicolae C Paulescu, personalitate cunoscută și recunoscută în domeniul medicinei și biologiei și contemporan cu ascensiunea doctrinei materialiste, având propriile concepții, nu putea să nu se aplece asupra acestei probleme care frământa lumea științifică. În câteva prelegeri, ce-

lebre la timpul lor, dar și după, el își exprimă explicit și cu argumente greu de combătut, concepția sa despre viață, și evoluția ei pe pământ. Este vorba de „Finalitatea în Biologie”, „Materialismul”, „Gенераția spontană și Darwinismul față cu metoda experimentală” și „Noțiunea de Suflet și Dumnezeu în fiziologie”.

Critica viziunii materialiste asupra lumii

Concepția sa avea să stârnească nu numai interesul general, dar și polemici aprinse în lumea științifică de la noi, dintre care istoria reține pe cele cu profesorul Nicolae Leon (botanist) de la universitatea din Iași și profesorul Dimitrie Voinov (zoolog) de la universitatea din București. Argumentația paulesciană și maniera de abordare polemică a fost atât de elegantă și la obiect încât, Titu Maiorescu, le-a publicat integral în „Convorbiri Literare” pentru folosul tinerimii universitare, iar Taton Rune, în cartea sa „Istoria generală a Științei” le considera ca fiind *polemica secolului al XX-lea*

Pentru că, rezumând deficiențele doctrinei materialiste în explicarea vieții, Paulescu este foarte categoric și neconciliant, concluzionând:

1. materialismul neagă caracterul de finalitate care operează în lumea viețuitoare diferențiind-o de materia brută, întrucât nu o poate explica, în plus acceptând-o "și-ar dăruia propria dogmă", ceea ce era imposibil pentru o doctrină care are pretenția că este în posesia adevărului absolut;

2. generalizează fenomenele naturii, reducând ceea ce se petrece în lumea viețuitoare la cele din lumea neînsuflețită, prin negarea unicului caracter distinctiv, finalitatea, cu alte cuvinte - spune Paulescu - materialistii confundă ființa vie cu cadavrul său;

3. doctrina materialistă consideră că în natură nimic nu ar exista înafara a ceea ce cade sub incidența simțurilor noastre. Ori se știe foarte bine că sub aspectul percepției, simțurile ființelor vii sunt limitate, atât ca tipuri de energie pe care le percep (mecanică, termică, luminoasă, acustică, fără a percepe energia electrică, magnetică sau chimică decât atunci când se transformă în unele din formele de mai sus), cât și ca întindere la nivelul scalei lor de exprimare;

4. materialismul nu poate explica în nici-un fel manifestările vitale; morfologice și fiziologice, derularea lor după un plan prestabilit care rezidă în fiecare individ al unei specii și nici evoluția în vederea subzistenței și reproducției, deci perpetuarea speciei din care individul face parte;

5. cu atât mai mult, nu poate explica caracterul conștient al unor fenomene de relație, cum sunt instinctele și actele voluntare, bine reprezentate la specia umană, dar care se regăsesc în diferite grade pe întreaga scară a vieții.

Întrucât materialismul recurge la analogii forțate (asemănarea corpurilor materiei brute cu corpurile ființelor viețuitoare), neagă finalitatea în biologie nefiind capabil să o explice, utilizează termene "care spun mai mult decât faptele pe care le reprezintă" (viață, evoluție, transformare...), Paulescu consideră doctrina materialistă ca antiștiințifică, pentru că depășește limitele logicii științifice, negând științei caracterul de cunoaștere prin cauze și biologiei caracterul de finalitate ce operează pe întreaga scară a lumii viețuitoare.

La rândul lor, materialistii, conștienți de limitele doctrinei lor și în fața întrebărilor care, asemenea lui Paulescu, și le puneau multe spirite luminate ale timpului, și-au însușit, cu compromisurile de rigoare, teoria lui Darwin pentru explicarea vieții și evoluției ei pe pământ. Într-adevăr, teoria darwinistă reușește să demonstreze că viața a apărut succesiv pe Terra, recunoaște finalitatea ca notă distinctivă a lumii viețuitoare în raport cu materia brută, dar nu ca una voită, ci fortuită (ca rezultat al întâmplării), iar varietatea speciilor ce populează astăzi pământul, de la unicelulare la ființe superioare, ar fi rezultatul transformării progresive în timp a unor specii în altele prin variabilitate, ereditate și selecție naturală.

Cu toate limitele ei această teorie a fost îmbrățișată imediat de materialisti și de lumea științifică. Primii, pentru că înlătura ideea finalității și creației, deci postulatul lui Linne „numărăm atâtea specii câte dintru început a creat Ființa nemărginită”, iar ceilalți, pentru că era singura teorie coerentă, logică și se sprijinea pe argumente care la acea vreme păreau bine fundamentate. Mai mult, cu toa-

te controversese pe care le-a stârnit chiar din momentul apariției (1859) și până astăzi, teoria darwinistă a rezistat timpului, așa încât de atunci nu există tratat de referință în domeniul biologiei care să n-o includă ca doctrină cheie în explicarea evoluției vieții pe pământ.

Critica darwinismului privind evoluționismul transformist

Ideea evoluționismului și transformismului în lumea viețuitoare exista până la Darwin. Unul din cei mai convingători promotori a acestei idei a fost Lamarck, care arată că speciile (ca și rasele) nu sunt fixe, ci se transformă unele în altele sub influența selecției naturale, ceea ce ar explica multitudinea speciilor și apariția lor succesivă pe pământ. Cum la vremea lui (sec al XVIII-lea), istoria vieții pe pământ era considerată de numai câteva mii de ani (paleontologia și geologia încă nu-și spusese cuvântul), iar noțiunile de variabilitate, ereditate, caractere ereditare și transmiterea lor nu erau demonstrate, susținerea acestei teorii era dificilă. Progresele pe care știința le realizează în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea, creează premisele fundamentării teoriei lui Lamarck, ceea ce va reuși Darwin într-un mod foarte convingător.

Paulescu reușește să demonstreze că multe din aceste aserțiuni sunt false și unele din ele chiar antiștiințifice. Așa de exemplu, toate observațiile acumulate în biologie și care ar atesta transformarea, fie ea directă (în natură) sau indirectă (artificială), ca și observațiile din domeniul paleontologiei sau embriologiei, se referă la rase și nu la specii. Pe de altă parte, nu s-a putut demonstra transformarea unei specii în alta, nici acum nici în trecut. Prin urmare, „darwinismul extinde și generalizează la specii observațiile făcute pentru rase, eludând intenționat criteriile care definesc speciile.

Or, specia cuprinde totalitatea indivizilor care au moștenit de la părinții lor un anumit număr de caractere specifice: morfologice, fiziologice și psihologice care le definesc. Rasele, la rândul lor, cuprind indivizi care au suferit o serie de modificări ale caracterelor nespecifice, dar păstrează caracterele specifice speciei și astfel nu încetează să aparțină speciei din care fac parte. Este adevărat că speciile au apărut succesiv, dar la întrebarea: care este evoluția speciilor și care sunt cauzele eficiente ce au condus la multiplicarea și apariția lor succesivă? teoria darwinistă nu poate răspunde pentru că:

1. dacă această transformare s-a produs cândva ea ar trebui să se producă și astăzi, ceea ce observația ființelor viețuitoare nu a probat în timp;

2. speciile nu au suferit nici-o modificare care să le depășească limitele. Specimenele de acum peste 6000 ani descoperite în piramidele Egiptului sunt identice cu cele de astăzi. Ele și-au îmbunătățit condiția de supraviețuire prin diversitatea raselor noi, mai bine adaptate mediului înconjurător mereu schimbător doar prin selectarea caracterelor nespecifice favorabile, fără a înceta, însă, să aparțină speciei în cadrul căreia au apărut;

3. proba timpului, invocată de darwinisti pentru susținerea teoriei lor, cade dacă se are în vedere pentru organismele superioare faptul că de-a lungul a mii de ani nu s-a observat apariția nici unei specii noi, iar pentru unicelulare (a căror viteză de înmulțire este extrem de mare) exemplul cu mucor mucedo (o mucidee), la care dacă se schimbă

mediul de cultură ia aspectul de levură cu prețul însă a diminuării capacității de reproducere (fecunditatea) până la dispariția acesteia, este suficient de demonstrativ;

4. Încrușările între specii, întâmplătoare sau induse, au ca rezultat hibridi (dacă supraviețuiesc) care sunt fie infertili (catârul), fie în caz de fecunditate (ovicaprele și leporizii) după câteva generații se întorc la unul din tipurile specifice speciei care i-au dat naștere. De altfel Guerin Menville pentru animale și Naudin pentru plante au demonstrat fără echivoc aceste aspecte.

Speciile care nu se adaptează sunt sortite dispariției, nicidecum transformării. Supraviețuiesc speciile care au capacitatea de a se adapta mediului în continuă schimbare și această aserțiune este valabilă pentru lumea viețuitoare în totalitatea ei.

Argumentația genetică împotriva darwinismului

Selecția naturală, invocată de Darwin, prin cele trei mecanisme: variabilitatea care ar fi nelimitată și nedeterminată, transmiterea ereditară a caracterelor noi dobândite și lupta pentru existență în care exemplarele speciei cel mai bine dotată supraviețuiesc și se reproduc, a stârnit numeroase controverse, în special din partea geneticienilor:cu

Astăzi se știe foarte bine că variabilitatea nu este nici nedeterminată și nici nelimitată. Cele două modalități prin care variabilitatea se exprimă: recombinarea și mutația, bine cunoscute astăzi geneticienilor și biologilor, operează în sensul conservării tipului specific speciei și nu transformării lui. Au, prin urmare, un efect de preservare a caracterelor specifice speciei, adică a acelor caractere care o definesc ca entitate în lumea viețuitoare.

Astfel recombinarea genetică, în fapt reasortarea și redistribuția materialului genetic provenit de la cei 2 gameți, prin cele 3 tipuri: genomică (unirea gameților), cromozomială (după fecundare, ce permite o variabilitate extrem de largă) și genică (între genele perechi, care permit o variabilitate înfinită), nu poate fi concepută decât în cadrul speciei. Observația și experimentul au arătat că diferențele dintre specii fac imposibilă nu numai încrușarea între ele, ci chiar coabitarea. În sprijinul acestei afirmații vine așa zisa izolare reproductivă, bine demonstrată astăzi, care operează prin două modalități:

1. izolarea prezigotică (înaintea unirii gameților), determinată de izolarea geografică, ecologică, temporală, comportamentală, la care se adaugă aspecte fizice, chimice și biologice care împiedică unirea gameților de specii diferite;

2. izolarea postzigotică, ce se traduce prin nesincronizarea materialului genetic, diferit ca program de evoluție și dezvoltare pentru fiecare specie, rezultatul fiind moartea embrionului, dezvoltarea anormală a acestuia sau/și infertilitatea.

Mutațiile, la rândul lor, pe care s-a pus mare preț în explicarea transformismului și evoluționismului, mai ales după lansarea teoriei mutațiilor a lui De Vries, s-au dovedit a fi la fel de conservatoare ca și recombinarea. Astfel, mutațiile genomice și cromozomiale conduc la aneuploidii sau poliploidii în primul caz, sau la monosomii și polisomii în al doilea caz, realizând configurații genetice incompatibile cu viața, sau în cel mai bun caz, produc indivizi malformați sau infertili.

Rămâne doar mutația genică care este mai subtilă și poate produce modificări fenotipice neutre, dăunătoare

sau favorabile. Acestea din urmă, prin selecție și transmitere ereditară, realizează subspeciile sau rasele în cadrul speciei. Astfel, genele sunt de fapt unități operaționale formate din genă structurală și genă reglatoare (operoni), sunt perechi (alele), exprimarea lor fiind diferită în funcție de starea de homozigotism sau heterozigotism (dominant sau recesiv), iar numărul lor acoperă practic întreaga paletă de adaptare la condițiile de mediu în care individul urmează să trăiască, exprimarea lor fenotipică fiind în funcție de acesta.

În plus, la nivelul genelor operează un alt mecanism și anume: reversia genică care consistă în apariția, în cazul unei mutații genice, a unei alte mutații (mutație supresivă) cu scopul de a anula mutația apărută, mai ales atunci când este dăunătoare. Prin urmare, variabilitatea este limitată numai la recombinarea și mutația genică și determinată de condițiile de mediu în care individul se dezvoltă, strict în cadrul speciei prin existența - în potenția - în genotipul individului a acestor posibilități. Ceea ce preia și transmite ereditatea sunt doar mutațiile genice favorabile, mutații care nu pot interesa decât fenotipul și numai dacă acestea se regăsesc în celulele germinale (gameți). Dacă se limitează numai la celulele somatice, ele vor dispărea odată cu individul. Mai mult, selecția naturală operând la nivelul structurii genice, recunoaște 3 mecanisme:

1. eliminarea unei extreme ce se abate de la genotipul speciei (tipul direcțional);
2. eliminarea ambelor extreme deviate (tipul stabilizator);
3. eliminarea cu precădere a caracterelor dobândite mai degrabă, decât transmiterea lor (tipul disruptiv).

Iată deci că nici variabilitatea genetică, nici ereditatea și nici selecția naturală nu susțin transformarea speciilor, ci evoluția în cadrul speciei prin adaptarea la condițiile mediu schimbătoare ale mediului în care ființa trăiește.

Nici încercările de a demonstra transformismul prin datele de paleontologie, anatomie comparată sau embriologie, evocate sau argumentate, nu rezistă în fața analizei și logicii științifice. De altfel, Paulescu, o denumea ultima punte darwinistă pentru salvarea doctrinei.

Bazele creaționismului științific

Într-adevăr, studiul straturilor profunde ale scoarței terestre arată prezența vieții sub forma cea mai simplă (unicelulară - bacterii) încă de acum 3,5 miliarde ani. Pe măsură ce ne apropiem de straturile mai noi, se întâlnesc fosile ale formelor de viață din ce în ce mai evolute: plante, animale inferioare, animale superioare. Aceste observații arată că viața a apărut succesiv pe pământ, ca o înlănțuire de necesitate a formelor de viață.

De exemplu: fără bacterii evoluția vieții nu ar fi de conceput pentru că ele fac legătura directă dintre materia brută și materia vie, concurând la dezvoltarea plantelor prin azotul pe care-l fixează, dar și prin procesele de putrefacție și lichefiere a organismelor vii a căror viață a încetat, realizând astfel circuitul elementelor materiei în natură, ca să nu mai vorbim de simbioza și comensualismul multor specii bacteriene cu organisme superioare în scopul realizării unor funcții (digestie, imunitate, etc.).

Plantele, la rândul lor, sunt singurele viețuitoare capabile să sintetizeze hidrocarbonatele și să asigure nevoile de oxigen prin fotosinteză, datorită existenței fermentului

verde (clorofila), fără de care lumea animală nu ar exista, nefiind capabilă să-și asigure cea mai importantă sursă de energie – hidrocarbonatele. Deși fosilele descoperite au demonstrat succesiunea vieții pe pământ, ele nu aduc mărturie în favoarea transformismului, decât doar diferențe de adaptare în cadrul aceleiași specii și constatarea că unele specii au dispărut de-a lungul timpului. Prin aplicarea sofismului „post hoc, ergo propter hoc” (tot ce apare după ceva, derivă din acest ceva) s-a încercat explicarea descendenței, deși logica elementară arată că inversul poate să nu fie posibil, adică derivația nu impune descendența.

De-a lungul timpului istoric, de când omul a fost capabil să-și înțeleagă natura, observația atentă a arătat că viața nu a apărut spontan, ci ca urmare a evoluției ființelor viețuitoare în cadrul speciilor, ca un proces continuu de regenerare a vieții. În egală măsură, de-a lungul a mii de ani nu s-a observat transformarea nici unei specii în altă specie pe Terra, ci doar subspecii sau rase, care nu sunt altceva decât variante ale tipului specific speciei, ca urmare a procesului de adaptare a acestora sub acțiunea factorilor de mediu.

Știința și tehnica nu a reușit să reproducă viața decât pornind tot de la viață, iar codul genetic care s-a dovedit a fi artistul desăvârșit, despre care vorbea cu admirație Paulescu, este extrem de conservator în ceea ce privește menținerea tipului specific speciei, atât sub aspectul recombinației genetice cât și sub aspectul mutațiilor.

Ceea ce se poate modifica oarecum în timpul evoluției unei specii este doar fenotipul, prin exprimarea unor gene mutante, sau existente deja în structura genetică și nicidecum genotipul, a cărui modificare s-ar reflecta negativ asupra fecundității individului în cauză, urmarea fiind dispariția speciei. Așadar, departe de a tranșa problema în favoarea transformismului darwinist, genetica a demonstrat dimpotrivă, fixitatea și imutabilitatea speciilor, ceea ce de fapt a anticipat și demonstrat Paulescu.

Bazat pe argumentația științifică susținută de faptele de observație, aplicând logica științifică și rigorile metodei experimentale, Paulescu a cerut efectiv excluderea din știință a doctrinei materialiste și a darwinismului ca fiind antiștiințifice.

Prima, pentru că susține supremația materiei asupra lumii, nefiind capabilă să explice viața și apariția ei decât speculativ, iar a doua pentru că nu poate explica apariția speciilor decât prin transformism care s-a dovedit o eroare.

Atitudinea lui Paulescu, care argumenta științific poziția sa de la înălțimea catedrei, nu a trecut neobservată. Poziția, și mai ales demonstrația sa, a stârnit controverse aprinse în lumea științifică a timpului său dominată de oameni pentru care materialismul era o profesiune de credință. De altfel progresele științifice și revoluția industrială creau impresia că omul este măsura tuturor lucrurilor și stă în puterea lui să stăpânească și să domine natura, context în care părea justificată concepția filosofică despre materialitatea lumii, totul reducându-se la materie și energie.

Dintre personalitățile autohtone care au încercat să-l combată pe Paulescu, două s-au remarcat, prin aceea că au provocat răspunsul savantului în revista „Convorbiri literare”, întrucât chiar lui Titu Maiorescu (directorul re-

vistei) această polemică științifică i s-a părut foarte interesantă și instructivă.

Primul a fost profesorul Nicolae Leon de la catedra de biologie a Facultății de Medicină din Iași, care în două articole pune la îndoială argumentația lui Paulescu în combaterea teoriei “generației spontanee” și a “transformismului darwinist”.

Deși teoria originii vieții pe pământ prin generație spontană a fost definitiv scoasă din știință prin demonstrația lui Pasteur, erau încă destui oameni cu pretenții de savanți care să o susțină, mai ales după ce Haeckel lansase teoria monerelor ca forme primitive de viață și pentru care profesorul Leon (elevul și discipolul lui Haeckel) dovedea un cult pe care-l profesa cu ardoare. Răspunsurile argumentate ale lui Paulescu, nu numai că demolează complet afirmațiile profesorului Leon, dar se constituie și într-o lecție de atitudine, onestitate, acuratețe și spirit critic, în limitele buneii cuviințe și decenței pe care omul de știință trebuie să le aibă atunci când afirmă și susține ceva.

Parcurgând maniera în care Paulescu răspunde punctual criticii, dar și lecția de morală științifică pe care i-o administrează acestui materialist cărcotaș și îndărătnic, rămâi cu senzația unei ridiculizări cum nu se poate mai jenante. Dincolo de realizările sale, cert rămâne faptul că din acest penibil, profesorul Leon și-a creat o oarecare notorietate peste timp, numai pentru că a îndrăznit să combată viziunea profund științifică a unui gigant cum era Paulescu.

Al doilea nume din peisajul academic românesc a fost Dimitrie Voinov, profesor de zoologie la Facultatea de Științe din București, materialist convins și adept al transformismului darwinist, personaj care imediat după instaurarea regimului comunist în România avea să devină academician, în noua formulă a Academiei Române, participând activ la restructurarea ei pe principii comuniste.

În două articole publicate în Convorbiri literare „Transformism ori Paulism” și „Fiziologie sentimentală”, D. Voinov critică vehement două lecții ținute de Paulescu în fața studenților Facultății de Medicină „*Generație spontană și Darwinismul față cu metoda experimentală*” și „*Noțiunile de suflet și Dumnezeu în Fiziologie*”. Fondul acestor articole este o critică materialistă tipică, fără argumentație științifică, prin care neagă cauzalitatea chiar în cadrul materiei brute, susține nefondat darwinismul și ridiculizează noțiunile de cauza primă și secundă argumentate de Paulescu.

Negând forța ca mod de manifestare a energiei, de care fizicienii și matematicienii uzează pentru a calcula efectele la nivelul materiei, confundând fecundația cu fecunditatea, folosind organele atavice și rudimentare pentru a susține transformismul, Voinov atrage chiar și reacția unui matematician (Periețeanu) care a simțit nevoia să-i corijeze elegant confuziile pe care le făcea în domeniul matematicii, știință exactă care nu admite speculațiile.

În stilul său caracteristic, elegant și onest, în două articole de răspuns publicate în aceeași revistă, Paulescu reia argumentația și demonstrează punctual falsitatea afirmațiilor unui materialist și darwinist îndărătnic, ridiculizându-l întocmai ca pe profesorul Leon, situația devenind de-a dreptul penibilă pentru Voinov în cel de-al 2-lea articol „Dovezi nevalabile”.

Multe din afirmațiile lui Paulescu folosite ca argumentație în această celebră polemică științifică aveau să se ade-

verescă în anii ce au urmat prin descoperirile științifice, chiar în timpul vieții lui Voinov (rolul timusului, hipofizei etc.).

Cu toate acestea Voinov nu își schimbă poziția. Realizează însă ceva în plus față de Leon și anume; numește demonstrația lui Paulescu "Paulism" ceea ce prin prisma timpului pare o consacrară, chiar dacă la început termenul s-a dorit o ironie usturătoare.

Desigur Paulescu, prin convingerile sale, se înscrie în curentul creaționist, adept al principiului lui Linne care spune „*Există atâtea specii pe pământ câte dintru început au fost create de Ființa nemărginită*”. Fără prejudecată, aplicând metoda experimentală, logica științifică și dovezile științifice acumulate de-a lungul timpului, Paulescu reușește să demonstreze fără echivoc că: așa cum în materia brută energia este agentul (cauza) care produce efectele cunoscute, tot așa în lumea viețuitoare, supuse unei finalități precise, trebuie să existe un agent (cauză) care să determine evoluția ei. Prin aceasta Paulescu conferă creaționismului calitatea științifică care, chiar dacă nu poate fi demonstrată experimental prin probă sau contra-probă, ea nu contravine nici unui fapt bine stabilit pe care știința îl cunoaște.

Chiar dacă pe alocuri gândirea paulesciană pare că prezintă conceptul biblic privind apariția și evoluția vieții pe pământ, calea demonstrației științifice nu este părăsită. Mai mult, Paulescu face uz de numeroase fapte de observație care acoperă întreaga paletă a lumii viețuitoare și citează o bibliografie extrem de bogată de nume ilustre în domeniul biologiei, și nu numai, care nu numai că recunosc finalitatea, ci îi recunosc și caracterul voit, coordonat, supus voinței unei inteligențe superioare.

Creaționismul științific se deosebește net de creaționismul clasic, iar Paulescu, prin aplicarea metodei experimentale, instrument de bază a cercetării științifice, a contribuit decisiv la această diferențiere. Cu toate acestea, neodarwinistii, care încă domină lumea biologilor, refuză să-i ateste creaționismului calitatea de știință, uzând de câteva argumente care nu corespund adevărului. Astfel, acuza că pământul ar avea numai câteva mii de ani de existență nu mai este susținută de nimeni, cu atât mai puțin de adepții creaționismului științific care subscriu ideii demonstrate că vârsta pământului este de aproximativ 4,5 miliarde de ani.

Faptul că viața a apărut pe pământ acum 3,5 miliarde de ani începând cu forme inferioare, de asemenea, nu este negat. Nu este negată nici evoluția către forme superioare, dar nu prin transformarea gradată sau în salturi a unor specii în altele.

În concluzie

Evoluția în viziunea creaționismului științific presupune apariția succesivă a vieții de la forme inferioare pentru a asigura evoluția unor specii mai evoluate, deci mai întâi a formelor celor mai simple (bacterii), apoi progresiv protisti, fungii, plantele și în cele din urmă animalele, înlănțuire în timp absolut necesară, pentru că viața la scara animală superioară este de neconceput fără existența etapelor intermediare. Dar această evoluție privește viața în ansamblul ei, fără ca ea să depășească cadrul strict al speciei care este imuabilă și imutabilă, așa cum o demonstrează faptele de observație, genetica și logica științifică. Ceea ce se reproșează tendențios creaționis-

mului științific ar fi, în opinia lui Raven și Johnson, următoarele:

1. Nu ar fi susținut de nici-o observație empirică.

Or, creaționismul demonstrează clar că lumea viețuitoare, indiferent la ce nivel de dezvoltare s-ar afla, prezintă un caracter de finalitate ce constituie trăsătura distinctivă a vieții, este imanentă și ignorată de ființa căreia-i coordonează existența. Această finalitate este susținută de morfologia vitală și fenomenologia vitală, elemente proprii și caracteristice lumii viețuitoare, întâlnite la orice nivel de dezvoltare a vieții.

2. Principiile creaționismului științific nu ar porni de la observație așa cum se întâmplă în toate ramurile științei.

Or, Paulescu elaborează argumentările tocmai plecând de la faptele de observație culese din natură, supuse apoi analizei științifice și experimentului. De la faptele de observație ajunge la cauze, pentru că însăși știința este cunoaștere prin cauze, afirmă savantul.

3. Prezentările creaționismului ar conduce la ipoteze neverificabile și false.

Se uită în fapt că știința operează cu ipoteze, ca de pildă teoria eterului care completează spațiul dintre corpurile astrale, sau teoria cuantică, ipoteze care chiar nedemonstrate sunt admise în știință, pentru faptul că îndeplinesc condiția necesară de a nu intra în contradicție cu fapte bine stabilite. În aceeași măsură, în biologie, faptele de observație și încercările de a obține specii noi au eșuat, ceea ce arată clar că transformismul nu poate fi probat, este deci antiștiințific deoarece contravine unor fapte bine stabilite.

Cu toate acestea și în contradicție cu evidența, evoluționismul transformist este acceptat ca instrument de lucru. Deși viața nu a putut fi reproducută, iar teoriile privind apariția ei nu sunt decât pure speculații, cu toate acestea sunt acceptate ca științifice, deși nimic din arealul științific nu le susțin. Mai mult, este de domeniul evidenței faptul că viața este atât de bine codificată, atât de perfectă în derularea ei individuală sau colectivă, supusă unei finalități atât de evidente, încât e greu de crezut că materia, în inerția ei, să fi ajuns la propria ei cunoaștere prin inteligența umană.

Dacă creaționismului i se reproșează definirea spiritului ca fiind de origine imaterială, darwinismului i se poate reproșa în aceeași măsură că nu poate demonstra nici apariția vieții pe pământ și nici transformarea speciilor în procesul evoluției vieții. Cu toate acestea ofensiva materialistă, sprijinindu-se pe darwinism, avea să câștige teren, impunându-se ca o filosofie de viață, între care și justificarea războaielor în cadrul luptei pentru supraviețuire, a căror consecințe sociale și politice au fost dramatic percepute de umanitate, începând cu revoluția franceză și culminând cu comunismul.

Dincolo de percepția materială a lumii, dincolo de posibilitățile omului de a-și apropia natura prin capacitatea sa de a o pătrunde și modela, rămâne totuși esența vieții, care depășește cu mult capacitatea omului de a o explica și înțelege. Paulismul - ca teorie - reușește să demonstreze tocmai acest aspect, confirmând concepția filosofică actuală că ființa este de fapt o structură duală: cu o componentă materială, comună și vremelnică, și o componentă spirituală, de esență divină, nemuritoare și care asigură armonia vieții și transcendența.

S.U.A. DE LA IZOLAȚIONISM ȘI NEUTRALITATE LA STATUTUL DE SUPRAPUTERE

Prof. Liviu Tătaru, Baia Mare

COLONIILE ENGLEZE de pe coasta americană a Atlanticului au fost „dotate” cu trupe ale metropolei, pilon al stăpânirii Coroanei peste ocean, nu atât în raport cu coloniștii proprii, cât cu coloniile altor metropole aflate în apropiere. Deoarece aceste metropole erau „aproape totdeauna în război între ele, aceste războaie... au fost purtate și în colonii”, arată William Z. Foster. Mai precis, acestea căutau să-și smulgă una altelea coloniile adjudecate prin descoperirile geografice stipendiate de ele, însoțite de gestul simbolic al înfingării steagului național în pământurile nou descoperite.

Dacă Spania și Portugalia și-au partajat anticipat cuceririle din America de Sud și cea Centrală prin două tratate sub oblăduirea Papei, puterile maritime ce au colonizat America de Nord nu au căutat și nu au găsit un asemenea mediator. Acestea erau Anglia, Franța și Olanda.

Numărute războaie de mică amploare s-au dat între posesiunile coloniale ale celor trei metropole, pentru ocuparea unor noi întinderi de teritorii în interiorul continentului, concomitente adesea cu luptele duse contra triburilor de indieni. Acestea au fost uneori antrenate în luptele dintre coloniile engleze, franceze și olandeze, de o parte sau de alta. Trupele reprezentând autoritatea metropolei își construiau un fel de castre, numite forturi, a căror linii succesive au marcat etapele cuceririi și înaintării stăpânirii ei.

Numele lor s-au păstrat simbolic până azi. Coloniștii și-au creat, cu consimțământul autorităților reprezentând metropola, milițiile cetățenești, un gen de forțe paramilitare cu scop de autoapărare ori pentru a servi ca o rezervă a armatei. De atunci s-a încetățenit cutuma dotării civililor cu arme de foc, ca mijloc de autoapărare față de infractori, indieni, dar și de fiarele ce abundau în teritoriile împădurite (De altfel, aceleași motive, mai puțin indienii, explică și permisiunea posesiunii armelor de foc la rușii ce au ocupat Siberia după 1600).

Între aceste miliții, trupe neregulate și nepermanente, și trupele engleze reprezentând autoritatea îndepărtatei metropole, a existat o perioadă de colaborare, acestea nefiind percepute ca trupe de ocupație. A contribuit la aceasta și unitatea de origine, limbă și obiceiuri, soldații și ofițerii englezi nefiind priviți ca niște străini.

Pe măsură ce metropola a aplicat măsuri tot mai discriminatorii față de coloniile de pe coasta de Est, obligând pe reprezentanții ei să le pună în aplicare, această solidaritate etnică a slăbit, dar nu a dispărut (în războiul pentru independența coloniilor, comandantul trupelor engleze s-a cam lăsat bătut).

În acest război s-au confruntat o armată regulată, dar luptând fără un ideal și fără o motivație, cu una de cetățeni, animați de ideea de libertate, care i-a atras și o solidaritate internațională. Conducătorii coloniștilor au știut să profite de rivalitatea anglo-franceză pentru a obține sprijinul Franței, datorat și geniului diplomatic al lui Benjamin Franklin, trimis în misiune la Paris.

Marchizul La Fayette și grupul de ofițeri francezi trimiși să consilieze armata coloniștilor, alcătuită prin reuniunea milițiilor cetățenești, au fost animați de o sinceră solidaritate și empatie pentru cauza lor, independența.

Războiul de eliberare al coloniilor americane s-a internaționalizat, prin polarizarea pe direcția liniilor de fractură dintre marile puteri europene, în continuă re-așezare. Franța a încheiat un tratat de alianță cu coloniile răsculate în februarie 1778, Spania i-a urmat exemplul în anul următor, iar Olanda în 1780. Flotele celor trei aliați o depășeau pe cea engleză. „Războiul se ducea acum în Europa, în America de Nord și de Sud, în Marea Caraibilor și Asia. Franța a pus la dispoziția S.U.A. mari sume de bani, uriașe cantități de echipament și a aruncat împotriva Angliei jumătate din forțele ei terestre și întreaga forță navală” (Al. Vianu, p. 17).

Rezultatul a fost înfrângerea Angliei și recunoașterea independenței S.U.A. prin Tratatul de pace de la Paris, din 3 septembrie 1783. Mai mult, Anglia a cedat Statele Unite uriașă regiune de la Munții Alleghani la Mississippi, ținuturile nordice până la Canada și în Sud până la Florida. După obținerea independenței, a început expansiunea demografică spre Vest și Sud, pe amintitele teritorii atribuite de fosta metropolă. După 1800, „Statele Unite se află în fața unui val de imigranți foarte puțin omogen în toate privințele”, a unui aflux „la început subțire, ca un firicel de apă, apoi crescând fără încetare până când se transformă într-un șuvoi torențial” (René Rémond).

În anul în care se adoptă constituția (1789), se dă și un act legislativ extrem de important, Ordonanța referitoare la NV. Aceasta atribuia organizarea noilor teritorii de expansiune demografică autorităților federale, în detrimentul fiecăruia dintre cele 13 state fondatoare, componente ale Uniunii.

Aceste teritorii puteau deveni autonome, dar pe măsura populării până la 60.000 de locuitori puteau obține fiecare calitatea de stat, ca un statut de „*deplină egalitate... cu cele treisprezece state constitutive*” (Rémond, p. 53).

În 1792, primul stat nou constituit a fost Kentucky, iar în 1959 ultimul stat recunoscut fiind Hawaii, numărul lor ajungând la 50.

Preocupate de expansiunea într-un teritoriu fără titulari statali (exceptând Mexicul), în care pretenții erau în aceeași măsură îndreptățite și neîndreptățite, pe seama unor băștinași prea slabi să-și apere posesiunile, oricum prea mari și nevalorificate, Statele Unite au preferat izolaționismul față de restul lumii.

La data proclamării doctrinei Monroe: America pentru americani (1823), S.U.A. nu erau capabile să impună o hegemonie panamericană, dar și-au propus-o pentru viitor. Oricum, îndepărtate geografic de teatrul marilor confruntări geopolitice, inexpugnabile din cauza separării de restul lumii prin cele două oceane limitrofe, S.U.A.

și-au putut permite izolaționismul și menținerea unor forțe militare minore în comparație cu marile puteri europene. Nu aveau dușmani de care se teamă și nici motive să cheltuiască fonduri costisitoare pentru armată.

Puținătatea forțelor militare a ieșit în evidență la începutul celui de-al doilea război, și ultimul, ce a avut loc pe propriul teritoriu: este vorba de războiul de secesiune dintre anii 1861-1865.

Lincoln a fost obligat să ceară Congresului trei înrolări succesive de voluntari, din cauza insuficienței trupelor disponibile. Un trimis special al României în Statele Unite constata că, dacă statele secesioniste „*organizau milițiile lor cu cea mai mare atenție*”, cele nordiste nu dispuneau decât de „*regimente de voluntari comandate de ofițeri improvizați (...) fără... nici o cunoștință militară*” (Al. Vianu, p. 107). În fapt, nici unii, nici alții, nu dispuneau de o armată regulată, botezul focului fiind trăit pe rând de contingentele neinstruite ori având o pregătire sumară.

Lincoln și-a dat seama că a subestimat puterea armatei sudiste și a fost obligat la succesive înrolări. Prima a angajat 75.000 de voluntari pe o perioadă de 3 luni („sezonul” obișnuit la convocarea milițiilor, dar și a cetelor nobiliare în feudalism).

Dovedindu-se neîndestulătoare, s-a mai legiferat o înrolare, de data aceasta de 500.000 de voluntari. Dar cum, între timp, sudiștii au introdus serviciul militar obligatoriu, sporindu-și considerabil efectivele, Lincoln a fost obligat la a treia înrolare de voluntari, ce s-a dovedit un fiasco, prezentându-se doar 80.000 de combatanți, față de 300.000, cât s-a estimat.

Congresul a trebuit să dea Legea serviciului militar obligatoriu, după modelul Confederației sudiste. Trei factori au contribuit, în final, la victoria Nordului: eliberarea sclavilor, legiferată în 1863, superioritatea tehnologiei militare a nordiștilor și sprijinul popular pentru Uniune. Pentru prima dată într-un război modern ori premodern, s-au aflat față în față peste un milion de soldați în fiecare tabără. Asemenea dimensiuni a armatelor și dotarea costisitoare a fiecărui combatant în condițiile dotării sale cu armament mai sofisticat și mai scump, au impus un deziderat devenit indispensabil pentru o armată modernă. Aceasta rezidă într-o infrastructură națională producătoare de armament și muniții suficient de dezvoltată, pe lângă posibilitățile financiare de a o susține.

După istoricii militari, războiul de secesiune a fost cel dintâi în care s-a folosit tehnologie militară avansată în ambele tabere. Muscheta a fost înlocuită cu pușca cu repetiție cu țeava ghintuită, inventată puțin înainte. Folosirea ei a impus adăpostirea în tranșee și în adăposturi individuale.

Artileria Uniunii era formată din tunuri moderne, cu repetiție, produse de puternica industrie „nordistă”. Bine dezvoltată, „*industria americană și-a sporit cu repeziciune producția și a asigurat frontul cu toate cele necesare*” (Al. Vianu, p. 112). Pentru prima dată s-a experimentat cu succes trecerea industriei la producția de război. Șantierul naval de la Atlantic au realizat și ele această trecere, producând nave cuirasate și mine submarine. Cuirasatul „Monitor” a fost primul vas blindat, având tu-

nuri cu turelă pivotantă, ce a deschis o nouă eră în istoria războiului naval. Căile ferate au fost folosite pentru transportul rapid al trupelor – neexistând încă mijloace auto – iar telegraful de câmp a anticipat folosirea telefoniei de campanie.

Este considerat primul „război total”, întrucât au fost folosite toate mijloacele disponibile pentru victorie, inclusiv terorizarea populației civile ca formă a războiului psihologic, prin distrugerii sistematice, orice fairplay fiind abandonat (Al. Vianu, p. 113).

Jules Verne descrie, cu minuțiozitate și entuziasmul ce-i erau caracteristice, invențiile tehnice și tactice apărute în timpul războiului ce a dat însuși numele romanului: Nord contra Sud. Imediat după victoria Nordului și refacerea Uniunii, armata ei a fost redusă de la 1 milion de oameni, în 1865, la 183.000, în noiembrie și la 25.000 la sfârșitul lui 1866, cea mai mare parte a navelor de război fiind vândute (Al. Vianu, p. 131).

Dezinteresul pentru forțele armate a fost parțial și temporar deoarece, după 1881, S.U.A. s-au antrenat în competiția pentru ceea ce Hilferding a desemnat sub „formula”: lupta pentru împărțirea și reîmpărțirea lumii.

S-au acordat credite tot mai mari pentru flota de război, al cărei tonaj a urcat de la locul 12 în 1881, la locul 5 pe plan mondial, în 1893 și la locul 3 în 1900 (Al. Vianu, p. 219).

S.U.A. au devenit interesate de crearea unui „imperiu maritim” propriu, format din puncte strategice de interes militar și comercial, urmând exemplul Marii Britanii.

În 1889 se produce prima intervenție deschisă a S.U.A. în politica mondială, când obține protectoratul asupra insulelor Samoa din Oceanul Pacific, împreună cu Anglia. În 1893, Republica Hawaii, nou constituită, devine dependentă de S.U.A. pentru ca 5 ani mai târziu să fie anexată. În urma intervenției din anii 1899-1902 în Filipine, acest arhipelag intră sub dominația americană, după ce Cuba devenise și ea protectorat american. În sfârșit, după ce Anglia renunță la pretențiile asupra istmului Panama în favoarea S.U.A., în 1901, doi ani mai târziu statul Panama îi concesionează construirea canalului interoceanic ce urma să lege Atlanticul de Pacific.

Construcția lui începe în 1904, concesionarea însemnând, în fapt, stăpânirea americană „a perpeduidad”. S.U.A. au intrat, astfel, în „clubul metropolelor”, ieșind din izolaționismul în care s-a complăcut până atunci, bazându-se în special pe forța navală.

Războiul mondial ce se „prepara” în surdina necesită, însă, mai ales, forțe terestre. În ultimele două decenii înaintea izbucnirii lui, marile puteri din Europa îl pregăteau asiduu. „*Întâietatea pe continent în domeniul pregătirilor militare o deținea Reichul Wilhelmian*” (Mircea N. Popa, p. 118 și urm.). Între 1875 și 1900, efectivele active și cele de rezervă ale armatei germane a crescut de la 1,2 milioane de oameni la 3,1 milioane.

Cu un an înaintea izbucnirii Marelui Război, cum avea să i se spună, această armată avea sub arme 37.000 de ofițeri, 108.000 subofițeri și 648.000 de soldați, în total aproape 800.000 de combatanți. În spatele acestor efective stătea o enormă industrie de război, aptă să susțină nu numai aceste efective, ci și cele mult mai numeroase

ale rezerviștilor. Serviciul militar obligatoriu pregătea temeinic efectivele trecute în rezervă după fiecare ciclu de încorporare.

În 1914, Franța avea efective cu numai 20% inferioare celor ale Germaniei, cu toate că avea o populație de două ori mai mică. A neglijat, însă, dotarea cu artilerie grea.

Anglia, dedicată înarmărilor navale, avea o armată terestră foarte mică, mizând, ca pe vremea lui Napoleon, pe inexpugnabilitatea insulei în condițiile supremației maritime în Canalul Mânecii.

Franța, Anglia și Germania cheltuiau circa un sfert din resursele bugetare pentru armată și pregătirile militare.

Germania a reușit, în foarte scurt timp, să ocupe locul II în lume în privința flotei de război, după cea engleză, dar superioară acesteia la „capitolul” submarine.

Care era situația armatei americane? Din nou, neglija-rea forțelor terestre ieșit la iveală, ca în 1861. În aprilie 1917, S.U.A. aveau sub arme doar 200.000 de oameni, „nepregătiți pentru un război modern, ca cel în curs pe pământul Europei”. De aceea, după ce S.U.A. s-au hotărât să intre în război de partea Antantei, pe la jumătatea lui, „din punct de vedere militar, contribuția (ei) imediată... a fost neînsemnată” (Mircea Popa, p. 351). La început, armata americană a trebuit să recurgă la livrările franceze de armament și muniții, industria americană fiind doar la începutul trecerii la producția de război.

Dacă la început S.U.A. au avut o participare anemică, au reușit apoi să „doteze cu toate cele necesare o armată de 4 milioane de oameni într-un an și jumătate, dotați cu toate cele corespunzătoare”. Din nou s-a văzut ce înseamnă pentru forța unei armate baza industrială pe care se sprijină.

Armata americană a rupt echilibrul de forțe din Europa nu pentru că „a utilizat întreaga ei capacitate de luptă”, Hindenburg și Ludendorf cerând armistițiul având în vedere „nu atât catastrofa militară strategică de la acea dată, cât, mai ales, cea inevitabilă în viitor”. Ei au avut în vedere „uriașa capacitate a industriei americane, care s-a mobilizat la lucru în slujba războiului” (M. Popa, p. 351, p. 352).

Împlinirea, recent, a 100 de ani de la începutul Marelui Război a venit cu o serie de reconsiderări istoriografice, inclusiv găsirea unei noi explicații pentru defetismul celor doi strategii germani ce au cerut armistițiul, pe lângă cea a cumpănirii potențialului industriei de război americane raportată la cea germană. Istoricul american Paul Johnson mai vede o cauză a atitudinii lor în încrederea în principiile celor „14 puncte” enunțate de președintele american Wilson în ianuarie 1918.

El dorea o pace fără anexiuni și contribuții, adică fără despăgubiri de război și amputări teritoriale în favoarea vecinilor Germaniei (P. Johnson, p. 33). Degeaba a încercat, însă, Wilson, să-i determine pe Clemenceau și Lloyd George să nu impună Germaniei o pace aducând mai mult a dictat. Aceștia, și mai ales Clemenceau, au vrut să pedepsească Germania, motivând că doar ea era vinovată de izbucnirea războiului (astăzi devine tot mai clar că vinovăția Marelui Război se împarte în mod egal între marile puteri). S-a mers pe principiul recompensei pentru învingători și al pedepselor pentru cei învinși,

confirmând-se încă o dată dictonul *Vae victis!* (*Vai de cei învinși!*).

Revenind la atitudinea celor doi mari strategii ai armatei germane, vom preciza că ei aveau atunci la dispoziție o armată capabilă să poarte războiul „încă mult și bine”. Dar cum nu erau fanatici și fiindcă nu li s-a cerut capitularea necondiționată, ca generalilor naștiți mai târziu, ei au înțeles că, în final, nu au șanse de succes și că ar fi păcat să mai producă în mod inutil nenorociri și pagube.

S-au încrezut în promisiunile verbale ale președintelui american și atunci când au fost chemați să semneze Tratatul de pace au constatat că promisiunile vehiculate au fost încălcate și că „acceptaseră un armistițiu pe care acum îl considerau o escrocherie” (Paul Johnson). Un membru al delegației americane, participant la semnarea Tratatului de la Versailles, a sesizat umilirea la care a fost supusă delegația germană. „Era ca și cum oamenii ar fi fost invitați să-și semneze propriile condamnări la moarte” (Paul Johnson, p. 34). Portes îi vede ca principali vinovați pentru această pace – dictat pe conducătorii Angliei, Franței și Belgiei, ce „l-au obligat pe președintele american la compromisuri” (p. 27), în vreme ce Paul Johnson vede „lucrătura” în chiar sânul delegației americane, în care consilierul pentru probleme de securitate – colonelul House – l-ar fi „instigat să renunțe la «punctele» sale” (p. 27).

Ezitările lui Wilson și cedările lui în fața învingătorilor au creat multor americani impresia inutilității participării țării la acest război și au determinat Congresul să nu valideze Tratatul de la Versailles.

Prevederile sale au creat terenul pentru al doilea război mondial prin ascensiunea lui Hitler, ce a câștigat adeziunea unei mari părți a poporului german prin invocarea sa permanentă ca un act de nedreptate. În rândurile americanilor, Tratatul a fost privit doar ca un succes al negustorilor de arme, cetățenii dorind o „neutralitate absolută” față de Europa (Portes, p. 30).

Cu această stare de spirit a trebuit să lupte Franklin Delano Roosevelt atunci când, după izbucnirea celei de-a doua conflagrații mondiale, a vrut să alinieze țara în tabăra antifascistă. A trebuit să manifeste prudență, răbdare și multă diplomatie pentru această aliniere și din cauza prezenței, în cadrul ei, a Uniunii Sovietice, o asociere „pe cât de neprevăzută, pe atât de nefirească” cu Stalin, după cum constata o biografă a acestuia (Elena Dundovich, p. 64).

Din nou, sprijinindu-se pe uriașa ei industrie și economie, S.U.A. „se dotează cu o formidabilă producție de război” (Portes, p. 30). Aceasta nu slujea doar dotării armatelor proprii, ci și celor ale Angliei și Uniunii Sovietice, ce i-au devenit aliate.

La 15 august 1941, Winston Churchill și Roosevelt s-au întâlnit la Conferința Atlanticului, de unde i-au adresat un mesaj lui Stalin, prin care îi promiteau sprijin împotriva agresiunii hitleriste. Au urmat mai multe delegații americane și britanice la Moscova, urmate de semnarea, la 1 octombrie 1941, a Protocolului numărul 1 de livrări de armament anglo-american către Uniunea Sovietică, în proporție de 1/2 la 1/2, mai întâi prin portul Arhanghelsk, iar apoi și prin Iran.

A urmat Protocolul numărul 2 etc., ajutoarele fiind trimise printr-un șir continuu de convoaie, din 10 în 10 zile. Ambasadorul sovietic la Londra, Maiski, a reușit să obțină din partea lui Churchill sistemul de contract și închiriere numit „lend-lease”, în locul plății directe în numerar, ceea ce l-a determinat și pe Roosevelt să procedeze la fel (Maiski, p. 190).

Încă înaintea acestor livrări sistematice sosea la Arhanghelsk primul convoi miliar cu ajutoare, la 3 august 1941. Ele au sporit cantitativ după 29 septembrie 1941, când s-au stabilit modalitățile de colaborare între cele trei mari puteri, la întâlnirea tripartită de la Moscova, între Molotov, Harriman și Beaverbrook (L. Loghin, p. 105).

Mărimea ajutorului american pentru Uniunea Sovietică ne este dezvăluită în detaliu de istoricul militar rus Victor Suvorov, rămas el însuși stupefiat de ceea ce i-au dezvăluit arhivele. Cantitățile de diferite furnituri erau impresionante. Era vorba de 427.000 de camioane Studebecker, cele mai bune din lume, de 50.000 de jeepuri Willis, 35.000 de motociclete, 1981 de locomotive, 11.000 de vagoane, 9.680 avioane de vânătoare, 2.770 de bombardiere, 5.800 de tunuri antitanc, 8.200 de tunuri antiaeriene, 473 de milioane de proiectile de artilerie (!), 3,8 milioane tone de alimente, 15 milioane perechi de bocanci militari, 3,7 milioane anvelope de cauciuc „și altele la nesfârșit”, consemnează istoricul militar rus (V. Suvorov, p. 105-106).

Acestea au fost transportate de la 1 octombrie 1941 până la 31 mai 1945 prin 2.600 de încărcături de nave de transport, totalizând 17,4 milioane de tone. Soldații sovietici au ajuns să se încălze cu bocanci militari americani, să mănânce în tranșee conserve de carne americane și să se deplaseze pe front, acolo unde era posibil, cu camioane americane.

Pentru acest uriaș ajutor anglo-american, Stalin a „mulțumit” la doi ani după terminarea războiului prin înfierarea celor care i l-au trimis ca „ațățatori la război”, „imperialiști anglo-americani”, „dușmani ai democrației și socialismului”.

Englezii, și mai ales americanii, au luptat contra statelor Axei pe mai multe fronturi și teatre de operațiuni, practic peste tot. Date fiind caracteristicile teatrelor de operațiuni pe care au trebuit să acționeze anglo-americanii, au dus mai ales lupte aero-navale în Pacific și Atlantic. Americanii au dezvoltat o doctrină ce supraevalua capacitatea și importanța aviației strategice, folosite într-un război „total” ori „psihologic” contra orașelor germane, într-un mod ce sfida „minima moralia”. Că această aviație nu era un panaceu universal este demonstrat de miza pusă pe forțele terestre sovietice, trupele de uscat hotărând până la urmă înfrângerea adversarului, alungarea sa de pe niște teritorii și luarea lor în stăpânire.

Luptele terestre presupun cele mai grele sacrificii umane, mai ales în ofensivă, ori mareșalii sovietici nu erau așa de „sensibili” la acest „amănunt” precum occidentalii, ce preferau eforturi materiale uriașe pentru a-și minimiza pierderile umane. Ocuparea unor teritorii cât mai vaste, indiferent de pierderi, era pentru Stalin un mijloc de a extinde imperiul sovietic și regimul comunist.

Așa se explică de ce el a acceptat rolul ingrat de armată de sacrificiu pentru forțele sale armate. La sfârșitul războiului, spune David Priestland, Uniunea Sovietică era într-o stare jalnică, stoarsă de puteri, marea victorie fiind una „à la Pyrrhus”, „statul sovietic reușind cu greu să facă față haosului, dezordinii, sărăciei și criminalității” (Priestland, p. 351). Această situație, de care era direct vinovat prin politica sa dezastruoasă, nu l-a oprit pe Stalin de a refuza planul Marshall, o mână întinsă statelor afectate grav de război pentru a-și reface economiile și nici de a-și împila din nou poporul prin pregătirea unor confruntări militare cu foștii aliați ce l-au salvat de la înfrângere. Nici nu s-a gândit să respecte angajamentul asumat la Ialta, prin Declarația asupra Europei eliberate să „«stabilească cât mai repede posibil, prin alegeri libere, guverne care să fie expresia voinței popoarelor»” respective.

Roosevelt, fire nesuspicioasă și încrezătoare, nu și-a putut închipui fățărnicia lui Stalin, hotărât să comuniceze și să sovietizeze țările ocupate de Armata Roșie în înaintarea ei. Ocuparea lor a decurs din succesiunea operațiunilor militare, Armata Roșie înaintând pe un front larg, de la Baltica la Adriatica și nu din vreo împărțire a Europei în sfere de influență la cele 3 conferințe interaliatate. Se atribuie în special conferinței de la Ialta perfectarea unor asemenea aranjamente între Roosevelt, Churchill și Stalin și chiar o trădare a popoarelor din Europa Centrală și de Sud-Est prin „cedarea” lor în mâna sovieticilor.

Neagu Cosma, într-o istorie a Securității comuniste, insinuează că *deoarece „România își pierduse independența de stat în urma unui târg rușinos între samsarii politici (!?) care semnaseră documente fără să le tremure mâna”* au condamnat-o „la ceea ce a devenit în următorii ani de la terminarea războiului” (N. Cosma, p. 100).

Nu a fost vorba de nici o împărțire în sfere de influență, ci de asumarea răspunderii comune față de soarta țărilor și popoarelor eliberate. Atunci când Roosevelt a aflat de negocierea „procentelor” privind România și Grecia între Stalin și Churchill în octombrie 1944, fără știința sa, i-a transmis premierului englez, prin ambasadorul său că „Președintele nu este de acord”, iar secretarul de stat Cordell Hull s-a opus cu hotărâre împărțirii lumii în sfere de influență (Nicolae Baci, p. 296, p. 119).

Harry Truman, ajuns președinte în urma morții subite a lui Roosevelt, a adoptat o poziție fermă față de încălcările flagrante ale amintitului punct din Declarația asupra teritoriilor eliberate.

Persecutarea liderilor partidelor burgheze, nereprezentarea lor adecvată în organele executive și sprijinirea fățișă a comuniștilor în acapararea puterii constituiau tot atâtea încălcări ale amintitei prevederi, ca și, în plus, tergiversarea organizării de alegeri libere. După ce a pierdut alegerile, Churchill a plecat, în februarie 1946, într-o vizită în S.U.A. Împreună cu Truman au ajuns la concluzia că trebuiau adoptate măsuri ferme pentru a bara calea expansionismului sovietic și, prin aceasta, a comunismului, ce se manifestă nu numai în Europa, ci și în Asia (China, Coreea, Vietnam). Truman l-a însoțit pe ex-premierul britanic la Fulton, unde acesta a rostit celebrul său discurs din 5 martie 1946: „*De la Stettin din Marea Baltică până la Trieste în*

Marea Adriatică, o cortină de fier a coborât pe întregul continent. În spatele ei stau capitalele vechilor state din centrul și estul Europei... Toate aceste frumoase capitale și populațiile acestor țări zac acum sub zona de influență sovietică... (și) sunt strict controlate de Moscova. Partidele comuniste, inexistente în aceste țări din răsăritul Europei, au fost promovate partide conducătoare și urmăresc peste tot să obțină un control absolut. Guverne polițieneste guvernează peste tot. Coloana a cincea se infiltrează peste tot, sub controlul Cominternului, condus de Moscova. Uniunea Sovietică nu se oprește în agresivitatea ei ideologică și în expansiunea teritorială decât în fața forței”.

N. Baciuc percepe acest discurs „ca (pe) un trăznet” ce „s-a auzit nu numai la Moscova... (ci) pe întreaga planetă” (p. 218-219). Istoricii îl consideră ca începutul „războiului rece”, intervenit între foștii aliați.

Dacă la mai puțin de un an de la terminarea războiului S.U.A. și Anglia au riscat ruperea alianței cu Uniunea Sovietică tocmai datorită sovietizării și comunizării forțate a țărilor ocupate este absurd să se tot afirme că ele au fost trădate de occidentali. Aceștia au făcut cât au putut pentru a le ajuta, dar nu au putut risca un nou război mondial când nu trecuse încă nici un an de la încheierea celuiilalt. Li s-au propus ajutoare economice, pentru reconstrucție în cadrul „planului Marshall”, dar puterea ocupantă le-a interzis această șansă, ce le-ar fi apropiat din nou de Occident. Au primit cu generozitate pe cei fugiți din „raiul comunist” și i-au ajutat să-și creeze comitete naționale, ce trebuiau să țină legătura cu opoziția din țările lor. Au încurajat rezistența armată în aceste țări contra ocupației sovietice și a regimurilor impuse de aceasta. Au creat posturi de radio ce trebuiau să informeze populația din „țările captive”, cum li s-a spus, asupra adevăratelor stări de lucruri, ascunse de mass-media comunistă și înlocuite cu clișeele propagandistice mincinoase ce trebuiau să formeze „omul nou”. Înainte de toate, însă, au creat un sistem de securitate al Occidentului pentru stăvilirea planului Moscovei de expansiune a comunismului pe plan mondial.

Truman a creat nu numai N.A.T.O., în 1949, ci și Consiliul Național de Securitate al S.U.A., care constata că „securitatea noastră este în joc și nu ne putem retrage fără să ne sinucidem” și își propunea ca „Statele Unite... să ia inițiativa și conducerea unei contraofensive în întreaga lume împotriva expansionismului sovietic” (N. Baciuc, p. 278, p. 279).

A început așa-zisa „cursă a înarmărilor”, ce implică doi concurenți ca să-și merite numele, în care S.U.A. nu-și mascau cheltuielile militare prin bani ascunși în alte capitale bugetare, cum proceda Uniunea Sovietică. Oricum, aceasta nu-și putea permite un quantum la fel de mare ca S.U.A. din cauza diferențelor de P.I.B. dintre ele. În vreme ce americanii nu aveau de suferit urmări vizibile în privința nivelului de trai ca urmare a înarmărilor, populația sovietică era din nou sacrificată pe altarul „revoluției mondiale” – a expansionismului sovietic.

„Începând cu anii 1950, necesitățile «războiului rece» au condus Statele Unite la dezvoltarea permanentă a unei puternice industrii de apărare pe care președintele Eisenhower o va denumi, în ianuarie 1961, «complexul militar-industrial». Cheltuielile de apărare ating punctul lor ma-

xim în 1953 cu 13% din P.N.B. și mai mult de jumătate din cheltuielile federale în 1960” (Y. Portes, p. 47).

Niciodată sovieticii nu au reușit, nici măcar pentru o perioadă scurtă, să realizeze o superioritate militară asupra S.U.A., chiar dacă la unele capitole (dotări) aveau momentan o superioritate cantitativă. Americanii, continuând orientarea strategică din timpul celui de-al doilea război mondial, au acordat o atenție prioritară aviației, mai ales a celei strategice, considerată cheie de boltă a laturii ofensive, iar din 1954 submarinelor cu propulsie nucleare și portavioanelor cu același gen de propulsie în cadrul marinei de război. După 1957, au fost obligați să-și reconsidere prioritățile din cauza lansării de către sovietici a primei rachete intercontinentale, purtătoare de arme nucleare („vectori”).

S-au împlinit prezicerile lui Lenin și Einstein, după care armele vor ajunge atât de distrugătoare încât războaiele globale vor ajunge imposibile, pur și simplu din pricina instinctului de conservare al potențialului inițiator, conștient că atacând se sinucide. În ultimul deceniu al conducerii lui Leonid Brejnev, acesta a angajat țara într-o cursă pentru obținerea unei supremații militare asupra S.U.A.

Obligat de situație, președintele american Reagan a lansat, în martie 1983, programul strategic „războiul stelelor”, ce trebuia să anihileze principala forță sovietică, arsenalul rachetelor strategice. Acest program mai avea menirea să secătuiască economia sovietică datorită cheltuielilor militare și să dea o lovitură indirectă însuși comunismului. În șase ani acesta a intrat în derivă și apoi în comă. S.U.A. au început să se înzestreze cu un sistem antirachetă capabil să paralizazeze un eventual atac sovietic. De mai înainte, încă, „Mulți demnitari de la vârful ierarhiei sovietice se temeau de America și de americani”, după un duet de autori sovieto-american (Andrew Christopher, Oleg Gordievski, p. 226).

După ce președintele Reagan a denunțat imperiul sovietic ca pe un „imperiu al răului” și a dat startul amințitului program, „Moscova a înțeles că a trecut vremea tratării Americii de pe «poziții de forță»” (Christopher, Gordievski, p. 452).

În 1985, noul secretar general Mihail Gorbaciov l-a întâlnit pe președintele Reagan la Geneva, iar în 1986 la Rejkjavik, în Islanda. În 1987, Gorbaciov a fost oaspetele lui Reagan la Washington, iar în mai, 1988, acesta i-a înțors vizita și a purtat o rundă de convorbiri la Moscova. Întâlniri atât de dese între cei „doi mari” nu au avut loc niciodată până atunci în perioada „războiului rece”. În sfârșit, în decembrie 1989, a avut loc celebra întâlnire de la Malta, de fapt de la bordul crucișătorului sovietic „Maxim Gorki”, urmată de prima conferință de presă comună din istoria întâlnirilor la nivel înalt sovieto-american (Christopher, Gordievski, p. 457).

S-a atribuit acestei întâlniri perfectarea unor înțelegeri secrete privind soarta comunismului în Europa, uitându-se că prăbușirea regimurilor comuniste a avut loc înaintea întâlnirii de la Malta și că doar în România a avut loc imediat după aceea. Toți cei doritori să creadă că aceste înțelegeri au pus capăt definitiv „războiului rece” s-au înșelat, peste 10-15 ani devenind evident că Rusia lui Putin și-a recăpătat apetitul imperial, rezumat deocamdată la refacerea fostului imperiu (intern) sovietic și a cordo-

nului de securitate reprezentat de fostul său imperiu extern. Restaurarea teritorială a fostei Uniuni Sovietice, dezagregate în 1991 prin referendumuri naționale, este dublată de presiunea pentru neutralitatea fostelor state comuniste satelite, ca interpunere spre spațiul N.A.T.O.

Cele mai puțin de două decenii de aparentă dispariție a polarității militare anterioare au constituit perioada de refacere a economiei rusești, ocupând acum locul 9 în P.I.B.-ul mondial, față de locul 2 al economiei sovietice. Nu numai că aceasta a devenit mult mai mică în ansamblul economiei mondiale, dar a rămas la fel de disproporționată.

Propunându-și o revenire pe plan geopolitic, Rusia pu-tinistă nu a slăbit nici un moment prioritatea acordată industriei de război și cercetării aferente acesteia, căutând să țină pasul cu nivelul tehnologic al celei americane.

S-a spus că S.U.A. a rămas singura superputere mondială, Rusia „decăzând” la nivelul de mare putere, alături de celelalte țări membre ale „clubului nuclear”. Se uită că statutul de superputere nu este dat de numărul armelor clasice, ci de cel al armelor racheto-nucleare, or din acest punct de vedere un tratat ruso-american a stabilit paritatea. Paritatea la un nivel atât de ridicat, în ciuda înjumătățirii arsenalelor, încât celelalte țări din „clubul nuclear” se află la mare distanță de cele două.

Este adevărat că, așa cum arată istoricul francez Jacques Portes, *„Pe plan strategic, americanii au rămas singura țară care poate interveni în oricare parte a lumii, (fie) din rațiuni militare, fie umanitare sau economice”, „singura care poate conta în cadrul negocierilor sau care poate garanta acordurile internaționale”* (p. 10).

Portes acceptă calificativul de hiperputere pentru S.U.A., acordat probabil pentru a-l păstra pe cel de supra-putere pentru Rusia, având în vedere că aceasta dispune de același număr de încărcături nucleare ca și S.U.A. (5000). Cât timp poate dura situația S.U.A. de singura putere mondială, a statutului ei de hiperputere?

Un precedent istoric din antichitate dovedește că o supremație geopolitică poate dăinui mai multe secole, cum a fost cazul Imperiului roman, dar un altul, din epoca modernă, a durat doar două decenii (hegemonia napoleoniană în Europa).

După cele trei războaie cu Cartagina, dar mai ales după cel de-al doilea, încheiat în 202 î.Hr., Roma n-a mai avut nici un adversar pe măsură în spațiul mediteranean, pe care l-a vizat pentru cucerire.

Timp de șase secole, Imperiul roman a dominat oikumena din jurul Mării Mediterane – devenite «mare nostrum» – pe care a transformat-o, treptat, în propriul ei teritoriu. Când li s-a părut că teritoriul stăpânit de ei este suficient de mare și că ar fi riscant să mai facă alte cuceriri, pe care să nu le mai poată apăra apoi în fața „barbarilor”, împărații de la Roma au instituit „pax romana” („pacea romană”). Au răspuns numai la atacuri, nemă-făcând cuceriri decât asupra teritoriilor dușmanilor „recidiviști”. De fapt, numai după anul 106, când împăratul Traian a sporit teritoriul Imperiului roman cu ultimele noi achiziții (Dacia, Armenia și Mesopotamia), a început „pax romana”, o politică defensivă și o pace armată dictată de rațiuni de stat și nu neapărat de spirit pacifist. Imperiului roman i s-a contrapus ca o forță comparabilă doar Imperiul chinezesc (ca și azi, în raport cu S.U.A.!), dar cele două „supraputeri” nu s-au ciocnit în politicile lor expansioniste din cauza distanțelor prea mari pentru mijloacele din vremea aceea.

Mult mai scurtă a fost hegemonia napoleoniană, căreia i s-a contrapus politica echilibrului european. Incapabile fiecare în parte să se opună „monstrului corsican”, marile puteri europene din acel timp au pus surdina pentru moment contradicțiilor și conflictelor dintre ele și s-au aliat pentru a-l învinge. Numită atunci politica echilibrului european, aceasta a creat precedentul unor re-poziționări geostrategice ulterioare, ce ar viza în viitor politica echilibrului mondial, absolut imprevizibilă azi.

In Memoriam Dr. Farmacist Ovidiu Maior (16.12.1921 – 19.12.2023)

Cu tristețe în suflet și adânc respect, ne luăm rămas bun de la distinsul Dr. Farmacist Ovidiu Maior, un eminent farmacist și istoric al farmaciei, care și-a încheiat drumul pe acest tărâm la vârsta de 102 ani, pe 19 decembrie 2023. În memoria noastră domnul Ovidiu Maior rămâne un om dedicat științei și un reputat specialist la nivel național și internațional în domeniul istoriei farmaciei.

Cu o carieră impresionantă, el a adus contribuții semnificative la înțelegerea evoluției științelor farmaceutice și la promovarea cunoașterii în acest domeniu, fiind recunoscut pentru competența sa profesională și pentru devotamentul său față de istoria farmaciei.

În calitate de doctor în istoria farmaciei, domnul Ovidiu Maior a avut un impact deosebit asupra comunității științifice, inspirând generații de farmacisti. Prin con-

tributia sa la conceptul expoziției actuale a Muzeului de Istoria Farmaciei din Sibiu, el a creat un loc care păstrează și prezintă bogăția patrimoniului farmaceutic, contribuind astfel la educarea generațiilor actuale și viitoare.

În aceste momente dificile, Societatea Română de Istoria Farmaciei, secția din Sibiu, își exprimă profundul regret provocat de decesul domnului Dr. Farmacist Ovidiu Maior, care va fi mereu în amintirea noastră ca un model de excelență în domeniul farmaceutic și al istoriei sale.

Cu gânduri de compasiune și recunoștință pentru familia îndurerată, ne luăm rămas bun de la o personalitate de excepție a farmaciei românești. Drum lin, Dr. Farmacist Ovidiu Maior, și mulțumim pentru contribuția dumneavoastră inestimabilă la progresul științific și cultural al istoriei farmaceutice.

*Membrii Societății Române
de Istoria Farmaciei, secția din Sibiu*

NMN

NEURERGIN®

Terapie mitocondrială
inovatoare pentru
sănătatea metabolică
și longevitate

NMN este rapid absorbit și convertit în organism la NAD⁺, o coenzimă ce contribuie la:

- creșterea producției de energie celulară
- susținerea funcției mitocondriale
- reglarea mecanismelor reparatorii ADN celulare
  - îmbunătățirea funcției cognitive
  - susținerea sistemul imunitar
- protejarea celulelor împotriva stresului oxidativ

 helcor® **biosunLine**®

Acesta este un supliment alimentar. Citiți cu atenție informațiile de pe ambalaj.

☉ Compania Farmaceutică AC HELCOR®
Divizia de vitamine și suplimente BioSunLine®
🌐 biosunline.ro

Scanează și
descoperă despre NMN:

